Timp®–MILITARIA
XII. kötet

A kötet megjelenését támogatta
Budai Ákos
és Kiskunhalas Város Önkormányzata.

X 214606

Sőregi Zoltán–Végső István

GYORSAN, BÁTRAN, HŰSÉGGEL

A m. kir. „Balogh Ádám” 15. honvéd kerékpáros zászlóalj története

Timp®
KIADÓ
2009

© *Gyorsan, bátran, hűséggel*
A m. kir. „Balogh Ádám” 15. honvéd kerékpáros zászlóalj története

© Sőregi Zoltán, 2009
© Végső István, 2009
© Timp® Kiadó, 2009

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001111595

HU ISSN: 1786-9633
ISBN: 978 963 9614 68 0

Szaklektorok:
Dr. Szabó József János
Dr. Szakály Sándor

Szerkesztette:
Solymosy Zsuzsanna

Képek:
Thorma János Múzeum, Kiskunhalas
Adatközlők

Nyelvi lektor:
Donkó Katalin

Fordítók:
Dr. Gyóni Gábor (orosz)
Wald Krisztina (angol)
Simko Balázs (német)

A kötetet tervezte:
Solymosy Lajos

Borítóterv:
Gál László

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
2.

Minden jog fenntartva, beleértve a bárminemű eljárással történő sokszorosítás jogát is.

Kiadta a Timp® Kiadó – Lavik 92™ Kft.
Nyomdára előkészítette a Timp® Kiadó – Lavik 92™ Kft.
(2225 Üllő, Berkes u. 22. Tel.: +36 (29) 320-081 konyv@timpkiado.hu)
z 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
Felelős kiadó: Solymosy Lajos, a Lavik 92™ Kft. igazgatója

Nyomta a Gyomai Kner Nyomda Zrt. 5500 Gyomaendrőd, Kossuth u. 10–12.
www. gyomaikner.hu • knernyomda@gyomaikner.hu • Tel.: +36 (66) 887-400
Felelős vezető: Fazekas Péter

X 214606

TARTALOM

Békeidő *7*
Bevezetés és előzmények 9
A laktanya és a bevonulás 14
Hétköznapok, ünnepségek, rendezvények – egy kerékpáros zászlóalj mindennapjai 23
Híres és hírhedt nevek a zászlóaljban 46
A m. kir. „Balogh Ádám” honvéd kerékpáros zászlóalj felszerelése, 1938 56
Háborús idők *65*
A területi visszacsatolások 67
Háborús részvétel szovjet területen 99
Átszervezések és változások, az alakulat 1942 és 1944 között 114
1944, a keleti front 121
A kerékpáros zászlóalj és a pótkeret harcai 1944 őszétől a háború végéig 133
Katona- és laktanyasors 1944 után 154
Utóirat *165*
Utószó és köszönetnyilvánítás 167
Tiszti adattár 169
Mellékletek *179*
Parancsnoki névsor 1921–1945 181
Zászlóaljparancsnokok 181
Parancsnoki és tiszti névsorok 1927–1944 181
A 15. honvéd kerékpáros zászlóalj kötelékében elhunyt katonák névsora 185
Összefoglalók *191*
Magyar, német, angol és orosz nyelvű összefgoglaló 193
Jegyzékek *199*
Irodalomjegyzék 201
Folyóiratok jegyzéke 204
Adatközlők jegyzéke 205
Rövidítések jegyzéke 207
Kép- és térképjegyzék 211
A szerzőkről 213

BÉKEIDŐ

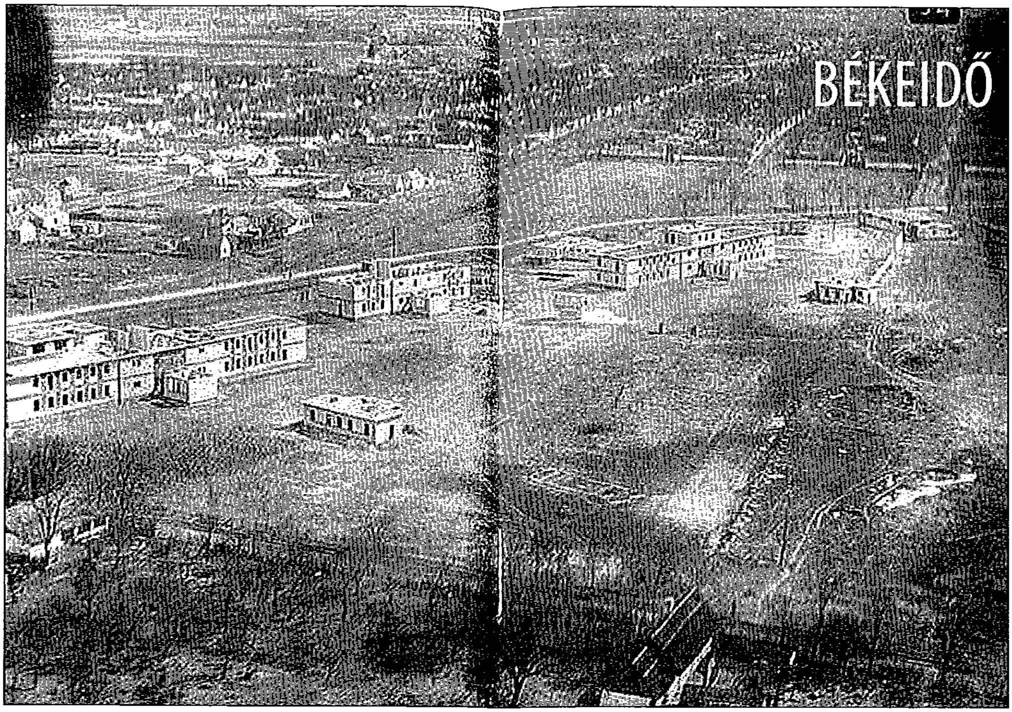

A kiskunhalasi laktanya építés közben

BEVEZETÉS ÉS ELŐZMÉNYEK

A húszas évek végén, a harmincas évek elején elindult magyar fegyverkezési program egyik alapvető pontja volt, hogy egy viszonylag gyorsan mozgósítható, a határok mentén készenlétben tartott haderőt építsen ki.[1] Nem volt tehát esetlegesség abban, hogy a harmincas években gőzerővel folyó haderő-kibővítése és -átrendezése során több, addig nem túl fontos és nagy helység is katonai egységet kapott. Az természetesen szempont volt, hogy megfelelő utánpótlási, ellátási és élelmezési lehetőséget tudjanak a helyszínen biztosítani. Ezért a legfőbb szempont a földrajzi elhelyezkedés mellett a jó mezőgazdasági jellemzők voltak.

Kiskunhalasnak a térségben több konkurenssel is meg kellett küzdenie. Igen ritka volt, hogy egy ilyen adottságú helység katonaságot tudjon állomásoztatni a területén, hacsak nem voltak megfelelő kapcsolatai a felsőbb politikai vagy katonai vezetésben. Több mint 150 éves kívánsága volt a kiskunhalasiaknak katonai egység idetelepítése és egy állandó katonai szálláshely létrehozása. Utóbbira leginkább azért volt szükség, mert a redempciós[2] kötelezettségek között szerepelt a jászkun katonaság ellátása, bekvártélyozása, ami nagyon nagy terheket rótt a városra és a lakosságra. Házaknál kellett elhelyezni a katonákat, akiknek életmódja gyakran nem egyezett a helyiekével. Emiatt a dokumentumok szerint 1764 óta nyolcszor kérte a település, hogy laktanya létesül-

---

[1] Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. (továbbiakban: Romsics 1999): 239–241. p. Ennek a haderőfejlesztésnek és modern átalakításának az elméleti megtervezője Werth Henrik tábornok volt, aki a nyugati mintákat és az első világháborús tapasztalatokat figyelembe véve kívánt gyors és ütőképes magyar hadsereget teremteni.

[2] Redemptio – önmegváltás. Mária Terézia 1745-ben engedélyezte a jászkunk önmegváltását. A jászkun szabadság birtoklója mentesült a földesúri függőségtől, szabad paraszti jogállást kapott.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED

hessen itt, mivel a bajai és szabadkai helyőrség mellett egy lovasosztály mindig Kiskunhalason volt elhelyezve. Végül 1869-ben az ebben a térségben elhelyezésére kerülő alakulat számára Kiskunfélegyházán építettek szálláshelyet.[3]

A 1907-ben egy kiskunhalasi polgár, Suba Imre 122 000 koronás alapítványt hozott létre laktanyaépítés céljára.[4] Ez az alapítvány viszont a későbbiek során tisztázatlan körülmények között megszűnt.[5] Az első világháború második évében már voltak próbálkozások arra nézve, hogy állandó helyőrség legyen itt. A fegyelem fenntartására hivatkozva telepítették ide a pécsi császári és királyi 52. gyalogezred pótzászlóalját. Elhelyezésükre magánházaknál, állami iskolaépületekben és a vásártéren lévő fabarakkokban került sor. Ám az idehozott katonák annyi kihágást követtek el a lakossággal szemben, hogy a város kérésére elvitték őket. Helyükre később ún. katonai rendőrséget állítottak fel. Tehát katonaság idehozása különböző okok miatt meghiúsult és tovább húzódott.[6]

Pedig Kiskunhalas az igen fontos pest–zimonyi vasútvonal mellett feküdt, vasúti csomópont volt. Ez hadi szempontból már az első világháború előtt is meghatározó volt. A különböző katonai csapatok gyors mozgatása és utánpótlásuk biztosítása egyértelművé tette, hogy a településnek kiemelten jelentős szerepe lenne egy esetleges a Balkán felé irányuló háború esetén.

---

[3] Nagy Szeder István: *A középületek története*. In: Szakál Aurél (szerk.), *Halasi Múzeum Évkönyve* 2. Kiskunhalasi Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány Kiskunhalas, 2004. 226. p.

[4] Nagy Szeder István: *Kiskun-Halas város gazdaságtörténete*. Szerzői kiadás, Kiskunhalas, 1935. 108. p.

[5] Vö.: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára Kiskunhalasi részlege (továbbiakban: BKMÖL-Kiskunhalas), V / 274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 15 867/1931. sz. i. 1931-ben a laktanya bokrétaünnepségének megnyitóján a következők hangoztak el ennek kapcsán: „*Városunk nemesen gondolkodó polgára, néhai Suba Imre még 1907. évben 122 000 aranykoronás alapítványt tett a honvédlaktanya építésére. A város közönsége számította az időt, amikor az alapítvány kamataival együtt eléri az összeget, amelyen a magyar honvédségnek, az alapító elgondolása szerint otthont tud emelni. Jöttek azonban nem várt idők, előre meg nem látott viharok, amelyek nemcsak a múlandóságra ítélt emberek sorait pusztították el, hanem megsemmisítették állandónak és öröknek hitt anyagi értékeket is. A valamikor aranykoronákban elhelyezett Suba Imre honvéd laktanya építési alapítványt is így semmisítette meg ez a mindent felforgató vihar.*"

[6] Nagy Szeder István: *A Redemptio utáni kor 1745-től kezdve*. Kiadta: Sepsi család, Kiskunhalas, 1993. 174. p.

A honvédelmi tárcánál hosszú és rövid távú tervek készülhettek a haderőfejlesztés kapcsán arról is, hogy miként fogják a hadsereg bővítésével átalakítani, átcsoportosítani a régi és új katonai egységeket. Ezeknek a kezdeti lépéseknek a gyakorlati megvalósítását az olasz külpolitika nagyban meghatározta. Az olasz kormányfő, Benito Mussolini balkáni tervei miatt elsősorban a jugoszláv határon volt igen fontos megfelelően felszerelt katonaság telepítése.[7] A gazdasági nehézségek ellenére tervek készültek a haderő átcsoportosításáról, bővítéséről és fejlesztéséről.

Ennek a nagyszabású tervnek volt része, hogy Kiskunhalasra helyben állomásozó katonaságot telepítsenek. Nyilvánvalóan több település is versengett a hasonló lehetőségért, de a viszonylag központi elhelyezkedés, a vasúti csomópont és a megyei városi rang egyértelművé tette, hogy a helységbe biztosan hoznak katonákat.[8] A helyi vezetés az elképzelései nyomatékosítása miatt kérelmet is küldött a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumhoz, hogy az állandó helyőrség létrehozását ezzel is elősegíthesse. Ezt előkészítve a városi pénzügyi bizottság és a polgármester közös tárgyalásainak eredményeképpen egy körülbelül 20-22 holdas területet ajánlottak fel önként és térítésmentesen, amely a Sóstóhoz vezető Felsőkisteleki út és a Csillagváros között feküdt. A közgyűlés miután elfogadta a tervezetet, felterjesztették az illetékes minisztériumhoz.[9]

A város vezetése azonban semmit sem akart a véletlenre bízni. Az újonnan megválasztott, igen aktív és agilis dr. Fekete Imre polgármester vezetésével olyan személyt céloztak meg, akinek a szava döntő volt ebben a kérdésben: a korszak egyik legismertebb politikusát, Gömbös Gyula honvédelmi minisztert. Szinte elutasíthatatlan ajánlattal álltak elő a halasi honatyák. Felkérték, hogy ő induljon a város kormánypárti országgyűlési képviselőjelöltjeként a következő választásokon. A korszak egyik kiemelkedően nagy népszerűségnek örvendő államférfija kezdeti elhárító magatartása rövidesen megenyhült, és hatalmas választási hadjáratba kezdett a mandátumért.[10] A helyi sajtó is mellé állt. Beszédeiről, választási ígéreteiről folyamatosan cikkeztek. Egy interjú során felmerült a helyőrség kérdése is: *„Végezetül a halasi katonai laktanya építkezésére vonatkozólag intéztünk kérdést a miniszterhez, főleg abból kiindulva, hogy városunk régi óhajtása volna ez. Erre vonatkozólag a miniszter néhány szóban ezt az örvendetes választ adta: – Nem tudok elképzelni határvárost katonaság nélkül."*[11]

---

[7] Az 1927. év két legnagyobb eseménye ebből a szempontból az olasz–magyar szerződés megkötése és a Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság távozása Magyarországról. Dombrády Lóránd: *Katonapolitika és hadsereg 1920–1944*. Ister Kiadó, Budapest, 2000. (továbbiakban: Dombrády 2000): 5–6. p.

[8] Kiskunhalas mellett a szegedi vegyesdandár területén végül is még két új helyőrséget helyeztek el 1932. folyamán: Orosházán és Hódmezővásárhelyen. *Kiskunhalas Helyi Értesítője* (továbbiakban: KHÉ), 1932. augusztus 27. 2. p.

[9] Fekete Imre, dr.: *Kiskunhalas megyei város 1931–34. évi közigazgatási életéről.* Kiskunhalas Helyi Értesítője Lapvállalat Nyomdája, Kiskunhalas, 1935. 32. p

Ennek hatására még inkább beszédtémává vált a kiskunhalasi kérdés. A helység legnagyobb példányszámú folyóirata, a *Kiskunhalas Helyi Értesítője* is többször számolt be a témáról. Felvázolta, hogy bizony a katonaság és a laktanyaépítés segítene felvirágoztatni a város iparát, kereskedelmét és gazdasági életét. Előkerültek olyan indokok és okok is, amelyek az emberek félelmeit tükrözték a túl közeli országhatár miatt.

„Régi vágya Halasnak, hogy laktanyát kapjon, de ezen vágyakozáson túl ennek fontos jelentősége is volna a város életében, annak gazdasági életét fellendítené és súlyát emelné. Ezenkívül ez a laktanya elengedhetetlen volna már csak azért is, mert itt közvetlenül fekszik a város a trianoni határ mentén. A laktanya megépítésével ezenkívül segítést nyújtanánk az elsősorban az építőiparnak, másodsorban sokat jelentene, hogy az itt elhelyezett katonaság a gazdákon is segítene azáltal, hogy különböző terményeit közvetlenül tőlük szereznék be."[12]

Bár máig tisztázatlan, hogy Gömbös Gyula mennyire szólt bele az ügybe, de szerepe semmiképpen nem elhanyagolható. Az 1931-es választásokon, június végén megválasztották helyi országgyűlési képviselőnek, de ő végül is régi választókerületének, Abádszalóknak a parlamenti mandátumát fogadta el.[13] Gömbös szerepének kérdését tovább bonyolítja, hogy még a választások előtt leirat érkezett állandó helyőrség létrehozására a Honvédelmi Minisztériumból. Ezt Köller György altábornagy, a minisztérium III. csoportfőnöke írta Kiskunhalas városának.[14] Ennek kapcsán a magyarázkodás a választási hadjárat során nem maradt el: *„Tekintettel arra, hogy most a választások küszöbén állunk, még a látszatát is kerülni akarjuk annak a gondolatnak, hogy a városra nézve ezt a szinte fölbecsülhetetlen jelentőségű építkezést politikai célra használjuk ki..."*[15]

Mindenesetre az előkészületek már előrehaladott állapotban voltak. A konkrét lépések nem is maradtak el a Honvédelmi Minisztérium részéről. Egy szakbizottságot küldtek Kiskunhalasra, hogy a leendő laktanya helyét kijelöljék.[16] A város részéről Fekete polgármester és dr. Dobó Kálmán városi főmérnök fogadta őket. A szakbizottság a szakemberek javaslatára felmérte a város által felajánlott legalkalmasabb területet. Így esett a választás a Sóstó melletti telekre, amelyet Kiskunhalas díjtalanul bocsátott a laktanyaépítés céljára. A honvédség vezetésének és a helyi vezetőknek tehát sok év után közös célja volt, állandó helyőrség Kiskunhalason.[17] 1932-ben vitéz jákfai Gömbös Gyulát a képviselőtestület a város díszpolgárának szavazta meg.

---

[10] Nem volt könnyű dolga, hisz több mint egy évtizedes kisgazdauralmat kellett megtörnie egy agrárvárosban.

[11] *KHÉ*, 1931. június 6. 2. p.

[12] *KHÉ*, 1931. június 30.

[13] Musa István, a vesztes kisgazdajelölt lett a helyi országgyűlési képviselő. Gömbös 2638 szavazatot (58,08%), Musa 1904 szavazatot (41,92%) kapott.

[14] *KHÉ*, 1931. június 27. 2. p.

[15] Uo.

[16] A Szakbizottságot Sauer Pál főhadbiztos vezette. Tagjai voltak még: Csibi Sándor alezredes, dr. Ferencz Gábor törzsorvos, Faragó Lajos műszaki tisztviselő. *KHÉ*, 1931. június 27. 2. p.

[17] Magyarországon az 1930 és 1932 közötti időszak volt a legalkalmasabb arra, hogy állandó helyőrséghez és laktanyához juthasson egy város, köszönhetően a magyar haderőfejlesztésnek. Liptai Ervin (főszerk.): *Magyarország hadtörténete 2.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1985. 286. p.

A LAKTANYA ÉS A BEVONULÁS

Találgatások indultak, hogy vajon melyik egység, milyen fegyvernem fog a városba költözni. Rengeteg pletyka, híresztelés terjedt el. Más települések hírlapjai is foglalkoztak a halasi helyőrség kérdésével.[18] A sajtó több katonai egység áthelyezését adta hírül, de végül egy olyan alakulat érkezett, amelyre kevesen számítottak: a „Balogh Ádám" 2. honvéd kerékpáros zászlóalj Hajmáskérről. A katonai bázisról hamarosan küldöttség jött Bittó Dezső alezredes vezetésével a még épülő laktanya építési előkészületeit megszemlélni. A zászlóalj áthelyezéséről a honvédelmi minisztérium döntött, de az értesítést a helyi közigazgatásnak már maga Bittó küldte el, amelyben üdvözölte a döntést és a várost.

Az első nagyobb beruházást a laktanya építése jelentette. Ennek körülményeiről viszonylag sokat tudunk, mivel kiemelt szerepe volt a város életében. Ezért a helyi sajtó és a közigazgatási iratok részletesen tárgyalták az építkezés körüli eseményeket. Így tudjuk, hogy a képviselőtestület ajándékba adta a területet: *„A laktanya elhelyezésére fölajánlja azt a körülbelül 20-22 holdnyi területet, mely a Sóstóhoz vezető műút, a felsőteleki út és az ún. Csillagváros között fekszik."*[19] A laktanya épületei mellett egy lövölde kialakítására is lehetőség nyílott ezen a területen. A laktanyát és a lövöldét 12 647. sz. telekkönyvi és 26 371/4. sz. helyrajzi területen kezdték el építeni, amelynek nagysága 19 hold és 578 négyszögöl volt.[20]

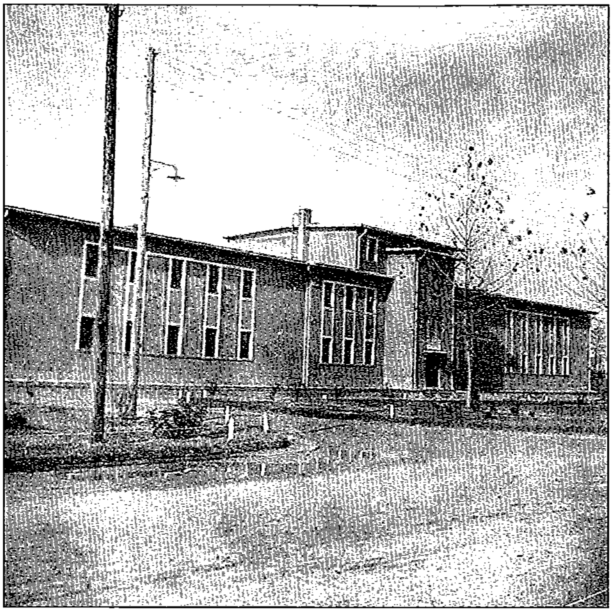

Frissen átadott kerékpáros laktanya

A Honvédelmi Minisztérium már 1931 nyarának elején kiírta a pályázatot a laktanya megépítése, illetve az a körüli munkálatok tárgyában. A minisztérium részéről a korabeli sajtóértesülések szerint ígéret érkezett arra, hogy elsősorban a kiskunhalasi jelentkezőket fogják figyelembe venni a pályázatok elbírálásakor. Végül tizenhat árajánlat és pályázat érkezett be a laktanya teljes felépítésére, vagy csak a részleges munkálatokra. Köztük négy kiskunhalasi pályázat szerepelt. Közülük Tóth Lajos–Menczer és Tsa vállalta volna a teljes felépítést. A többi halasi vállalkozó közül Tallér és társai bádogos- és asztalos-, Szarvas Imre bádogos-, Kohn Sebestyén[21] tetőfedő munkára jelentkezett. A Honvédelmi Minisztérium építésügyi bizottsága július 23-án döntötte el, hogy ki építheti fel a

---

[18] Kisebb rémület lett úrrá például Kiskunfélegyházán, ahol az a hír terjedt el, hogy az ott állomásozó zászlóaljat fogják Kiskunhalasra áthelyezni. A *Félegyházi Hírlap* erről elkeseredve és bosszúsan írt: *„Már régen szóbeszéd tárgya az az ellenőrizhetetlen, de városunkra nézve beláthatatlan következményű hír, hogy a szegedi 9. gyalogezred városunkban állomásozó zászlóalját Kiskunhalasra fogják a közeljövőben helyezni. (...) ...meg kell, hogy mozduljon városunk vezetősége az áthelyezés megakadályozására. Kiskunfélegyháza különleges helyzete nem engedi, hogy ez az Alföld legnagyobb lélekszámú megyei városa katonaság nélkül maradjon."* *KHÉ*, 1932. március 2. 3. p.

[19] Az ajándékozási szándékról és szerződésről: BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 8761/1931.

[20] Ez a terület a vasútállomástól 2,9 km-re, a városházától 2,25 km-re feküdt. Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL), IV/244. 134. d. A kiskunhalasi Balogh Ádám kerékpáros laktanya iratai.

[21] Kohn kereskedő volt, így ő valószínűleg alvállalkozókat vont volna be.

M. Kir. BALOGH ÁDÁM 2. HONVÉD KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ
TISZTIKARA
1933

A zászlóalj tisztikara 1933-ban

katonai objektumot. Végül, mint várható volt, több pályázónak adták a lehetőséget. A pályázat végeredményének érdekessége, hogy egy a határidőn túl érkezett vagy utólag módosított pályázat lett a kiírás fő nyertese. A munkálatok nagy részét két vállalkozás, az aszódi Gróf Széchenyi és Ruttkay Cég, és a pályázatot feltehetően késve beadó kiskunhalasi Lakos István és Társa nyerte el. Kisebb munkálatokat a halasiak közül a Tallér és társai és Szarvas Imre végezhetett. Rajtuk kívül a budapesti Biehn János tetőfedést, a Torma testvérek üvegezést Tóth Lajos–Menczer és Tsa egyéb munkákat végezhettek. A munkálatok összköltsége az előzetes számítások és a vállalkozók árajánlatai alapján 364 749 pengőt tett ki.[22]

---

[22] A Honvédelmi Minisztérium illetékesei mindenképpen szerették volna minél kevesebből kihozni az építkezés költségeit. Ez abból is látszik, hogy az összmunkák és a kisebb munkák elvégzése tekintetében szinte mindenkinek engednie kellett az árajánlatából. Tallér és társai például eredetileg 37 991 pengőért vállalták az asztalos- és bádogos-munkát, de ebből kénytelenek voltak elengedni 5 736 pengőt. *KHÉ*, 1931. július 15. 2. p., július 18. 1. p., július 25. 1. p.

A laktanyához az építési anyagot Kiskunhalasról kívánták biztosítani. Így az építkezést többek között a halasi Mészhomokkő Téglagyár Rt. tégláiból kezdték meg.[23] A tervek szerint 10-12 épülethez már novemberben hozzá kellett volna látni, hogy a következő év nyarának elejére át tudják adni. Ezek három darab legénységi egyemeletes épület, amelyek közül kettő 360 m^2, a harmadik valamivel kisebb alapterületű lett volna. Ezek mellett egy-egy olyan építményt is akartak, amelyben el lehetett volna helyezni a parancsnokságot, fogdával együtt az őrséget, anyagraktárt, istállót, járműszínt, tüzelőanyag-szertárt, patkolókovácsműhelyt.[24] Ezenfelül még két konyhára számítottak. Az előzetes számítások szerint mintegy 150-200 munkás dolgozott volna folyamatosan a helyszínen.[25] A nyáron meg is indultak a munkálatok. November 14-én bokréta-ünnepséget is rendeztek a munkásoknak a '48-as Kör épületében.[26] De ezután, néhány héttel később, valószínűleg műszaki és anyagi okok miatt az építkezések határideje jelentősen csúszott. Ez azért is történhetett, mivel októberben az építési költségeket már nem 364 749, hanem 550 000 pengőre becsülték.[27]

Az építkezést csak 1932 tavaszán kezdték el ismét, ezért az új átadási határidőt augusztusra tették. Az ajándék telket is ki kellett bővíteni az altiszti épület részével. Ezt a képviselőtestület készséggel teljesítette.[28] Tovább nehezítette a helyzetet – bár erről nincsenek pontos információink –, hogy néhány vállalkozó vélhetően ebben az évben már nem folytatta a vállalt munkát. Ezért új pályázatokat kellett kiadni villany-, vízvezeték és csatornázási munkálatokra,

---

[23] *KHÉ*, 1931. augusztus 15. 3. p.

[24] HL, IV/224. 134. d. A kiskunhalasi Balogh Ádám kerékpáros laktanya iratai.

[25] *KHÉ*, 1931. november 25. 5. p. Már 1931 őszén kisebb baleset is történt a laktanya építésénél. Nagy B. István munkás november 23-án 16.00-kor leesett az egyik állványról, és emiatt kificamította a karját.

[26] A bankett elején dr. Kathona Mihály főügyész mondott beszédet, majd a program szerint ebéddel és az építkezésnél dolgozó munkásokkal való beszélgetéssel folytatódott a rendezvény. *KHÉ*, 1931. november 14. 2. p., illetve 1931. november 18. 5. p.

[27] *KHÉ*, 1931. október 3. 1. p.

[28] BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 8 761/1934.

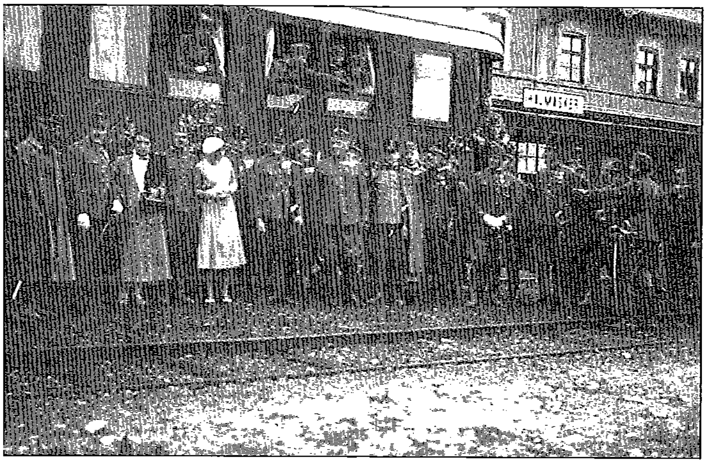

Búcsú Hajmáskértől, 1932 szeptembere

valamint a garázs- és a raktárépület elkészítésére.[29] Az elmaradást újabb segédmunkaerőkkel próbálták gyorsítani.[30] Ennek köszönhetően kisebb balesetek is tarkították az építkezést. Július elejére már az „összes" elengedhetetlenül fontos épület állt. Ekkor született döntés arról, hogy a tiszti étkezdéhez egy újabb épületet is emelnek, ám erre csak 1933-ban került sor, a lőtér kérdését pedig augusztusra halasztották.[31] A munkálatokat hiányosságok, műszaki és kivitelezési gondok akadályozták, így az augusztusi befejezés újfent meghiúsult. A laktanyát csak 1932 szeptemberének első felében adták át.[32]

A 2. kerékpáros zászlóalj hivatalosan 1932. szeptember 25-én vonult be a városba, elfoglalni új helyét és a laktanyát.[33] Vonatuk a vasútállomásra délelőtt háromnegyed

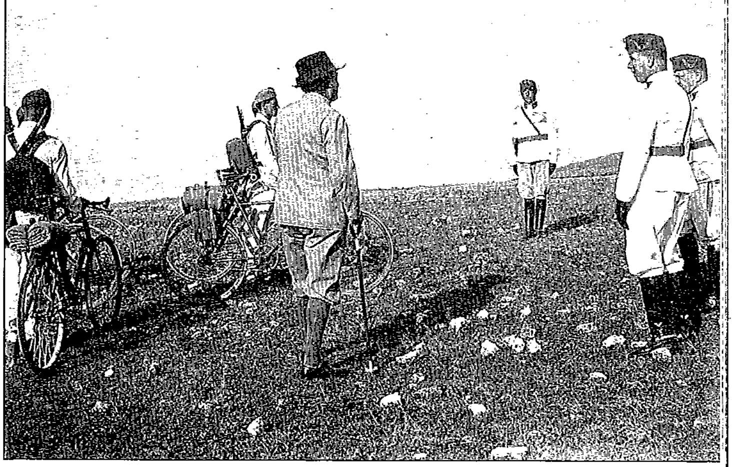

Szemle Várpalotán, háttal vitéz Gömbös Gyula, 1932 augusztusa

10 körül érkezett be. Dr. Gusztos Károly polgármester-helyettes, dr. Kathona Mihály főügyész és dr. Halász D. Sándor városi tanácsnok fogadták őket. A városon keresztül a Hősök Emlékműve elé vonult a zászlóalj. A várakozás és az öröm hatalmas volt: *„...fél 11 órakor, amikor a katonaság érkezését jelezték, már mozogni se lehetett a nagyszámú közönségtől. Mindenki őket várta. Nemsokára jelentették, hogy a katonák feltűntek a központi iskolánál, amikor a toronyból megszólalt Gyenizse Balázs pompás tárogatójátéka, aki szívbemarkoló kuruc nótákat játszott és ennek hangjai mellett vonultak a Hősök szobra elé."*

Fekete polgármester a következő szavakkal üdvözölte a kerékpáros zászlóaljat.

„Halasi Katonák! Egy városnak évszázados vágyódása és álma virágzott ki a mai napon, amidőn a halasi ég alatt magyar katonák, halasi katonák lába alatt reng a föld. (...) Halas város közönsége ezt a zászlóalj katonát magáénak tekinti, testvérének vallja. Megosztja vele bánatát, vágyait, átadja örömének javát. Véle lesz a béke munkás hétköznapjain és vasárnapjain. De épp úgy vele lesz, ha fordul az idő és a háború véres ekéje szántja a magyar ugart. Kiskunhalas város közönsége nevében szeretettel üdvözlöm a halasi zászlóalj tisztikarát és legénységét. Kérem, szeressék meg ezt a várost és minden lakóját. Isten áldása kísérje lépteiket és kívánom, hogy minden

---

[29] A pályázatokat a Honvédelmi minisztériumnak 1932. április végéig kellett benyújtani. Vö.: *KHÉ*, 1932. április 14. 5. p. illetve 1932. április 16. 2. p.

[30] „Már a jövő hét folyamán nagy erővel fognak hozzá az építkezéshez, és száznál is több munkást fognak alkalmazni, hogy az építés minél gyorsabb tempóban folytatódhassék." *KHÉ*, 1932. március 26. 1. p.

[31] *KHÉ*, 1932. július 30. 2. p.

[32] *KHÉ*, 1932. augusztus 31. 3. p.

[33] Az 1932-ben bevonult 2. honvéd kerékpáros zászlóalj 1934-ig viselte ezt a hadrendi számot. 1935-től 1938 tavaszáig 4. honvéd kerékpáros zászlóalj néven szerepelt. Végül az országgyarapítás és a második világháború idején már 15. honvéd kerékpáros zászlóalj néven tartották számon.

munkájukkal szolgálják az ezeréves régi Nagy-Magyarország feltámadását."

Erre a szívélyes beszédre Bittó alezredes többek között a következő szavakat mondta:

„Mi legfelsőbb Hadurunk akaratából, a sajnos kis magyar hon, egy más tájáról jöttünk ide, hogy a m. kir. honvédséget képviselve immáron Kiskunhalas állandó helyőrségünk legyen. Annak tudatában, hogy bár ismeretlen, de színig-vérig magyar testvéreink lakta város lesz új otthonunk, örömest jöttünk ide. (...) Mi magyarok – sajnos – oly kevesen vagyunk, hogy minden egyest a fajtánkból számon kell tartanunk. De ha kevesen is vagyunk élni akarunk, élni oly nemzeti életet, amely minket évezredes múltunkból kifolyólag megillet. De hogy ezt elérjük meg kell egymást értenünk és minden erőnkkel összefognunk. Mi katonák mindenkor ezt fogjuk szem előtt tartani. És ha így teljes egyetértésben latba vetjük erőnket, nincs az a hatalom, amely meggátolná, hogy Kiskunhalas városától az országhatár jóval messzebb essék..."[34]

A fentiekkel a parancsnok egyértelmű utalást tett, nemcsak a kornak megfelelő revíziós gondolatra, hanem arra a tényre is, hogy a zászlóalj elsősorban nem védekező feladatok ellátására volt kiképezve és nem ebben a szellemben érkezett ide. A régi korok légkörét próbálták idézni a fogadási ünnepséggel is, utalva a kuruc vitézre, Béri Balogh Ádámra. A beszédek elhangzása és a koszorúzások után ismét Gyenizse Balázs kezdett el tárogatózni, mégpedig a következő kuruc nóta dallamára:

„Török bársony süvegem.
Most élem gyöngyéletem,
Balog Ádám a nevem,
Ha vitéz vagy, jer velem."

A katonaság ezek után bevonult az új laktanyába és birtokba vette azt. Nemsokára újabb fiatalemberek érkeztek a zászlóaljhoz. A helyi és környékbeli sorozások alkalmával többeket ide osztottak be. 1932. október 10-én rendezett esküjük után indultak el új „szálláshelyükre". A Hősök Emlékművétől a Nagy és Jókai utcákon keresztül közelítették meg a katonai objektumot: *„Hétfőn reggel felavatták a halasi laktanyát is az újonnan bevonuló újoncok. A Nagy ucca és Jókai ucca hangos volt énekszavuktól, mindenikük cifra cifra tulipános kis ládával vonult be a hadseregbe. Büszkén emelt fővel és lelkesen menetelt összesen 65 újonc, köztük 37 halasi, a többi környékbeli volt."*[35]

Október elején bankettet rendeztek a bevonult zászlóalj tisztikarának a Nagyvendéglőben. A lelkes hangulatú vacsoraest a reggeli órákig tartott. Az estebéden Patay Dezső református lelkész a következőkkel méltatta az örömteljes bevonulást:

„Emlékszem az oláh megszállásra. Alig vártuk a változást. Amikor 42 ember a Nemzeti Hadsereg katonái léptek városunkba, ember, ember hátán, szent őrjöngéssel fogadta. Ha azt láttátok volna, tudnátok csak igazán, hová jöttetek! A virágos érzés nem enyészett el ma sem. A város minden polgára szeretettel ölel keblére, mint az édesanya a visszatért fiát. Ezzel az érzéssel köszöntöm a hadsereg tisztjeit és ürítem poharam..."[36]

A laktanya épületeit a későbbiek során többször bővítették, és javították az infrastrukturális berendezéseit. 1933-ban kantin építésére adtak ki pályázatot.[37] Ez a beruházás is jelzi, hogy az eltervezettekkel ellentétben nem sikerült megvalósítani a laktanya eredetileg átadásra szánt összes építményét. 1934-ben egy újabb raktárhelyiség felállítását kezdték meg.[38] Majd ugyanezen évben a kerékpáros zászlóalj engedélyt kért a várostól, hogy kerékpárutat alakíthasson ki a laktanyától a belváros felé. Ennek keretében készült el a Jókai és a Nagy utcák, valamint a jegenyefasor mentén egy 1,30-1,50 m szélességű szénsalakkal borított kerékpárút.[39] A legnagyobb bővítési munkálatot 1939-ben végezték, amikor a legénységi épületeken, a faraktáron, a gépjárműszínen, az istállón hajtottak végre kőműves-, tetőfedő és villamossági munkákat. Ezeket a feladatokat helyi vállalkozók végezték, megosztva egymás között a munkafolyamatokat. Az 1939 jú-

---

[34] *KHÉ*, 1932. szeptember 28. 2. p.

---

[35] *KHÉ*, 1932. október 12. 3. p.

[36] *KHÉ*, 1932. október 8. 4. p.

[37] *KHÉ*, 1933. március 25. 4. p.

[38] BKMÖL-Kiskunhalas V / 274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 5 713/1934. Az építés Tóth Lajos mérnök vezetésével történt.

[39] A kerékpárutat természetesen polgári személyek is használhatták. BKMÖL-Kiskunhalas V/274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 5 713/1934.

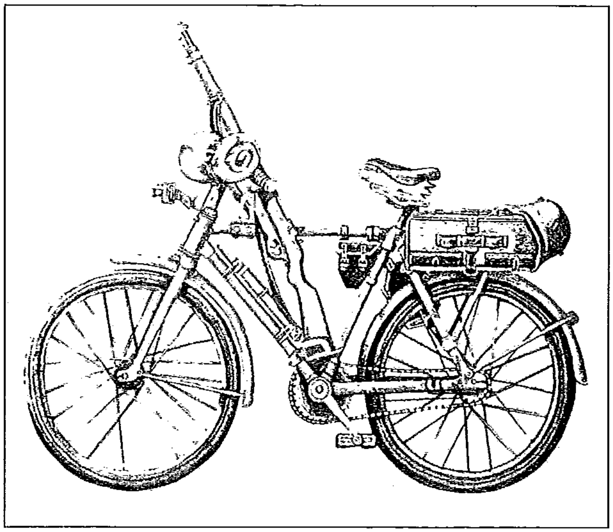

Felmálházott kerékpár

liusában kiírt pályázatról a m. kir. honvéd építési igazgatóság szegedi kirendeltsége döntött.[40] 1939 és 1942 között a már álló épületek mellé még egy raktárt, egy gépkocsiszínt, egy szennyvízderítőt és egy szivattyúházat emeltek. Így alakult ki fokozatosan a 20 építményből álló laktanya-épületegyüttes.[41] Erre az objektumra és a legénységre az akkor még gyerek Dénes István így emlékezett:

> *„A laktanyát zöld bokorkerítés övezte, a bejárati kapu felett körcikk alakban; »15. BALOGH ÁDÁM kerékpáros zászlóalj« felirattal. A bejárattól balra kisebb épületben volt a szolgálatot adó őrség. Négy nagy hosszú 2 emeletes épületben voltak a századok. Hátrább javító műhely. A város irányában nagy sportpálya az épületek mögött ún. szennyvízderítők, ami mögött nádas. (...) ...a legénység minden vasárnap templomba ment, Úrnapkor pedig díszszakasz vonult fel harci díszben, sisakra tűzött tölgyfalombbal."*[42]

---

[40] *KHÉ*, 1939. július 26. 3. p., július 29. 3. p., augusztus 12. 1. p.

[41] Egyéb építmények, melyek a laktanyához tartoztak: szeméttároló, benzinverem, zászlótároló. HL, IV/224. 134. d. A kiskunhalasi „Balogh Ádám" kerékpáros laktanya iratai.

[42] Édesapja a zászlóaljtörzs szolgálatvezető őrmestereként teljesített szolgálatot. Dénes István szíves közlése alapján.

HÉTKÖZNAPOK, ÜNNEPSÉGEK, RENDEZVÉNYEK – EGY KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ MINDENNAPJAI

Kiskunhalas életében izgalmas színfoltot jelentett a zászlóalj. Aktívan kivették a részüket a város sport- és kulturális életéből, rendszeres és tevékeny résztvevői voltak a városi, állami ünnepségeknek is. 1933 és 1940 között minden március 15-ei ünnepségen a zászlóalj adta a díszőrséget. Sőt, az egység tagjai az ünnep előtti napon egy színházi vagy hazafias előadást rendeztek és mutattak be a Városi Színházban.[43] Ez általában azt jelentette, hogy rövid színjátékokkal, hazafias versekkel, dalokkal szórakoztatták a közönséget. A példa kedvéért az egyik első ilyen jellegű előadás műsorpontjai 1934-ből, amelyet a helyi diákokkal együtt adtak elő:

1. Hiszekegy, énekli a dalárda,
2. Ünnepi beszéd elmondja Hosszú István alhadnagy,
3. Szaval: Sepsy József szakaszvezető,
4. Mi füstölög..., énekli a dalárda,
5. Az utolsó kezelő, élőkép,
6. Szaval: Müller Gyuszika,
7. Tavasz elmúlt, énekli a dalárda,
8. A pópa leánya, hazafias színmű 1 felvonásban,
9. Hungária, élőkép,
10. Himnusz.[44]

A Hősök Emlékünnepének is főszereplői voltak.[45] Ők álltak díszsorfalat, s a katonai állomásparancsnok és a polgármester mellett a zászlóaljparancsnok is rövid beszédet mondott, mielőtt megkoszorúzta a kiskunhalasi Hősök szobrát. A kerékpáros zászlóalj saját ünnepet is ült, minden év decemberének 15. napján. A program szinte állandó volt. Délelőtti közös ökumenikus istentisztelet után a Csipkeház melletti Vásártéren csapatszemlére vonultak fel a katonák.[46] Ezt az este folyamán egy-egy, a kor szellemének megfelelő színházi előadás követte. Kiskunhalason már a zászlóalj bevonulásának évében, 1932-ben színre vittek egy ilyen darabot, a *Vén bakancsos és fia, a huszár* című népszínművet. Ezekkel az ünnepségekkel emlékezett meg a zászlóalj a névadójáról, a Rákóczi szabadságharc egyik kiemelkedő kuruc parancsnokáról, Béri Balogh Ádám brigadérosról.[47] Az ünnepségek előadásai ezért is idézték a kurucos időket. Ennek a hagyománytiszteletnek a megbecsüléseképp a Magyar Vitézi Rend budapesti küldöttsége 1937. december 15-én egy dísztárogatót adományozott a zászlóaljnak.[48] Egyébiránt a katonai egységeknek, az adott állomáshelyen, a központi utasítás szerint kötelező volt a városi vagy az állami rendezvényeken részt venniük. A honvédség részben ezzel kívánta 1918 után a megtépázott tekintélyét visszanyerni és pozitívvá alakítani.[49]

---

[43] Ezekre a rendezvényekre a város mindig ingyen és bérmentve adta át a katonaság részére a Városi Színház helyiségeit. Legalábbis ez derül ki egy 1938-as, a Polgármesteri Hivatalnak írt levélből, melyet vitéz Oszlányi Kornél alezredes, a zászlóalj akkori parancsnoka jegyzett. BKMÖL-Kiskunhalas V/274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 2974/1938.

[44] *KHÉ*, 1934. március 10. 4. p.

[45] A Horthy korszakban a Hősök Emlékünnepének megtartását 1924 óta törvény (1924. XIV. tc.) írta elő. Minden május utolsó vasárnapján rendeztek ünnepélyt az első világháborúban hősi halált haltak tiszteletére.

A katonák nem csak a felsoroltak miatt szerettek a művészeti rendezvények szereplőivé válni. Többen közülük igen tehetséges szavalók, énekesek, táncosok és amatőr színészek

---

[46] 1937-es ünnepélyt a következőképpen mesélte el a helyi újság: *„11 órakor a Vásártéren, a Csipkeház mellett az ünnepély programpontjaként a zászlóalj csapatszemléje zajlott le, amelyet a megjelentek nagy gyönyörködéssel figyeltek. Ez alakalommal adták át a Vitézi Rend kiküldöttei a zászlóaljnak ajándékozott dísztárogatót."* *KHÉ*, 1937. december 18. 1. p.

[47] Balogh Ádám (Vas vm., 1665. körül – Pest, 1711. február 6.): kuruc brigadéros, dunántúli középbirtokos nemes. Fiatalon Csobánc várában szolgált a gyalogság vajdájaként s részt vett a törököt kiűző háborúban. 1700-ban Vas vármegye főszolgabírája lett. 1704. decemberben csatlakozott Rákóczihoz, aki kinevezte ezredeskapitánnyá. 1709. szeptemberben brigadéros. Bátor, leleményes és fáradhatatlan alparancsnok volt. Mindvégig a Dunántúlon harcolt. 1706. november 6-án a győrvári diadalmas ütközetben ő vezette a lovasrohamot, amelyben meg is sebesült. 1708. szeptember 2-án Kölesdnél megverte a császári sereggel egyesülni készülő szerb határőrcsapatokat. 1710. október 28-án, Szekszárd határában a császáriak fogságába esett. A haditörvényszék halálra ítélte és Pesten kivégezték.

[48] Nagy Czirok László: *Az 1935–1938. év eseményei Kiskunhalason. In: Szakál Aurél (szerk.) Halasi Múzeum – Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 125. évfordulójára.* Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 1999. 151. p.

[49] Dombrády 2000: 42–44. p.

voltak. S természetesen sokan így próbálták a sokszor unalmas és egyhangú laktanyai életet vidámabbá tenni.

Természetesen a hétköznapokhoz nem csupán a díszfelvonulások tartoztak, hanem a katonai gyakorlatok is. Erről viszonylag kevés írásos információval rendelkezünk. Általában sokkal bővebb a képanyagunk. Így tudjuk, hogy kerékpárosaink valószínűleg többször megfordultak Örkényben, Várpalotán, Császáron. Az utászok helyben, Szegeden és annak régiójában gyakorlatoztak. Ám az alakulat Kiskunhalas környékén is számos alkalommal tartott éleslövészetet. Igen jó terepnek bizonyult erre a kiskunsági homokdombság és a tanyavilág. Inoka, Eresztő, Szarkás-Debeák, Pirtó, Fehértó és Harkakötöny puszták, valamint Ládahomok remek gyakorlati helyszínek lehettek. Az éleslövészetek alkalmával az érintett térség tanyáit kiürítették, a veszélyes területet, amelyeket piros-fehér zászlókkal kerítettek körbe, járőrök felügyelték. A gyakorlatok többségében reggel hét órától délután két óráig tartottak.[50] Bár igen fontos és sok időt emésztett fel egy-egy ilyen gyakorlat, mégis kevés visszaemlékezőtől tudhatunk róluk. Ha mégiscsak előbukkan egy ilyen memoár, az is röviden, de velősen fogalmaz:

„Tetszett a kerékpáros élet és jól éreztem magam ott. Élveztem a kivonulásokat, pláne ha ment a nóta, ha nem, akkor jött a »kerékpárról«–»kerékpárt vállra!« és »Futás!«. A pirtói gyakorlóteret, mely változatos volt, ismertük legjobban. Reggelenként a vásári árusok voltak legnagyobb ellenségeink, aludtak ülve kocsijaikon és lovaik döcögtek, hiába sípoltam én már messziről, hogy térjenek le, helyet adva. Nem is törődtek vele, így kénytelen voltam folytatni azt a szokást, hogy kocsiját bevezettettem az árokba. Gondolom, ezzel megtanulta, hogy máskor vigyázzon! Egy ízben az akkor rendszeresített kis 2 személyes Ansaldo harckocsiba beültem és kipróbáltam a Gebauer géppuskáját, bizony szokatlanul gyors volt számomra! Szép menetgyakorlatokat csináltam, és átlag 22 km/h sebességgel robogtunk. Egyik éjjeli menetgyakorlaton majdnem tömegszerencsétlenségben lett részünk, mert a soltvadkerti sorompó le volt zárva és nem volt kivilágítva, de szerencsére utolsó pillanatban még tudtam vezényelni »Kerékpárról!«-t és így megúsztuk a bajt. Kiskőrösre is átmentünk, megnéztük Pe-

---

[50] Végső István: *Kiskunhalas a második világháborúban.* In: Ö. Kovács József – Szakál Aurél (szerk.): *Kiskunhalas története 3.* Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas, 2005. 819. p.

tőfi szülőházát, mely múzeum volt. Azután kimentünk a szerb határra Kelebiánál, láttam a szerb granicsárokat (határvidéki katonák régies elnevezése – szerzők). *Egy éleslövészet alkalmával lőtértiszt voltam Pusztamérgesen. Már előző nap kimentem és vendégként egy tanyán voltam disznótoros vacsorán.*"[51]

Az állandó gyakorlatozás mellett a katonák igen nagy gondot fordítottak a sportolásra. A kerékpáros laktanyában több olyan sporteseményt is rendeztek, aminek nem csak szervezői, de résztvevői is voltak. Gyakran tartottak vidám, szórakoztató sport- és harcászati bemutatókat, melyekre rengeteg érdeklődő látogatott el. Erről az egyik helyi tudósítás így írt: *„Kilenc kerékpáros kürtös fújta a kivonulási indulót, a tizedik pedig tojás alakú kerekén biciklizett. Majd hat kerékpáros puskával való tisztelgését láttuk eleresztett kormányú kerékpáron. Mulatságos futballmérkőzés következett, mezítlábas játékosokkal. A műkerékpározók bemutatkozása rendkívüli ügyességről tett bizonyságot. Kormánynélküli kerékpározás, menetiránnyal háttal álló akrobata mutatványok, kézzel pedált hajtó biciklizést, álló, fekvő, ülő deszkapadon egyhelyben álló kerékpározások valósággal ámulatba ejtették a sok ezret meghaladó nézőközönséget. Motorkerékpárosok és kerékpárosok versenye után következett a harckocsi bemutató. Épített akadályokon, farakásokon könnyűszerrel átsiklottak, lábonálló jegenyefákat döntöttek ki a földből...*"[52] A zászlóaljnak saját labdarúgó csapata is volt, amely időnként összecsapott a „rivális" helyi katonai alakulatok csapataival is. Az 1942 őszén idetelepített 3/III. harckocsizászlóaljjal voltak labdarúgó mérkőzései a kerékpáros katonáknak.[53] A legtöbbször viszont a helyi csapattal, a MOVE-val[54] csapott össze, melynek kapusa a később a Ferencvárosi Torna Club és a magyar válogatott legendás hálóőre, Heni Géza volt.[55]

Harcszerű kerékpáros versenyek hagyományait is szerette volna a zászlóalj megteremteni, de erre a második világháború kitörése már nem adott lehetőséget. 1939-től ugyanis nem igazán volt ajánlott, hogy a katonaság a laktanyán kívül a helyi lakosság szórakoztatása céljából harcászati műveleteket mutasson be. Mindenesetre a második világégés előtt még sikerült megrendezni az első és egyben utolsó ún. „Vitéz Oszlányi Kornél Harcszerű kerékpáros versenyt". Bár azt hozzá kell tenni, hogy a tervekkel ellentétben nem lett olyan nagyszabású, de így, korlátozott formában is igen érdekes és figyelemfelkeltő lehetett ez a hadijáték a város közepén. A környékbeli MOVE, levente- valamint cserkészcsapatok részvételével olyan hadi feladatokat és szituációkat kellett megoldania a résztvevőknek, amelyek egy háborús konfliktus alatt előfordulhatnak. Az 1939. szeptember 10-én vasárnap sorra kerülő rendezvényen Kiskunhalas belterülete volt a hadszíntér. Az utólag egy kissé groteszk „versenyt" szinte az egész lakosság figyelemmel kísérhette, hiszen a város különböző pontjain zajlottak a harci feladatok. Részletek a megrendezett jelenetekből:

„Kecel indul, hangzik fel 10 óra 45 perckor. A keceli MOVE-isták villámgyorsan bújnak elő rejtekhelyükről. Indulnak. Nyomukban vagyunk. Távolban autó tűnik fel. Pillanatok alatt eltűnnek az árokban. Aztán tovább. A Mélykúti út felrobbantott részét a nádason keresztül megkerülik. Majd bekanyarodnak a Natkai sziget felé. Néhány lépés után rajuk ostoroz egy golyószórós rajt a kukoricás mellett. A parancsnok visszafordítja a raját a túlerő elől. Ugyanezt tette később a halasi MOVE. A többi rajok itt bizony mind elvéreztek. (...) *Fél 12 felé tűnik fel az első raj. S Halas közepén megkezdődik egy soha nem látott háborús színjáték. A harckocsi indul. Egymás után támadnak a rajok, gázálarcban. Sűrű gázfelhő szakad a térre. Cserkészek, leventék, MOVE-sok kúsznak, futnak fától-fáig támadva.*"[56]

A békeidőben nem volt ritka, hogy a zászlóalj egy részéből díszőrséget állítottak fel. Nem sok írásos dokumentum maradt fenn, leginkább fotóalbumok közvetítenek arról, hogy prominens emberek érkezésénél, fogadásnál, ünnepségeknél a kerékpáros katonákra hogyan számítottak a vezetőik. Talán a legfontosabb ilyen díszőrségszolgálat 1936. szeptember 20-a körül volt, amikor báró Konstantin von Neurath német külügyminiszter tett látogatást, és folytatott a térség szempontjából meghatározó tárgyalásokat a halálos beteg Göm-

---

[51] Kulifay László kézirata alapján (kézirat a szerzők birtokában)

[52] *Halasi Újság*, 1942. június 30. 2. p.

[53] A két egység között állandó volt a barátságos versengés az élet minden területén.

[54] Magyar Országos Véderő Egyesület. Félkatonai tömegszervezet. 1918 novemberében alakult, 1944 elején 144 fiókegyesülettel rendelkezett, a német megszállás idején sem tiltották be. (Magyarország a II. világháborúban. Lexikon, 316. o.)

[55] Ld. Vasas József szíves közlése alapján.

[56] *KHÉ*, 1939. szeptember 13. 3. p.

A zászlóalj von Neurath német külügyminiszter látogatásakor (1936. szeptember 20.)

bös Gyula miniszterelnököt helyettesítő Darányi Kálmán földművelésügyi miniszterrel és Kánya Kálmán külügyminiszterrel. A zászlóalj a mátyásföldi repülőtéren búcsúztatta a német politikust.[57] Előfordult, hogy más településekre kellett vonulniuk őrséget biztosítani katonai vagy egyéb objektumok őrzésére. Így megfordultak a csepeli Weiss Manfréd Műveknél, vagy a törökbálinti fegyvergyárnál is.[58]

A zászlóalj híres volt arról, hogy katonái igen jó viszonyt ápoltak egymással. Nagy barátságok születtek a laktanyán belül. A legénységi állomány, valamint a tisztikar a körülményekhez képest megfelelő kapcsolatban állt egymással. Erre jó példa, hogy nyílt titokként kezelték az alakulaton belül szolgáló zsidó származású katonák kilétét. A zsidótörvények napvilágra kerülése után sem tették ezt szóvá, sőt megvédték és segítették társaikat.[59]

Az alárendeltek és feljebbvalók közti összeütközések persze nem kerülték el ezt az egységet sem. Természetesnek vehető, hogy a visszaemlékezők, adatközlők, memoárok Oszlányi Kornélt, Bresztovszky Eriket, Bokor Lászlót, Szapáry Tibort rossz és ellenszenves parancsnoknak említették, de ennek az ellenkezőjét is hallhattuk a kortársaktól. Egy tiszthelyettes fia a következőképpen emlékezett az általános helyzetre:

„Ismeretes, hogy a katonai fegyelem szigorú volt, de a kikötés csak elriasztásnak volt emlegetve. Bármily szabálytalanságért kihallgatás történt. Azután az eset fontosságaitól vagy súlyosságától függően jártak el. A legénység tisztelettel viseltetett feljebbvalói iránt. Véleményem szerint nem félelemből, csupán józan paraszt ésszel gondolkodva. Emlékszem, apámat Öregnek nevezték minden gúny nélkül. Ő akkor 36 éves lehetett. A legénység békeidőben kimaradást kért és kapott, és hétvégén lányok után néztek, vagy a kocsmákban békésen poharazgattak. Nem voltak botrányok és garázdálkodás, egyszerű életet élt mindenki. A tisztek és a közlegények között nem volt érintkezés, így aztán túl nagy barátságok és ellenséges viszony sem alakulhatott ki. A

---

[57] Szapáry Tiborné szíves közlése alapján.

[58] Gáspár Miklós szíves közlése alapján.

[59] Végső István – Simko Balázs, *Zsidósors Kiskunhalason – kisvárosi út a holokauszthoz.* L'Harmattan, Budapest, 2007.

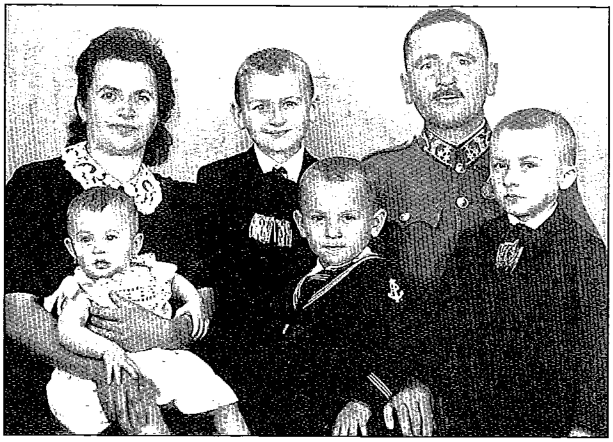

Dénes Mihály főtörzsőrmester családjával 1944 augusztusában

laktanyai életben pedig nem volt jellemző, hogy tartósan rosszban akartak volna lenni egymással az emberek.”[60]

Persze így is voltak kivételek, akiktől ha megszabadult a zászlóalj, sokan fellélegeztek.

„A tiszthelyettesek közül rangjával legnagyobb mértékben az az őrmester vagy zászlós élt vissza, aki az 1944-es mozgósítás után a harctérre indulás előtti aknatelepítési gyakorlás közben fölrobbant a zászlóalj lőterén (1944. május 30. – szerzők). *Új aknákat kapott az alakulat, de még a megfelelő használati utasítások nem érkeztek meg róluk. A hasonló mentalitású Szalay Márton főhadnagy viszont parancsba adta, hogy próbálják ki őket. A gyakorlat tragédiába torkollott. Hat honvéd meghalt. Egy tiszt arca megégett és megvakult. Hadirokkantként trafikos lett a Szentháromság téren. Egy tiszthelyettes szintén súlyosan megsérült, leszerelték, ő a háború után a posta előtti kerékpármegőrzőt üzemeltette. Utóbbi személy kapcsán, a sajnálatos robbanásban elszenvedett rokkantsága feletti örömében, a legénység vette és itta a Molnár boltban, zárt palackokban árusított szeszes italt, nem titkolva a zsarnok sorsa feletti örömét.”*[61]

Ám ne gondoljuk, hogy ez a hozzáállás, kárörvendés és a rokkantság feletti öröm a felettesnek szólt volna. Horváth Mihály főhadnagyot például, aki még az első világháborúban vesztette el egyik lábát, nagyon kedvelte az egész alakulat. Az

---

[60] Dénes István szíves közlése alapján.

[61] Magyar Lajos és id. Vasas József szíves közlése alapján.

Életkép Kiskunhalason a negyvenes években. Jobb szélen Esztergomi Miklós zls.

alakulatnál a gazdasági és a mozgósítási, az ún. M-készlet, a háborús felszerelések ügyének intézése volt a feladata polgári alkalmazottként, de egyenruha-viselési jog mellett. Mégsem tudtak mindenkit megtartani, aki maradandó sebesülést szerzett. Egy Molnár nevű, kiskunmajsai születésű tiszthelyettesnek motorbalesetben egyik karja megbénult. Nem nyugdíjazták, hanem Budapestre helyezték egy légoltalmi óvóhely parancsnokának. Később, 1945. után a németországi 24. hadifogolytáborba, Auerbachba került.[62] Az altisztek és honvédek közti viszonyra világít rá a következő történet.

„1940-ben vonultam be a kerékpáros zászlóaljba. Rövid időn belül elvégeztem a tisztes iskolát. Ám ez nem tetszett mindenkinek. Volt egy szakaszvezető, Korsós. Nem kedvelt. Én se őt. Állandó egrecíroztatásnak voltam kitéve a részéről. Pedig tudta, hogy a tűzzel játszik, aki velem kezd. Egy alkalommal, nem sokkal a tizedesi kinevezésem előtt, kimenőt kaptunk több társammal. Nem messze a laktanyától volt egy ház, ahol mindig mértek a katonáknak bort, és ha kellett, főztek is ránk. Befizettünk egy vacsorára, levágtak egy tyúkot, és hozták nekünk a jó nedűt a kancsókban. Bizony hamar remek hangulatunk lett. Este nyolc után aztán megjelent a szakaszvezető úr, és rám parancsolt, hogy jelentkezzem azonnal a kantinban, a szobámban. Hát, nagyon feldühödtem. Hogy tovább szítsa a gyűlöltemet, míg ösz-

---

[62] Magyar Lajos szíves közlése alapján.

szeszedelőzködtem, megivott egy pohárkával. Na, gondoltam ez volt az utolsó csepp. Majd elindultunk ketten, ő elöl, én utána. Nem vártam meg, hogy a szállásunkra érjünk, a laktanya előtt egy utcával, a sötétben, elkaptam a grabancát. Ám a többiek követtek minket és leszedtek róla, de így is úgy megvertem, hogy mentő vitte el. A csillagról persze lemondhattam.”[63]

A tisztek dolga sem volt túl könnyű a gyakran vegyes összetételű állománnyal. Erre Haypál Bertalan hadnagy esete világít rá, aki századparancsnokát helyettesítette néhány hétig, mikor pont az ő századukra esett a szemle:

„Ősszel újoncok vonultak be. Egy hónap múlva Oszlányi szemlét tartott a körletekben. Nálam kezdte. Mindjárt az első szobában megkérdezte egy újonctól, hogy őt hogy hívják? Az rávágta, hogy Haypál hadnagy úr! Ki a századparancsnoka? A szakaszparancsnoka? A rajparancsnoka? Mindenre: Haypál hadnagy úr. Oszlányi már toporzékolt. Aztán megkérdezte, hogy kinek a képe van vele szemben a falon? (Horthy Miklós volt rajta.) Nem tudta. Megkérdezte, miért nem olvassa el, alá van írva a neve. Babó újonc azt felelte, hogy nem tud olvasni. Mondta, kérdezze meg a szomszédját. Megkérdezte, de az sem tudott olvasni. Ezzel befejezte a szemlét és másnapra kihallgatásra rendelt, ahol aztán alaposan letolt, mert két analfabéta feküdt egymás mellett és nem oktattam ki őket.”

A tisztek a katonai rendnek megfelelően általában próbáltak normális kapcsolatot kialakítani, és nem csupán az alakulaton belül. A tisztikarra amúgy is jellemző volt, hogy mindig megkísérelt olyan kontaktust kiépíteni szűkebb és tágabb környezetével, hogy az mindenkinek hasznára válhasson. Erről Kupa Antal egykori tartalékos tiszt így vallott:

„A parancsnokok változtak, a tisztikar azonban ugyanaz volt a mozgósításoknál, így jó volt találkozni a tiszttársakkal, mert szinte mint jó barátok találkozhattak, ami még most is kellemes érzéssel tölt el. A zászlóaljnak igen jó kapcsolata volt Halas város vezetésével. Ez abban is kidomborodott, hogy a város akkori fásítását szinte teljes egészében a zászlóalj végezte el.”[64]

---

[63] Takács István szíves közlése alapján.

[64] A Kiskunhalasi Kerékpáros Zászlóalj megalakulásáról, sorsáról és tevékenységéről. Kupa Antal kerékpáros hadnagy visszaemlékezése nyomán. (kézirat a szerzők birtokában)

Utóbbi két mondat kapcsán több megjegyzést is lehet a zászlóalj tevékenységéhez fűzni. Kiskunhalas vezetői mindig igyekeztek a zászlóaljjal jó viszonyt ápolni. Ennek egyik része volt, hogy a város állandó pénzügyi problémái miatt nem tudott gondot fordítani az országosan előírt fásítási programra. A Belügyminisztériumtól több felszólítást is kapott a polgármester, hogy mutasson fel eredményeket és jelölje meg azokat a személyeket, akik ezt a munkát helyben végzik. Állandó halogatás és kisebb-nagyobb fásítások után végül a helyben állomásozó katonaságot kérték fel, hogy ezekben a városrendezési műveletekben vegyen részt. Így többek között a kerékpároslaktanya körül és a belvárosban több helyen egy ideig ők végezték el azt a munkát, amit egyébként a településnek kellett volna. Emellett arra is gondot fordítottak, hogy Kiskunhalast pénzbeli adományokkal támogassák. Jótékonysági bálokat, műsoros esteket szerveztek szinte minden évben egy-egy adott cél érdekében.[65]

Emellett a város számára anyagi hasznot is jelentett, hogy tiszteket, katonákat és családjaikat kellett elszállásolni és vendégül látni. Erről a *Halasi Hírlap „Mit jelent Halasnak a katonaság? Egymillió pengőt évente!”* címmel közölt cikket, melyben a következőt írják: *„A város gazdasági életében is jelentősen emelkedett a forgalom pár év óta, mióta Halas katonai állomás lett. A katonaság ide helyezését jelentősen érzi az ipar, a kereskedelem és a birtokos osztály egyaránt. Közvetve megérzi a katonaság ittlétének jelentőségét mindenki, aki termel, árut hoz forgalomba, de érzi a fogyasztó is. Mert Halas, mióta katonaságot kaptunk, határozottan »drága város« lett. Mást ne mondjunk, a lakások 30-40 százalékkal emelkedtek (megjegyzés: lakbérek vagy a lakások értéke - szerzők), s még úgy sem lehet rendes lakást kapni, mert mindent elfoglalnak a tisztek és altisztek.”*[66] A kereskedők és terménybeszállítók is igen jól jártak, ha a honvédséggel szerződtek. Sok helyi gazda, pék és molnár egész évben csak a helyi laktanyának szállított.

S hogy mennyire nagy jelentőségű és mindenre kiható szerepe volt a kerékpáros zászlóalj megjelenésének, az is bizonyítja, hogy még templom is épült miattuk a városban. A

---

[65] Például az 1938. március 15-ei ünnepség alkalmából tartott színházi előadás bevételét, 30 pengőt a helyi Szegényügyi Hivatalnak adományozták. *Halasi Hírlap*, 1938. március 22. 3. p.

[66] *Halasi Hírlap*, 1937. augusztus 10. 1–2. p.

Dr. Fekete Imre polgármester egy Ansaldóval ismerkedik

római katolikus közösségnek régi terve és vágya volt, hogy az alsóvárosi templom mellett a Felsővárosban is legyen kápolnájuk. 1930-ban a Római Katolikus Egyházközösség Templomépítő Bizottsága a felsővárosi ún. Erzsébet királyné kert mögötti házhelyet kívánta megvásárolni erre a célra. Ennek megvalósítása azonban nagy költségekbe került volna, és nem igazán találkozott a Városháza még mindig inkább a református vallást támogató elképzeléseivel. A római katolikusok nem kaptak engedélyt az építkezésre. Végül, mivel a kerékpáros zászlóalj katonaságával igencsak megnőtt a katolikus hívek száma a Felsővárosban, a városatyák mégis beleegyeztek a tervekbe. A már a laktanyaépítésnél is pályázó, Tóth Lajos építési vállalkozó építette fel az épületet.[67] A kistemplomot 1933. május 24-én, áldozócsütörtökön szentelték fel, ahol Haász István tábori

---

[67] Az építési engedélyt a kápolnára a Fácán u. 2. sz. telken 1932. szeptember 2-án adta meg a hatóság. BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 10 657/1932.

lelkész tartott istentiszteletet.[68] 1945-ig „hivatalosan" a katonai helyőrség kistemploma és kápolnájaként funkcionált.

Nagyon jól mutatja és árnyalja, milyen hatással volt a lakosságra az a tény, hogy katonákat láthattak nap mint nap a város utcáin. Egy egykori kiskunhalasi visszaemlékezéseiben így írt erről:

„Kiskunhalas, földrajzi helyzeténél fogva, mindig is katonaváros volt. Ezekben az években énekelték, hogy »visszatért szép Délvidékünk, visszaadta Dolfi[69] *nékünk«. Megjegyzem, úgy tíz év múltán, a Tito-időkben is rengeteg volt a katona mifelénk. Akkor meg az a dalocska volt divatban, hogy »nem léphet már határunkon Tito banda többé át, hű fiai védik ezt az áldott szép magyar hazát«. Egy magamfajta bámész kisfiúcskát meglehetősen boldoggá tett ennek a parádés átjáróháznak a látványa. A tőlünk pár háznyira lévő téren vasárnaponként katonazenekar játszott. Igen magas rangú tisztek, méltóságos és kegyelmes tábornokok, tábornagyok és táborszernagyok díszelegtek ott. Kitüntetésekkel mellükön, csillagokkal a parolijukon, rangjukhoz illő széles csíkokkal a nadrágjukon ünnepeltették magukat. A negyvenes évek elején a déli határközeli városka felvonulási pont lett. Egy ízben egy álló napig vonultak át a csapatok, feltehetőleg a frontra. Tüzérek és gyalogosok páncélsisakban, hátizsákjukhoz szíjazott gyapjútakaróval, utászok, kerékpárosok és lovasok végtelen tömege. A város főutcáján meg állandóan lehetett látni, amint snájdig alhadnagyok, hadnagyok, zászlósok feszítettek, fényesre suvickolt csizmában, délceg testtartással, makulátlan kesztyűjüket hanyagul tenyerükből lengetve. Ellenállhatatlannak tűnhettek a helyi hajadonok szemében. Mindez vajmi kevés hatást gyakorolt rám. Kéthónapos katonai szolgálatom igazi kudarc volt."*[70]

A katonák jó társaságot szolgáltattak a helyi közélet szereplőinek is. Erről röviden Haypál Bertalan hadnagy beszámolója révén tudhatunk meg néhány dolgot:

„Még Czobor Karcsi ottléte alatt nagy társadalmi életet éltem. Minden szombaton összejöttünk nála dr. Novobánszky Sándor orvos, Dr. Kahtona Mihály polgármester, Kolozsváry Árpád és

---

[68] *Halasi Hírlap*, 1933. május 22. 1. p.

[69] A dal eredeti szövege: *„visszaadta Horthy nékünk..."* itt a visszaemlékező Adolf Hitlerre emlékeztet.

[70] Várnai Pál: *Jaj, a gyermekkor mily tündéri szép volt – Részletek egy készülő regényből.* In: *Ezredvég* 2006. május – 5. szám

Kiskunhalas, 1941. március 15., az ablakban: Varsányi József őrvezető

Sréter Bandi földbirtokosok feleségeikkel együtt. Én voltam az egyetlen nőtlen. Apróságokat ettünk és ittunk, de nagyokat vitatkoztunk. A két szóvivő Czobor Karcsi és Kolozsváry Bandi voltak. Főleg Karcsit ugratták, mert ő katolikus volt, és amikor elvette református feleségét (Szekér Ilus kiskunhalasi földbirtokos lánya), reverzálist adott és ezért kapott egy D.K.W. autót. Mindig ezen kezdődött a vita, aztán szerteágazott. Nagyon jól éreztem magam minden összejövetelen.”[71]

Sajnálatos balesetek is tarkították a zászlóalj életét, amelynek vagy okozói vagy áldozatai voltak. Nem mindegyik eset jutott el a lakossághoz, de a helyi média tudósításainak köszönhetően több tragédiáról is tudomást szerezhettek. Az első haláleset minden bizonnyal 1934. május 24-én történt. Erről a helyi hírlap így adott hírt: *„A helybeli zászlóalj csütörtökön gyakorlatra ment Kecskemétre. A kerékpáros század alig ért a keceli* (Elírás lehet, mivel Kecskemétre a soltvadkerti út vezet, ahol a laktanya is volt – szerzők.) *útra, amikor a kerékpáron halasi katonák közül, a kecskeméti születésű Kovács János leesett a kerékpárjáról és esés közben az országútra került. Az országúton haladt egy hatalmas katonai teherautó is. A teherautó vezetője észrevette a szerencsétlenséget, de már nem tudta megállítani a gépet, és így megtörtént a borzalmas szerencsétlenség. (…) A zászlóalj megilletődve állta körül Kovács János borzalmasan megcsonkított holttestét.”*[72]

---

71 Haypál Bertalan visszaemlékezése kézirat (a szerzők birtokában)
72 *KHÉ*, 1934. május 26. 1. p.

Fiatal katonák műtermi csoportképe

Ugyanebben az évben december 8-án gyanús körülmények között gázolta el egy vonat a szolgálaton kívüli Vida János honvédet. A tragédia a korabeli leírás szerint a következőképpen zajlott le: *„Az eset Fehértó és Kopolya közt történt és a Bácsalmásról Halasra hajnalban 4 óra 50 perckor érkező vonat gázolta el. A fejét a vonat kerekei teljesen levágták és egyébként is több más borzalmas sebet ejtett rajta a vonat. A katona szerencsétlensége ügyében megindult vizsgálat, amely megállapította, hogy a katonát véletlen szerencsétlenség érte és a hajnali ködben került a vonat elé…”*[73]

Nem minden baleset volt végzetes kimenetelű. Ilyen eset történt 1936. május 18-án is, amikor a beszámoló szerint: *„Nagyapáti József, 23 éves majsai fiú kerékpáron haladt a szegedi úton és útközben a gyorshajtás közben beleszaladt az egyik arra haladó kocsi hátulsó részének a rúdjába. A kerékpárról leesett és eszméletét vesztette. (…) …a kórházban elmondották, hogy Nagyapáti József sérülése súlyos, de nem életveszélyes, nincs kizárva, hogy májzúzódást szenvedett…”*[74] Részben ezek az esetek is rávilágítanak a kerékpáros egységek gyengeségeinek több olyan tényezőjére, melyek elsősorban a hadműveletek végrehajthatóságát és sikerességét veszélyeztették. Mégsem győzték meg a katonai vezetést, vagy fel sem figyeltek a hivalkodó jelekre. A kerékpáros egységek nem tudtak megfelelően beilleszkedni a katonai hadműveletek által megkövetelt rendbe,

---

73 *KHÉ*, 1934. december 8. 2. p.
74 *KHÉ*, 1936. május 20. 2. p.

Várpalota, gyalogsági ágyús tanfolyam, 1936

azaz túl gyakran érte őket baleset. S ezek a szerencsétlenségek képesek voltak hosszú időre megakasztani vonulás közben egy-egy menetoszlopot vagy századot, esetleg felborítani egy felvonulás fegyelmét. Éretlen viselkedésű, felelőtlen katonák is nehezítették az egység életét, hisz előfordult, hogy a menetben kerékpárjukkal megelőztek egy csoportot, megváltoztatták a követési távolságot, befékeztek, és ezzel összetorlódott, esetleg össze is ütközött, majd elesett több kerékpáros katona is. Békeidőben ezek az időveszteségek és kiesések még nem voltak túl feltűnőek, azonban, mint később tapasztalni fogjuk, a háborúban sokszor jelentettek bosszúságot.

Néhány tisztázatlan ügy is tarkította a balesetekkel összefüggő események sorát. Általában „gyorshajtó biciklis" katonákról szóltak azok a hírek, ahol szabálytalanságokról, ütközésekről, balesetokozásokról lehetett olvasni. Ilyen volt, amikor 1937 őszén a 8 éves Jakus Antalt elütötte és cserbenhagyta egy kerékpáros katona.[75] De voltak még titokzatosabb esetek is, amikre azóta sem derült fény, mint például 1942 tavaszán, amikor egy csecsemőt találtak a laktanya közelében gödörben elásva.[76]

---

[75] *Halasi Hírlap*, 1937. szeptember 21. 2. p.

[76] *KHÉ*, 1942. március 24. 2. p.

A katonaélet velejárójának is betudhatók a végzetes érzelmi szálak miatt történt halálesetek. A zászlóalj legénységi állományának nagy része fiatalemberekből állt, akik a laktanyából nehezen tudták irányítani a magánéletüket. Ezek a lelki problémák sokszor visszafordíthatatlan tettekre vezették a honvédeket. Az első ilyen esetről a *Kiskunhalas Helyi Értesítője* címlapon számolt be, amikor 1936 nyarának egyik éjjelén a zászlóalj 23 éves tizedese öngyilkosságot kísérelt meg: *„Bokor Henrik súlyos lelki sebet hordozott magában, szerelmes volt és szerelme körül különféle bonyodalmak támadtak, úgy hogy ez rendkívül elkeserítette.* (...) *Kedden az esti órákban azután elközeledettnek látta Bokor tizedes, hogy leszámoljon az életével. Fegyverrel mellbe lőtte magát, közvetlen a szívének irányítva a puskát, de a golyó a szív felett hatolt be a mellkasba és a tüdejét átjárva, hátul a lapockáján röpült ki."*[77] Ő minden bizonnyal túlélte az elkeseredett kísérletet, de a következő nyár már végzetesnek bizonyult. Diószegi Sándor honvéd öngyilkosságáról csak nagyon röviden számoltak be: *„Az öngyilkosság ügyében megindult vizsgálat megállapította, hogy az életmegvált katona végzetes tettét elkeseredésében követte el."*[78] Az 1938-as nyár tragédiáját már bővebben tárgyalta a sajtó. *„Kiss György, aki 2 és 4 óra közt volt szolgálatban, úgy fél négy óra tájban szolgálati fegyverét szívére fogta és elrántotta a ravaszt. (...) Az öngyilkos katona búcsúlevelet hagyott hátra, amelyben bocsánatot kért feletteseitől és azt írta, hogy tettét szerelmi bánata miatt követi el."*[79] Talán a hadsereg fegyelmével összeegyeztethetetlen kétes értékű történetek vagy a hírzárlat az oka, de 1939. után nemigen lehet a kerékpáros zászlóaljról ilyen jellegű beszámolókat olvasni a hírlapokban.

Így arról, hogy történtek ilyen események, később csak visszaemlékezésekből tudunk. Gyermekkori élményeire támaszkodva mesélte el a családi tragédiát, Dénes István őrmester öngyilkossági esetét egy adatközlő:

„Pista bátyám rendkívül elegáns délceg továbbszolgáló őrmester volt, nős, négy apró gyermekkel. Szolgálat után gyakran borozgattak verandánkon apámmal, mivel mi a laktanya közelében laktunk. (...) *Egy napon Pista bátyám minden gyanús*

---

[77] *KHÉ*, 1936. június 6. 1. p

[78] *KHÉ*, 1937. július 31. 3. p.

[79] *KHÉ*, 1938. június 8. 3. p.

ok nélkül az öreg ház padlásán, miben laktak, főbe lőtte magát. Nagy volt a sokk, senki nem tudott okot a tettre, így pillanatnyi elmezavar lett a hivatalos verdikt. Rebesgettek persze mást is, valamiféle kínos titkolt viszonyt, de erre nem derült fény soha. A gondokat csak fokozta, hogy az öngyilkosság ténye miatt a római katolikus egyház a gyászszertartás megtagadta. Apám igen mérges volt, mivel neki kellett rendezni a temetést. Végül azonban nagy honvédségi pompával hantolták el a halasi temetőben.'[80]

A katonák idekerülő famíliáikkal teljesen új környezetben új életet kezdtek, amely révén nemcsak részéve váltak a település életének, de örökre meghatározta későbbi sorsukat is.

„Apám a hírhedt jutasi tiszthelyettesi iskola végzett katonájaként az akkor nemrég Halasra települt Balogh Ádám kerékpáros zászlóaljhoz került beosztásba. Itt akkor az Akácfa utca 80.-ban laktunk, ami akkor a város szélét jelentette, ott születtünk testvéreimmel. Én zsenge, kis, 1935-ös születésű gyermek voltam. Ám legidősebb fiú lévén nagy érdeklődést tanúsítottam a honvédség iránt. Szabad bejárásom volt a századkörletbe és raktárba, ittam a látott és hallott dolgokat. Tiszti nevekre emlékszem Oszlányi, Bresztovszki, Szapáry, Hollósy, Sepsy. Nagy élmény volt nekem, mikor az új oldalkocsis BMW szállítmány megérkezett és Sepsy körbevitt motorozni a sportpálya körül. Jöttek a mozgalmas évek Délvidék, Erdély, Felvidék, apám sok élménnyel és fényképpel tért vissza. Majd mikor már az orosz fronton voltak, csak kis helyőrség maradt, mikor játszadoztunk a réten és furcsa, átható, mély zúgást hallunk több ezer méter magasságban az amerikai légierő nehézbombázói nagy kötelékekben. Csendes nyári esteken a zászlóalj kürtösének andalító takarodófújására szenderültem álomra. Úgy ismertem a laktanyát, mint a tenyeremet, legkedvesebb csemegém a zászlóaljkörletben való kutatásaim során a fiókokban talált leszegett komiszkenyér héja, amit a legénység lemetélt és a fiókban tárolt. Emlékszem, mikor a szolgálatos őrség tiszt érkezésére »Fegyverbe« kiáltással a tucatnyi honvédet fegyveres alaki tiszteletadásra riasztotta. A Szalai kocsma előtt játszadozva, vágyakozva néztem a század menetelését a lőtérre, ahova apám kivitt két testvéremmel kipróbálni egy felvidéki hadjáratról hozott, számomra ismeretlen,

---

80 Dénes István törzsőrmester 1944. augusztus 18-án lett öngyilkos. Dénes István szíves közlése alapján.

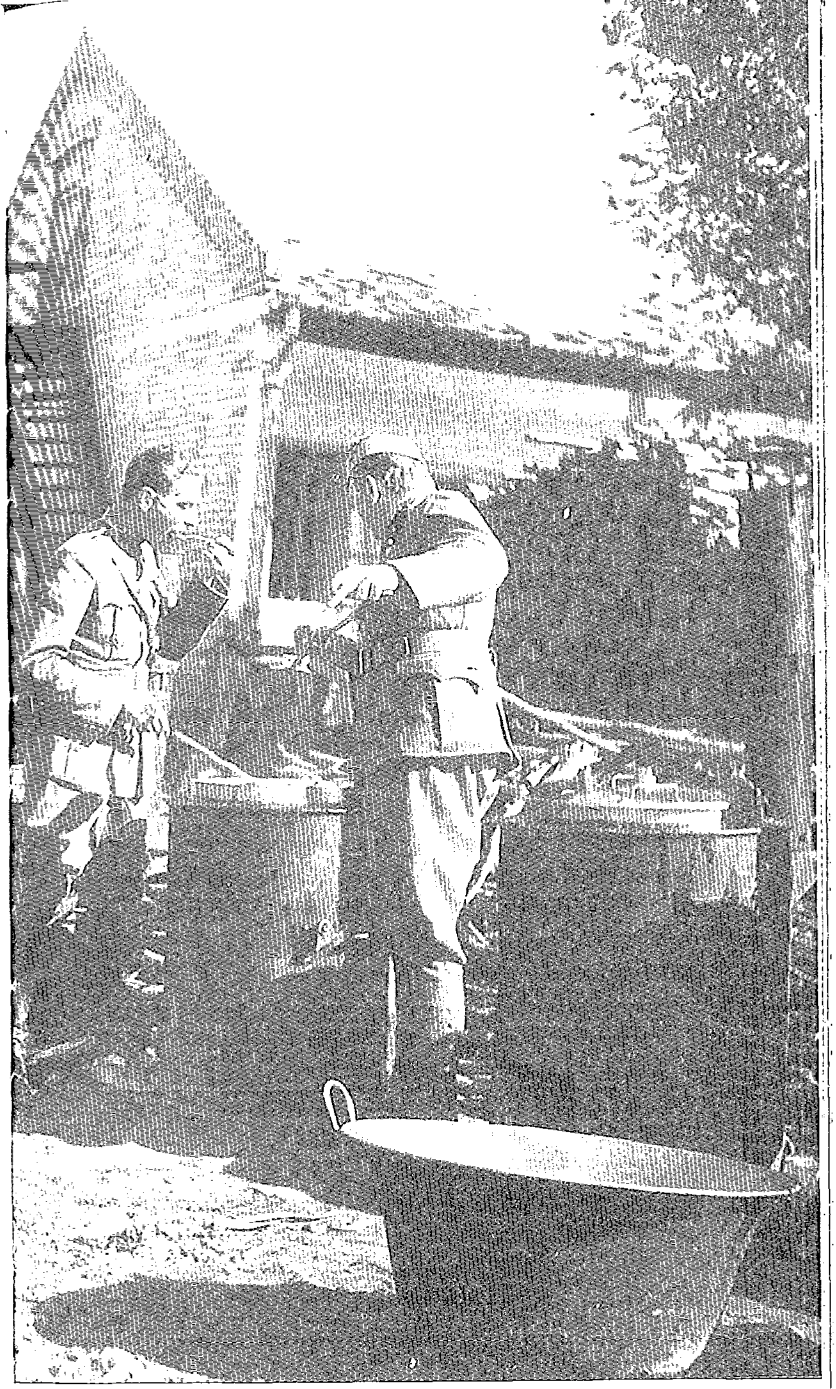

Páldy Géza hadnagy a gulyáságyúnál, 1939 körül *de modern golyószórót. Hanem mikor szegény öregem felfeküdt a lópadra, a jelzők kint várták a lövést, »Cél, Tűz!« Erre legkisebb öcsém a fegyverropogásra éktelenül ordítani kezdett és telerottyantotta a gatyáját. Harcedzett öregem rá sem gondolt, hogy a lábánál várakozó gyermekei esetleg begazolnak. A katonák élete nagyon érdekes volt, és hihetetlen történetek is megtörténtek velük. Egy karpaszományos őrmester vezette szakasz egyszer a Szalai kocsma előtt »Nótát!« parancsára a szakasz az előre megbeszélt »Becsapott a kocsmárosné Ica lánya...« kezdetű dalába kezdett, mivel a Szalai Ica kikosarazta. Ezért aztán kihallgatásra rendeltek és megrovásban részesítettek. A szépséges Ica elutasította a délceg tiszteket is, végül valami lelkészhez ment feleségül.”*[81]

Haypál Bertalan memoárjában a következőképp emlékezett mint frissen végzett ludovikás az ideérkezés első pillanataira:

„...szépen megállapodtunk, hogy ki hova pályázzon és így mindenki oda került, ahova szeretett volna. Én Kiskunhalast választottam és sohasem bántam meg. Pár albérleti próbálkozás után a Rózsák terén kötöttem ki, ahol egy elvált asszonynál béreltem szobát; Sepsy Dezső főhadnagy is ott lakott, a másik szobában egy csendőrtiszt lakott, de elhelyezték és az ő helyét foglaltam el. A háziasszony egy egészen egyszerű és nagyhangú asszony volt, építőanyag-kereskedése volt, de nemigen ment neki. Szép utcai szobám volt, fürdőszobám, használattal. Jól éreztem itt magam, zavartalanul élhettem, csak Sepsy Dezsőéknél volt néha nagy vigadás, de én nem vettem benne sohasem részt. Amikor szolgálattételre jelentkeztem a »Béri Balogh Ádám« 15. kerékpáros zászlóaljnál, csak a pótkeret volt itthon Szapáry Tibor százados parancsnoksága alatt. Pár nap múlva hazatért a zászlóalj is, ők a felvidéki bevonuláson vettek részt. Vitéz Oszlányi Kornél alezredes volt a zászlóaljparancsnok, akit futólag ismertem, mert előző nyáron a Balatonnál nyaraltak és párszor táncoltam a két lányával. Jelenezésemkor a sárga földig letolt, kifogásolta a ruházatomat és az általános megjelenésemet és toprongyosnak minősített. A ruházatot az akadémián adták, azon nem tudtam változtatni és toprongyosnak sem éreztem magam. Akik fiatal tisztek ott szolgáltak, már nagy nevetéssel várták, hogy mit mond majd Oszlányi. Kisült, hogy mindenkit így fogadott. Másnap újból kihallgatásra mentem hozzá ugyanúgy, mint első nap és nagyon kedvesen fogadott.”[82]

És bizony nem volt könnyű a család élete sem, amikor a katona családtag, főként, ha a vőlegény, férj és/vagy apa elvonult az egységgel. Számos csábító és széptevő kerülgette ekkor az egyedül hagyott háziasszonyokat. Nem egy botrány pattant ki emiatt. Az sem volt ritka, hogy a katonák az éppen nem a városban lévő egységek után itt hagyott feleségeket környékezték meg. Gyakran vettek egymáson revánsot és fajultak a szerelmi ügyek durva ellenségeskedéssé az alakulatok között. A ki nem pattant botrányok fényében is szépen fel lehet vázolni, hogy miként is folyt a nőtlen fiatal tisztek magánélete:

„(...) *itt Halason elkezdődtek a nőproblémák. Az ilyen kisváros nagyon veszélyes hely volt, mindenki mindenkiről tudott mindent. Feltűnt nekem egy elég alacsony, filigrán, csinos nőszemély, aki után elkezdtem nyomozni és megállapítottam, hogy mindig az egyik malomba ment. Megtudtam, hogy válófélben lévő asszony. Férje továbbszolgáló százados volt. Plátói szerelem fejlődött ki közöttünk* (...) *Mindenütt megvártam, hazakísértem, levelezgettünk, de a csókolódzásnál többre nem ment a dolog. Egy ízben eltávozásom alkalmával Pesten is találkoztunk és együtt mentünk a moziba, következménye az lett, hogy utána az utcán alig bírtam járni. Levelezgetés is folyt közöttünk, egyik visszautazásom alkalmával együtt utaztam vele és férjével, aki bemutatott feleségének a tiszti fülkében. Én Ferencvároson szálltam fel és kerestem a tiszti fülkét, ahol ők bent voltak. Azután én a férjjel kijöttem a folyosóra, és ott beszélgettünk, a nő ült bent a helyén. Egyszer csak látom, hogy a férj egy közvetlen mellettünk lévő férfit megtámad, azért, mert állítólag szemezett a feleségével. Alig bírtam a férjet megnyugtatni, aki karddal akart a másiknak nekimenni, pedig semmi sem történt, hiszen én is figyeltem. Különben Halason a nőproblémát a »nőtlen tiszti asszonyok« oldották meg. N. N.* (az eredetiben itt egy tiszt neve szerepel – a szerzők) *az mindent tudott! Ő szervezett be két nőt Kecskemétről. Engedte, hogy válasszak, így K. Mária került hozzám; aki gusztusom szerinti magas, vékony,*

---

81 Dénes István szíves közlése alapján.

82 Haypál Bertalan visszaemlékezése kézirat (a szerzők birtokában)

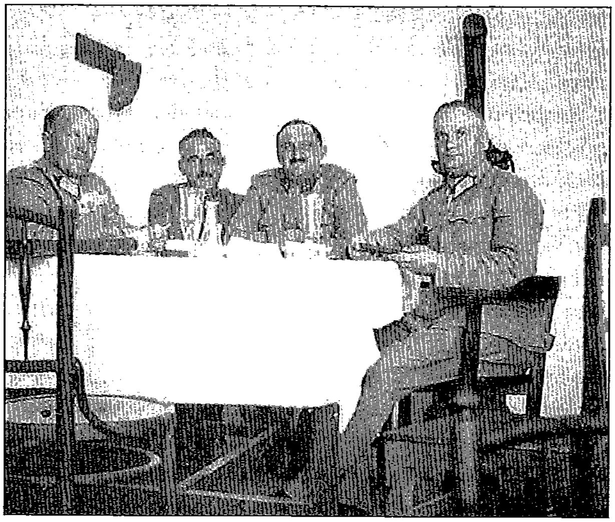

Tisztek pihenőn 1940 körül. Balról v. Istvánffy Ede alezredes, zászlóaljparancsnok, Bokor László százados, Úrhegyi Antal százados, Nagy Géza őrnagy

fiatal nő volt. Ott lakott nálam és a fiatalság minden hevét kiélveztem vele. Emlékszem, 1939. karácsonyi szabadságra is mellőle utaztam el."[83]

A laktanyai hétköznapok igazi bajtársi és baráti közösségeket teremtettek. A memoárok elbeszélői a mai napig szívesen és szinte teljesen tisztán emlékeznek parancsnokaik neveire. Nem beszélve arról a sok viccelődésről, zrikáról, ugratásról, amit együtt éltek át. Id. Vasas József emlékeiben élénken él a nap, amikor a vonat Újvidékről befutott a kiskunhalasi vasútállomásra, ahol két tiszthelyettes várta a bevonuló katonákat. Az egyik a gyalogezred, a másik a kerékpáros zászlóalj leendő katonáira várt. Előbbi azt kiabálta, hogy: *„A gumihuszárok balra, a többiek hozzám!"*, míg utóbbi azt, hogy: *„A szőrös talpúak jobbra, a többiek hozzám!"*.[84] Haszilló József az erdélyi bevonulás alkalmával egyszer meg akarta tréfálni bajtársait. Ezért madzagra kötött egy szalmaköteget, amit a többiek fejalátétje alatt elhúzott, ettől a legtöbben felriadtak, mert azt hitték, hogy kígyó mászik a fejük alatt. A honvédet

---

83 N. N. kerékpáros tiszt kézirata alapján (kézirat a szerzők birtokában)

84 Id. Vasas József szíves közlése alapján

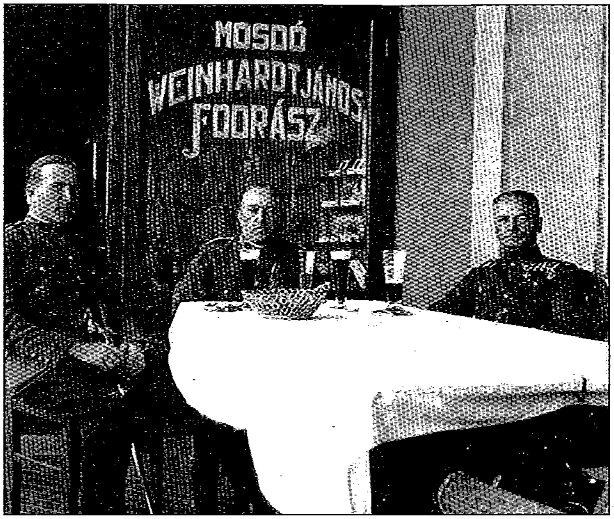

Tisztek várakoznak Pétery Béla zászlóaljparancsnokra a kiskunhalasi restiben

kevés választotta el attól, hogy kikössék a viccelődése miatt.[85] Az újoncokat esti szórakozás gyanánt a szobaparancsnoki felszólítás szerint meséltették. Mindenkinek el kellett mondania egy-egy történetet, hogy az altassa el a többieket. Volt, akiknek semmi sem jutott eszükbe, ezért őket átküldték az öreg katonák közé, akik pusztán barátilag, de jól megcsapkodták a feledékeny ifjoncokat az ágytakaróvédőjükkel. Ezután legalább volt már miről „mesélniük" az újoncoknak.[86]

Katonanóták és -dalok vagy rigmusok gyakran születtek a kaszárnyák és gyakorlóterek semmihez sem hasonlítható közegében. Gáspár Miklós honvéd szerint, aki 1936 és 1941 között szolgált az egység katonájaként, a következő néhány strófa volt az egyik legnépszerűbb a kerékpáros hadfiak körében:

„Nézd meg, rózsám,
milyen fasza gyerekekből áll a kerékpáros század,
60-70 kilométert bicikliznek, s csak nem is fáradnak,
Vállalkoznak és bátrak,
nézd meg, rózsám,
milyen fasza gyerekekből áll a kerékpáros század."[87]

---

85 Haszilló Margit szíves közlése alapján

86 Id. Vasas József szíves közlése alapján

87 Gáspár Miklós szíves közlése alapján

HÍRES ÉS HÍRHEDT NEVEK A ZÁSZLÓALJBAN

Az alakulat élén mindig is olyan parancsnokok és tisztek álltak, akik a korszak kiemelkedő képességű katonái közé tartoztak. Schönner Odilló alezredes 1921 és 1922 között irányította az egységet, majd feltehetően őt követte Kolossváry László alezredes (?–1928), Pekle Béla alezredes (1928), Bittó Dezső alezredes (1928–1933), Pétery Béla alezredes (1933–1936), Oszlányi Kornél alezredes (1936–1940), Istvánffy Ede alezredes (1940–1941), Bresztovszky Erik alezredes (1941–1944), Bitai István alezredes (1944), Holló Miklós százados (1944–1945).

Figyelemreméltó, hogy az alakulat tisztikarában számos olyan katona szolgált, akik később a világháború folyamán magas rangú parancsnoki beosztást töltöttek be. Sőt voltak olyanok is, akik koruknál fogva már az első világháború környékén jelentős pozícióba kerültek. Kolossváry László 1918 végétől 1919 tavaszáig a Székely Hadosztály zászlóaljparancsnoka volt. A többségük a harmincas évektől futott be nagyobb karriert. Így Bittó Dező alezredes az egység parancsnoki tisztje után dandárparancsnok, majd csendőrtábornok lett, 1941-től Szabadka katonai parancsnokaként is szolgált. 1943-ban jelent meg *A volt nagyváradi és biharvármegyei 37. és 139. gyalogezredek története* című könyve.

Oszlányi Kornél volt, aki részben halasi kötődésű, a leginkább ismert és elismert a parancsnokok közül. Vitézsége már az első világháborúban kiderült, amit később a második világégés idején is bizonyított. S hogy nem csak a harctereken volt jó katona, azt az is bizonyítja, hogy a honvédségen belüli belbiztonsági előmunkálatok pontos kidolgozásáért dicséretet kapott feletteseitől:

„A Honvédelmi Miniszter Úr kirendelt közege megállapította, hogy a 4. kerékpáros zászlóalj különleges előmunkálatai úgy tartalmilag, mint pontosság és külalak tekintetében messze átlagon felüli munkák és példásan kiválóak. Ebből kifolyólag a Honvédelmi Miniszter Úr vitéz Oszlányi Kornél alezredes, zászlóaljparancsnoknak, és Bartha Zoltán őrnagy vmk. parancsnoknak, teljes elismerését fejezi ki."[88]

Oszlányi Kornél alezredes a zászlóaljtól való távozása után magasabb parancsnoki beosztásokat töltött be, a Don-kanyarban a 9. könnyű hadosztály parancsnokaként szolgált. Ebben a beosztásában a második világháború folyamán egyedüliként 1944-ben a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjével tüntették ki. A háború végén – lemondásáig (!) – a 10. gyaloghadosztály parancsnoka volt.[89]

A későbbiekben láthatjuk, hogy hányan haltak hősi halált az egység kötelékén belül, de békeidőben is volt egykori kerékpáros alakulatban szolgáló áldozat. A trianoni béke miatt csak titokban lehetett nagyobb számban repülőket kiképezni. Részben ennek esett áldozatul a korabeli tudósítások szerint Nyáry György főhadnagy, aki 1935. július 3-án 09.20-kor a Csongrád vármegyei Dóc község határában a Pallavicini uradalom percsorai majorjánál időjárás-felderítés közben szántóföldre zuhant és sportrepülőgép-szerencsétlenségben meghalt. A szintén lezuhant vitéz Fraknóváry Géza, későbbi vezérkari százados súlyosan megsebesült, de felépülése után tovább folytatta katonai pályafutását. A valóságban azonban a következő történt: Nyáry Györgyöt 1931-ben avatták hadnaggyá, a Ludovika repülőkiképzés elvégzése után, de ezt a békediktátum katonai kitételei miatt kizárólag titokban tehették. Így ideiglenesen a 2. kerékpáros zászlóalj állományába került, de 1933. után mint főhadnagy átkérte magát a „magyar légierőhöz". A szegedi repülőtéren szolgált, ahol a katonai repülőkiképzést a 2. közelfelderítő repülőszázad mint Repülő Meteorológiai Kirendeltség fedőtevékenysége alatt végezte. Így minden valószínűség szerint katonai kiképzőrepülés közben, egy 1927-ben a hazai Weiss Manfréd-repülőgépgyárban készült Fokker C.V.D. felderítő repülőgéppel repült 1935. végzetes napján is. Emlékművének avatásán a zászlóalj egy

---

[88] HL: VII./101. 104/C Oszlányi Kornél iratai, A dicséretet a 2. lovasdandár parancsnoka vitéz Miklós Béla ezredes írta, 1938. augusztus 5-én.

[89] Ungváry Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban.* Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 378, 388. p.

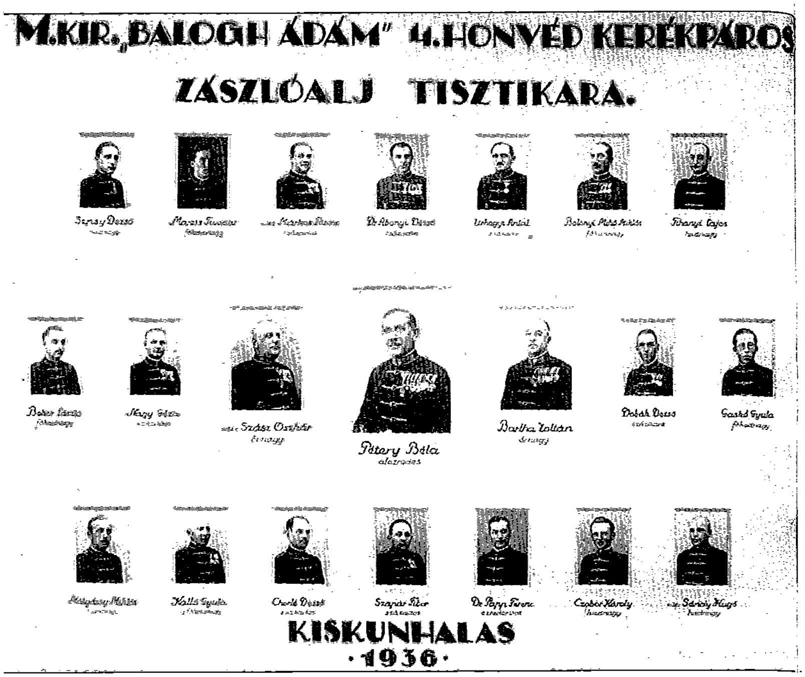

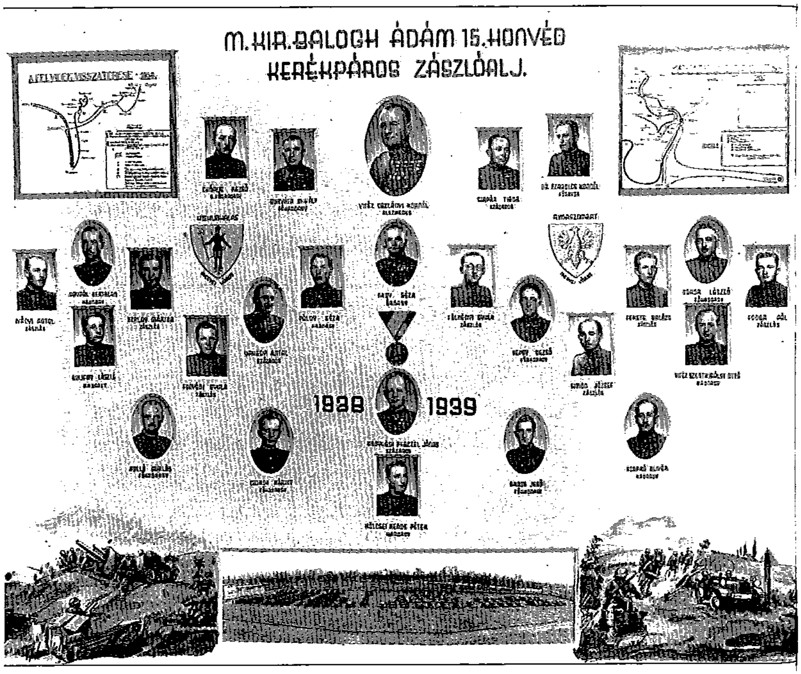

szakasza állt díszőrséget.[90] Hasonló történhetett egy évvel korábban Győrbíró Zoltán főhadnaggyal is. Ő Sükösdnél, 1934. augusztus végén zuhant le a gépével. 1933-ig volt a kerékpáros alakulat állományában, de források hiányában róla csak ennyit tudunk.

Akadtak olyanok is, akik nem halálukkal, hanem hősiességükkel írták be magukat a hadtörténelembe. A harmincas évek közepéig szolgált a kerékpárosok között nemes bankói Pajtás Ernő. Katonai pályájának végén mint koronaőr ezredes a koronaőrség utolsó parancsnoka volt, később posztumusz vezérőrnaggyá léptették elő. A koronázási jelvények egyik megmentőjeként vonult be a magyar történelembe, erről Pajtás Ernő a következőket mesélte:

„1945. március 27-én hagyta el a Szent Korona Magyarország szent földjét. Egyszerű Hangya teherautón vittük a Semmeringen át Mürzstegbe. Innen Mariazellbe. Április 5-én Attersee községben s végül április 7-én voltunk Mattseeben! A front közeledése miatt április 26-ról 27-re virradó éjszaka felnyitottuk a nagy ládát és kivettük a Szent Koronát, a jogart és az országalmát. A kincsek eredeti bőrtokjukban nyugodtak. Belehelyeztem őket egy kettévágott katonai benzines hordóba. A ládában csak a kardot hagytuk. Egy sziklafal előtt, melyet már nappal kikerestünk, mély gödröt ástunk, beletettük a hordót és betemettük a helyet is, hogy az ásásnak semmi nyoma nem maradt. A sziklafal könnyen felismerhető volt. Környéke lakatlan! Május 2-án mentünk Zellhofba, a missziósházban a priornál jelentkeztünk. A prior 6-án értesítette az amerikai parancsnokságot jelenlétünkről. Délután dzsipen kijött G. Granville amerikai hadnagy. A teherautóval együtt mentünk Augsburgba, a 7. amerikai hadsereg kihallgatási központjába."

A ládát Pajtás Ernő átadta az amerikaiaknak, kulcsa azonban nem volt hozzá, mivel az csak hosszadalmas utánajárást követően július 24-én került elő. *„Felnyitották a ládát és ekkor történt a nagy meglepetés, hogy a ládában csak a kardot találták meg, a legnagyobb feldúltsággal jött hozzám a hadnagy, hogy hová rejtettem a koronát, engem tesznek felelőssé. Megnyugtat-*

---

[90] Vö.: Becze Csaba szíves közlése alapján, Bokor László őrnagy hagyatéka. (magántulajdon, Kiskunhalas), illetve http://www.deszantos.mindenkilapja.hu

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

Vitéz bankói Pajtás Ernő százados kerékpárral, 1935 körül

tam a hadnagyot, hogy nincsen semmi baj, a korona el van ásva és én oda fogom vezetni őket."[91] Pajtás ezután megmutatta a nyugati szövetséges csapatoknak a rejtekhelyet, ahol rendben mindent megtaláltak, csupán a bőrtokok mentek tönkre. A Szent Koronát és a koronázási jelvényeket az amerikai hadsereg vette át, és őrizte 1978-ig.

Mátyássy Miklós főhadnagy 1938-ig szolgált az alakulatnál. A 12. kerékpáros zászlóaljhoz helyezték át, majd 1943-ban ceglédi 3/I. harckocsizó zászlóalj 3. századának parancsnoka lett. Az egyik legjobban képzett páncélos tisztként tartották számon. Ezzel együtt nyilván számos ellenséget is szerzett magának. A magyar viszonylatban jól felszerelt 2. páncélos hadosztály tisztjeként vett részt seregtestének 1944–45-ös harcaiban. A háború után eljárás indult ellene katonáival és munkaszolgálatosokkal szemben elkövetett kegyetlenkedések vádjával. Az erdélyi Nagysármás közelében elkövetett kivégzések miatt halálra ítélték.[92]

Még a Kiskunhalasra való bevonulás előtt volt zászlóaljparancsnok Pekle Béla, aki gyalogsági tábornokként 1937-41-ben a szombathelyi 3. vegyesdandár, illetve a III. hadtest közigazgatási vezetőjeként szolgált. A húszas években az alakulatban katonáskodott Barthalos Zoltán százados, aki 1941-től a 1/I. harckocsizászlóalj egyik századának parancsnoka is volt. Ezekben az időkben volt tiszt az egységnél Kemechey Jenő, aki kerékpáros és egyéb katonai témákban publikált tanulmányokat. 1941-ben átkerült a munkácsi 12. honvéd kerékpáros zászlóaljhoz, ahol az 1. század parancsnoka lett. 1941-től vezérkari századosként szolgált, majd 1944 késő nyarán alezredesként, a 25. gyalogezred parancsnokaként a tordai harcokban is részt vett.

---

[91] Czigány Lóránt: *A föld alól is – Hogyan lopták ki a Szent Koronát a harmadik amerikai hadsereg területéről?* In: *Magyar Nemzet*, 2003. 04. 11.

[92] Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁSZTL), 3.1.9. V–32 000/3. sz. dosszié

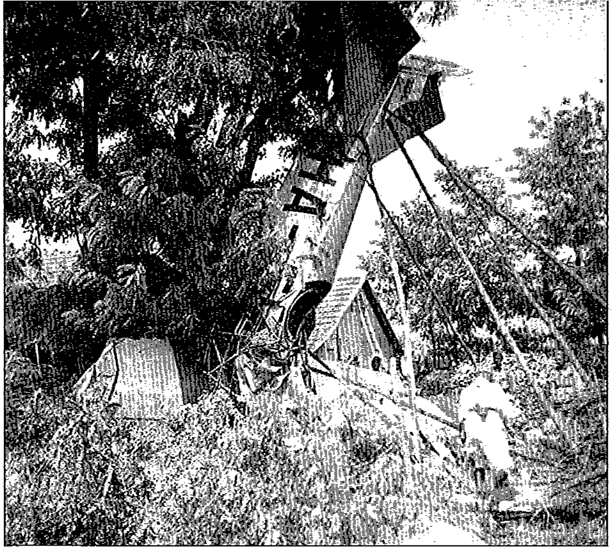

Győrbíró Zoltán lezuhant repülőgépe Sükösd mellett, 1934

1930 előtt szolgált az egységnél Örley Zoltán százados. 1943-ban zsidó származása miatt alezredesként kényszernyugdíjazták. 1944. december 16-án, Szegedről a nemzeti liberális Polgári Demokrata Párt képviselőjeként bejutott az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. Ezredesi rendfokozattal, az 1945 áprilisában felállított szegedi V. honvédkerület megszervezője és első parancsnoka volt. 1947-ben koncepciós pert indítottak ellene és mint altábornagyot nyugdíjazták. 1950-ben megfosztották rendfokozatától és nyugdíjától, utóbbit 1958-ban, előbbit csak 1990 után kapta vissza.[93]

A harmincas években Kiskunhalason szolgáltak Szász Oszkár és Bartha Zoltán őrnagyok. Előbbi a Kapisztrán János 13.

---

[93] Vida István (főszerk.), *Az 1944. évi december hó 21-re Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja: 1944. december 21–1945. november 29.* Magyar Országgyűlés, Budapest, 1994. 328–329. p.

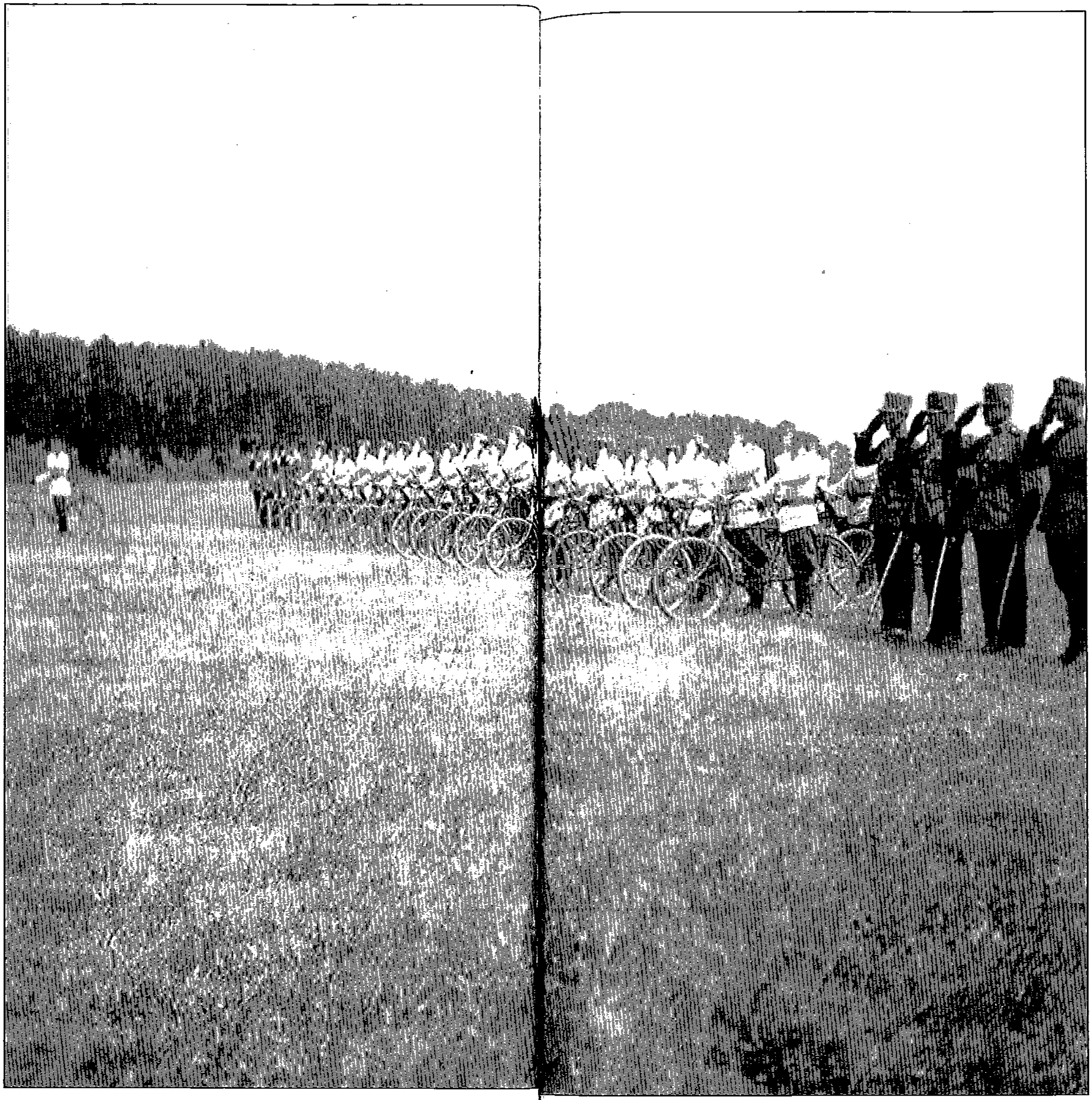

A kerékpáros zászlóalj dísszakasza Nyáry György emlékművének avatásán, 1935

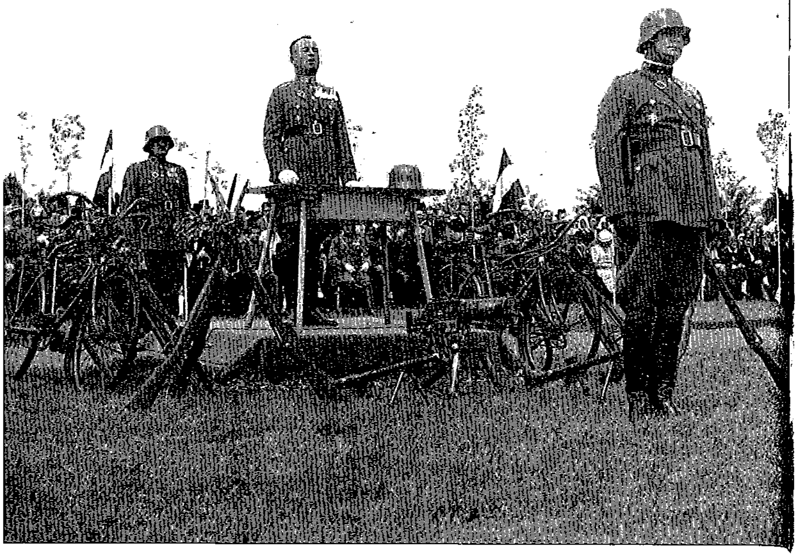

Oszlányi Kornél beszél a kerékpáros laktanya udvarán

kerékpáros zászlóalj, utóbbi a Vak Bottyán 14. kerékpáros zászlóalj parancsnokaként harcolt 1941-től a Kárpát-csoport kötelékében a keleti fronton. A magyar 2. hadsereg kötelékében a harctérre került kerékpáros alakulatok parancsnokai közül többen is szolgáltak Kiskunhalason a harmincas években. Ilyenek voltak Urhegyi Antal alezredes, (IX. kerékpáros zászlóaljparancsnok), Nagy Géza alezredes (VIII. kerékpáros zászlóaljparancsnok). Persze nem mindenkiből lett vezető beosztású személy, de mégis igen szép katonai karriert futottak be. Természetesen nem minden esetben maradtak meg ennél a fegyvernemnél. Bonyhádi Perczel János őrnagy, aki a zászlóaljüteg parancsnoka volt a világháború kezdetén, később, 1944 végén a szombathelyi 8. tüzérosztály parancsnoka lett. Vitéz Márkos Ferenc, aki 1941-től a gyalogságnál volt alezredes, a Ludovika Akadémián is tanított. Szokolay Tamás 1938-ban frissen végzett ludovikásként szakaszparancsnok lett a zászlóaljnál, majd rövid idő múlva jelentkezett az akkor alakuló magyar ejtőernyős fegyvernemhez, aminek meghatározó, úttörő alakjává vált. Szintén ehhez a alakulathoz került 1939-től vitéz Szentkirályi Ottó hadnagy, aki végül az 1. ejtőernyős csoport felderítő századának főhadnagyaként hősi halált halt a kárpátaljai Volócnál 1944. október 6-án. Kulifay László hadnagy 1939 őszén friss ludovikásként érkezett az egységhez, de 1940 nyarán már a csendőrtiszti tanfolyamra osztották be. 1943-tól Désre került főhadnagyként, ahol szárnyparancsnokká nevezték ki, majd 1944-ben az ungvári csendőrtanzászlóaljhoz osztották be. A kerékpáros életére így emlékezett vissza:

> *„Egyik szeptemberi őszi napon éppen a közelünkben lévő Simplon moziban voltam, mikor ott váratlanul megjelent Klári nagynéném a távirattal, hogy azonnal be kell vonulnom. Szóval még a szabadságot sem tudtuk kiélvezni, már hívott bennünket az új kötelesség. Összecsomagoltam és vonatra ültem, hogy a Kiskunság soha nem látott Kiskunhalasára bevonuljak. Az évfolyamomból idekerült a soproni cőgerei egyik híressége a már régen kerékpárosként szereplő Szentkirályi Ottó, beceneve: Guzi. Nagy vagányszámba ment barátom, többször bukdácsolt, sőt az előző évfolyamból maradt le hozzánk, különösebben nem ismertem, de ott nagyon megszerettem, igazi jó barát és jó katona volt, kár, hogy olyan hamar hősi halált halt!* (...) *Itt Kiskunhalason szoktam meg, hogy mindenhova kerékpáron jártunk, más lehetőség nem volt. Valóságban hozzámnőtt a kerékpár, azóta is megvan a hozzá való ragaszkodásom. Első fizetésemből vettem egy mahagóni színű Rheinmetall írógépet, mely azután a felfordulásban eltűnt. Gondolom, magát a kiskunhalasi emlékeket ezzel be is fejezem, szép emlékeim maradtak róla.* (...) *Szentkirályi Guzival azután együtt kerültünk el júniusban* (1940. – szerzők) *a zászlóaljtól, ő ment ejtőernyősnek, engem meg behívtak Budapestre, csendőrtiszti tanfolyamra, így az erdélyi bevonuláson egyikünk sem vett részt."*[94]

Bittó Dezső (civilben) búcsúztatása a kiskunhalasi vasútállomáson, 1933 tavaszán

---

[94] Kulifay László kézirata alapján (kézirat a szerzők birtokában)

A M. KIR. „BALOGH ÁDÁM" HONVÉD KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ FELSZERELÉSE, 1938

A zászlóalj felszerelését az 1938. október 1-jén életbelépő Huba-I. hadrend szerint jelentősen megerősítették. A zászlóaljat alkotó három kerékpáros századnak századonként 12 golyószóróval kellett rendelkeznie (rajonként 1-1), géppuskás százada 6 géppuskából és két nehézpuskából állt. A zászlóalj közvetlen alakulataként egy árkász, egy páncéltörő ágyús és egy távbeszélő szakaszt alkalmaztak, továbbá alárendeltek egy kisharckocsi-szakaszt és egy gépvontatású közepes tarackos üteget is.[95] Az állománytábla szerint a géppuskás századnak gépkocsizónak kellett volna lennie, de az anyaghiány miatt ideiglenesen itt is kerékpárokat rendszeresítettek.

Hogy a zászlóalj harcértékéről pontosabb képet kaphassunk, szükséges kitérni arra is, hogy a felszerelése és a felépítése milyen feladatokra tette alkalmassá.

Az 1939. évi Harcászati Szabályzat szerint a kerékpárosok a gyorsan mozgó gyalogsághoz tartoztak.

„Alkalmazhatóak: felderítésre és az ellenséges felderítés gátlására, a szárnyak biztosítására, eltolás és átkaroló támadás fedezésére; gyors tartalékként; üldözésre; halogató harcra és elöl lévő fontos pontok megszállására"

Továbbá:

„Jellegzetességeik: jó út- és időjárásviszonyok mellett gyorsak, mozgékonyak és tűzerősek; gyorsaságukat önmaguk erejéből merítik; főleg utakon mozognak, azok mellett harcolnak és gyorsaságuk azok minőségétől erősen függ; (...) *veszteségekkel szemben érzékenyek."*[96]

---

[95] HM 1938/eln., 1/a, 60 000 In.: Csima János (összeállította): *Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához, 1938–1945.* Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár, Budapest, 1961. (továbbiakban: Csima 1961), 95. vázlat

[96] Oszlányi Kornél (szerk.), *Magyar Katonai Zsebkönyv.* Budapest, 1939. (k.n.) 210. p.

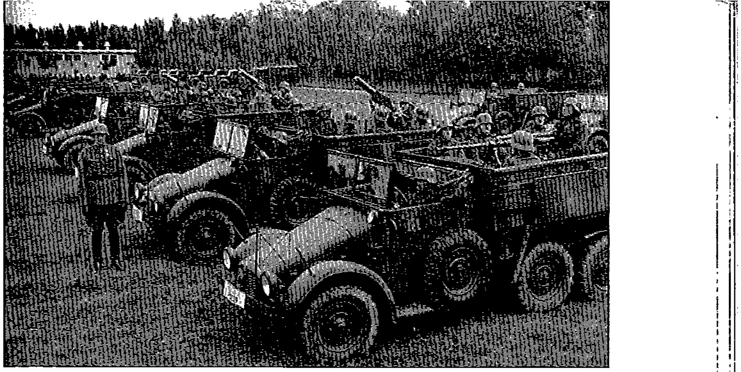

Kerékpáros géppuskás szakasz, az első járművön 36 M nehézpuska, 1939 körül

Járművek

A kerékpáros fegyvernem legfontosabb felszerelése maga a kerékpár volt (L. 22. oldal). Vázára puskatartó kengyelt szereltek, csomagtartójára kerékpáros málhatáskát lehetett rögzíteni. A Csepel típusú kerékpárt a Weiss Manfréd művek gyártotta, és hadi alkalmazásra megfelelő, egyszerű, megbízható, robosztus szerkezet volt. Egy 1942-ben avatott kerékpáros tiszt mondta róla: *„...csak elhagyni lehetett, elrontani nem..."*[97]

A zászlóalj parancsnoka, századparancsnokai, illetve kisharckocsi-szakaszának parancsnoka számára terepjáró személygépkocsit rendszeresítettek, ezek a fennmaradt fényképek tanulsága szerint valószínűleg 38M Mercedes Benz G–5 típusúak voltak.[98]

Az alakulat szállítóképessége körülbelül megfelelt a honvédség átlagának. Összesen 1 db sebesültszállító, 1 darab R/3 rádiószállító és 1 darab könnyű teherautó volt a csapatoknál. Rendelkezésre állt továbbá 7 db terepjáró teherautó, amelyek egyúttal a lövegek vontatását is szolgálták. 1939-ben sor került a géppuskás század teherautókkal történő felszerelésére is, amely az alakulat mozgékonyságát nagyban javította. Ebben az évben a német szállításoknak köszönhetően az alakulatot nagyobb mennyiségű Ford Marmon és félraj-felépítménnyel rendelkező Krupp Protze teherautóval látták el.

Mivel nagy mennyiségű járművel és technikai eszközzel rendelkeztek, a zászlóaljat fel kellett szerelni az ezek javí-

---

[97] Néray Vilmos nyá. őrnagy szíves közlése alapján

[98] Eredetileg FIAT Balilla típusokat alkalmaztak (Magyar Lajos szíves közlése alapján)

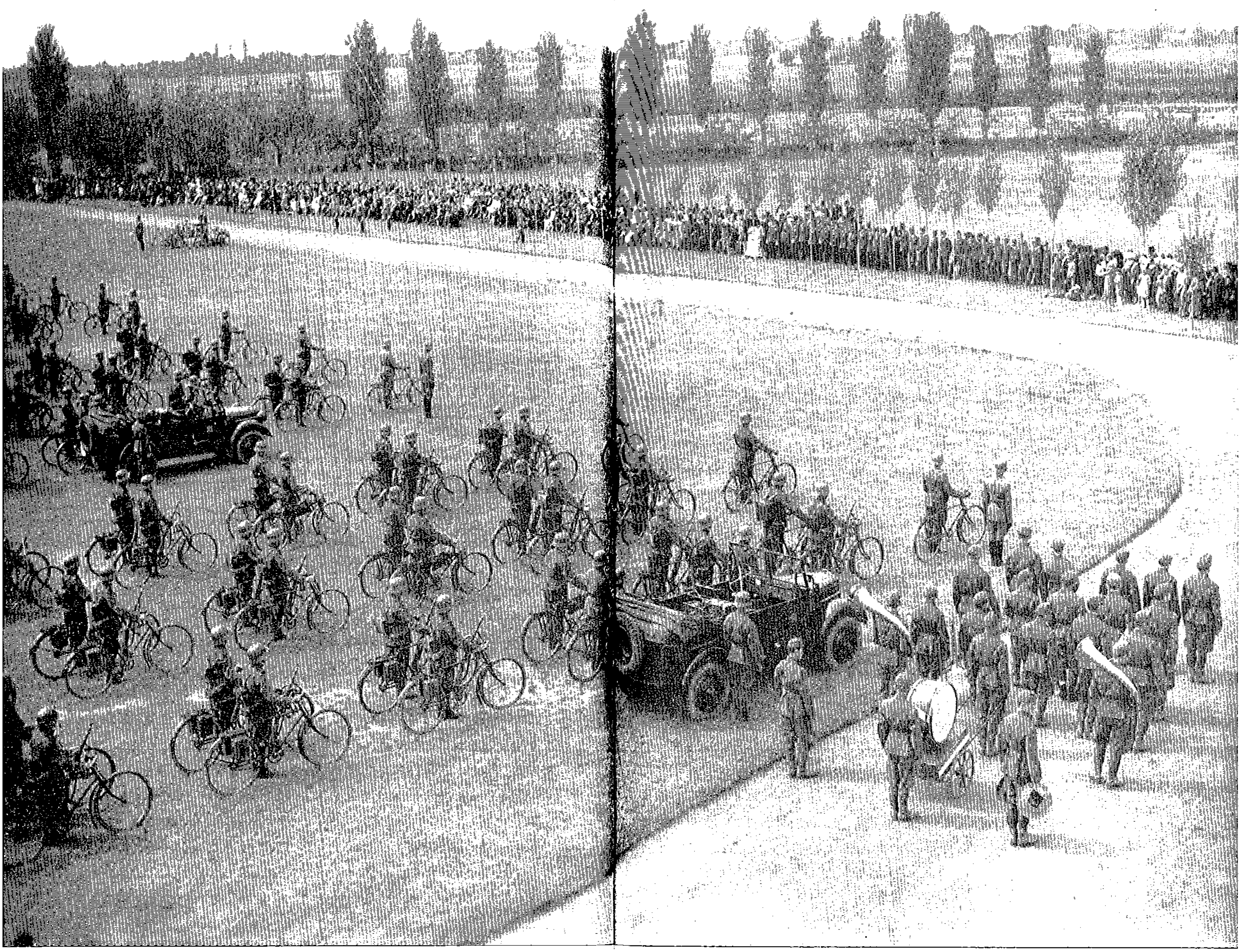

Felsorakozott zászlóalj a zenekarral

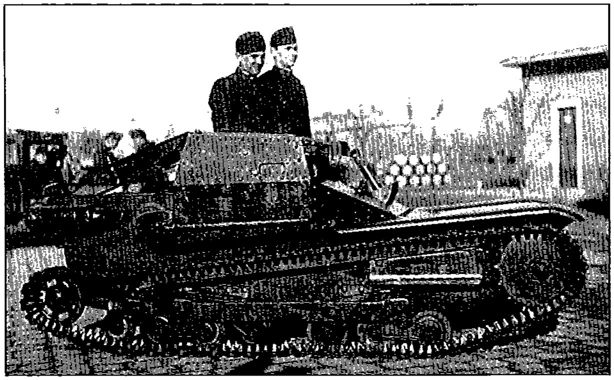

A kerékpáros zászlóalj Ansaldojának gyakorlata, 1939 körül

tásához szükséges kellékekkel is. Így az alakulat leltárában a vulkanizáló készülékek mellett számos esztergapad, sőt egy tábori kohó is szerepelt. A zászlóalj világháborús harcai során mindvégig a javítórészlegnél szolgált Dávid Sándor autószerelő, akinek tudását rendkívüli módon elismerte az alakulat vezetése. Ezt jelezte, hogy a zászlóalj-parancsnokig bezárólag mindenki *Dávid úrnak* szólította.[99] A gépkocsi műmester a kiskunfélegyházi születésű Héderi Károly törzsőrmester volt.[100]

A teherautó-állomány egyébként meglehetősen vegyes képet mutatott. Az alakulatnál az eddig említetteken kívül az 1941-es magyar hadba lépésig ismeretlen időpontban rendszerbe állították Hansa-Lloyd[101] és Botond típusú járműveket is, így az alkatrészellátás nagy nehézségekbe ütközött. A zászlóalj járműállományát mozgósításkor behívott civil járművekkel is gyarapították. Így került behívásra például többek között a kiskunhalasi csendőrszárny parancsnokának, vitéz Kiss László alezredesnek a motorkerékpárja is 1939. tavaszán.[102]

---

[99] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[100] Magyar Lajos szíves közlése.

[101] A 10,5 cm kaliberű közepes tarackok vontatására alkalmazták. Magyar Lajos szíves közlése alapján.

[102] Pálfalvi Nándor: *Esküszöm, hogy hű leszek.* Hálózat Kiadó, Budapest, 1990. 35. p.

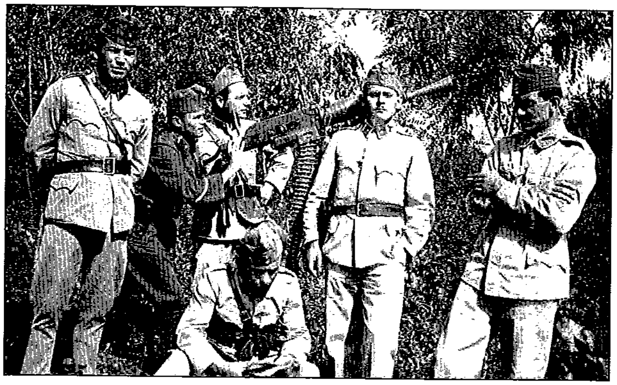

31M Schwarzlose géppuska légvédelmi állványon, 1940 nyara

Fegyverzet

A kerékpáros zászlóaljnak, mint a honvédség többségének rendszeresített lőfegyvere az 1931., illetve 1931/A. M. puska volt, amely a 8 mm-es Mannlicher lőszert (8X56R) tüzelte. Szerkezetileg nem sokban különbözött az első világháborúban használt Mannlichertől. Megbízhatóságára a csapatok sokat panaszkodtak, különösen a háború késői szakaszában, mikor a töltényhüvely anyaga már nem réz volt. Ennek a fegyvernek a lőtávolsága 2000 métert tett ki, tömege 3,3 kg, percenként 10-15 lövést lehetett vele leadni.

A 31 M. Solothurn golyószóró ugyancsak Mannlicher lőszert tüzelt, teljes tömege 9,5 kg, lőtávolsága 2000 méter, tűzgyorsasága 350 lövés/perc. A zászlóalj fegyverzetében 36 darabot rendszeresítettek. 1938-ban a Schwarzlose géppuska részbeni helyettesítésére egyes golyószórókat háromlábú állvánnyal láttak el, ez a megoldás azonban a későbbi háborús tapasztalatok szerint nem volt megfelelő. Állványos golyószóróból 9 darab állt rendszerben, ezek egyben csapatlégvédelmi feladatokat is ellátták. Az állvány 23,15 kg tömegű volt, 75°-os magassági és 360°-os oldalirányzást tett lehetővé.

A zászlóalj rendszeresített géppuskatípusa az I. világháborúban szolgálatba állított 1907/31 M. 8 mm-es Schwarzlose volt, ami akkor jól bevált, de 1938-ra már korszerűtlen típusnak számított. A csapatok elsősorban a nagy tömege miatt nem szerették. Tűzgyorsasága 350 lövés/perc volt, tömege 22,5 kg, lőtávolsága 3500 méter.

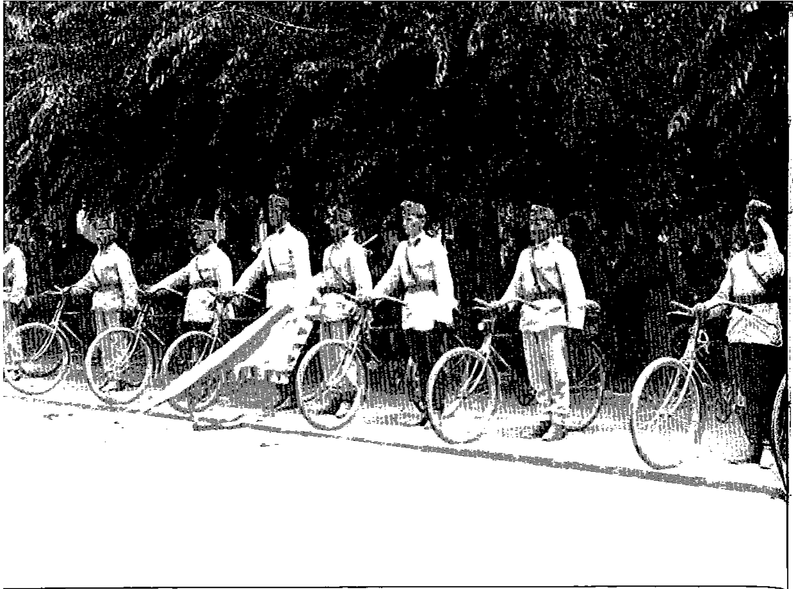

Díszelgő katonák Kiskunhalason, egy ünnepségen az alakulat zászlójával 1937-ben

A géppuskás század kötelékében két darab 1936 M. 20 mm-es Solothurn nehézpuska is rendszerben állt. Elsősorban páncéltörő fegyverként tervezték használni, de a gyakorlatban inkább tűzfészkek ellen vált be. Tömege 45 kg, 3 darabra szedve, málházva szállították. Lőtávolsága 2000 méter, tűzgyorsasága 30-35 lövés/perc volt.

A zászlóalj páncéltörő ágyús szakasza 4 darab 36 M. 3,7 cm-es löveggel volt felszerelve. A löveg már a háború kezdetén is elavultnak számított, nem volt képes a korszerű harckocsik páncélzatát átütni. Leginkább bunkerek, kiserődök ellen használhatták. Tömege 357 kg, tűzgyorsasága 18-20 lövés/perc.[103]

Megerősítésképpen a zászlóalj parancsnoksága alá rendeltek egy könnyű tarackos üteget is, amely 4 db 1937 M. közepes tábori tarackkal rendelkezett. A lövegek űrmérete 10,5 cm volt, tömege tüzelőállásban 1900 kg, legnagyobb lőtávolsága 10760 méter. Az üteget a kecskeméti 4. gépvontatású közepes tüzérosztály állományából állították fel.

További megerősítésképpen a zászlóalj kapott egy szakasz Ansaldo típusú kisharckocsit is. A FIAT gyártmányú járművekből hat darab alkotta a szakaszt. Az Ansaldók 3,2 tonna tömegűek voltak, 2 fős személyzet irányította őket és kezelte az ikercsövű Gebauer gyártmányú géppuskát. Már rendszeresítésükkor is elavultak voltak, gyenge páncélzatuk és kis teljesítményük alkalmatlanná tette őket a páncélosként vívott harcra. Ezért csak rövid, alkalmi feladatok ellátására vették igénybe, a szervezett ellenállás leküzdésére a korabeli harcászati szabályzat szerint nem használhatták őket. A szakaszt a Huba-I hadrend életbe lépésekor a 7. vegyesdandár páncélgépjárműves századának egy részéből szervezték meg.

Ansaldo és szállítójárműve Csaholcon, 1940 augusztusa

A zászlóalj híradását R2 és R3 típusú rádiókkal valamint 16M fényjelző készülékkel biztosították, az Ansaldo kisharckocsik R5 rádióval voltak felszerelve.[104] A rádiókat egyaránt használhatták távbeszélő és távíró üzemmódban. Az R2 készülékeket háton szállították, a szakaszok és a század közötti összeköttetést látták el. Az R3-asokat többnyire gépkocsin mozgatták, hiszen tömegük a generátorral és a keretantennával együtt elérte a 48 kg-t. Több esetben terepjáróba építve is alkalmazták őket.

---

[103] A fegyverekre vonatkozó adatokat lásd: Sipos Péter (főszerk.) – Ravasz István (szerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs.* Petit Real, Budapest, 1997. (Sipos–Ravasz 1997): Függelék

[104] HM 1938/eln. 1/a, Csima 1961, 95. vázlat

HÁBORÚS IDŐK

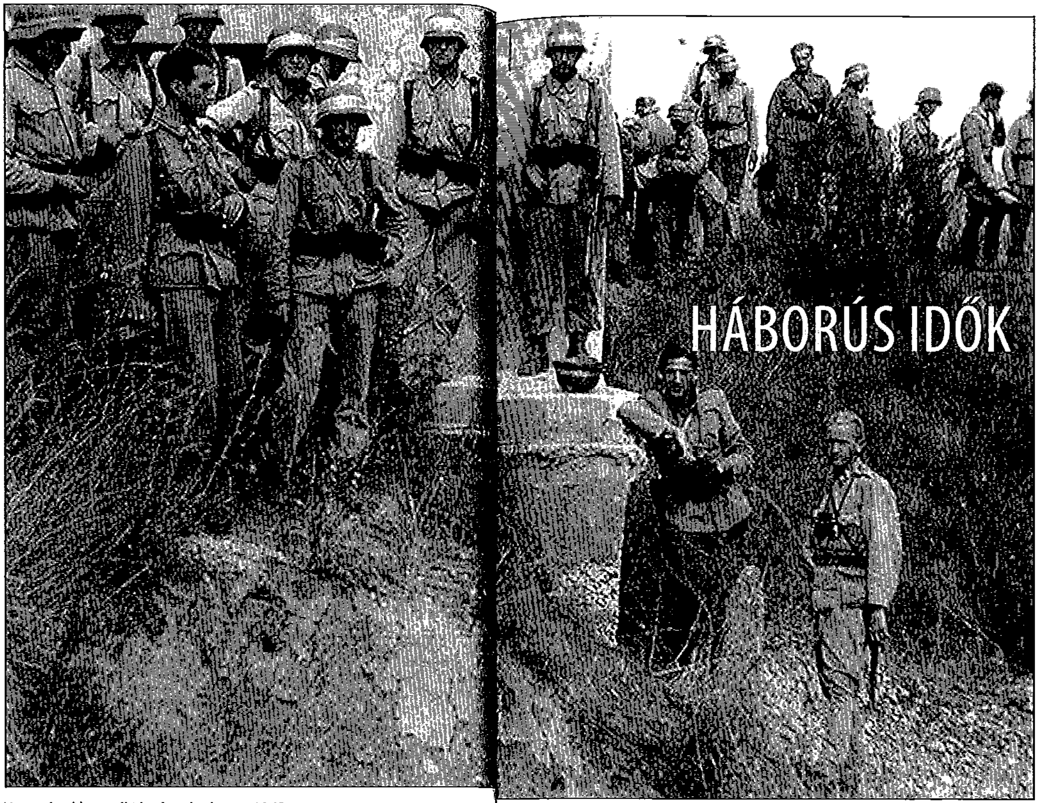

Nagyvárad környéki hadgyakorlaton, 1943

Szapáry Tibor százados

A TERÜLETI VISSZACSATOLÁSOK

A felvidéki bevonulás

A m. kir Honvédség és azon belül a zászlóalj első hadi alkalmazására 1938-ban került sor, mikor az első bécsi döntés határozatai alapján a magyar csapatok bevonultak a Felvidékre. Az október 13-án mozgósított honvédség seregtestei közül az 1., 2., 6. és a 7. vegyesdandár, valamint a hadseregközvetlen 1. repülődandár és 1. folyamőr dandár vett részt a bevonulásban. A vegyesdandárok a bevonulás időpontjában már hadtestenként működtek, az új hadrendnek megfelelő átszervezés miatt hadtest néven szerepeltek, mivel szervezetszerű egységeiken kívül megerősítést is kaptak. Így az I. hadtest az 1., 2., 3. dandárokból, a 2. gépkocsizó. dandárból., valamint a 2. lovasdandárból állt. A kecskeméti 2. lovasdandárt 1938–39-ben a dandárközvetlen alakulatok mellett az 1. és a 2. huszárezred, valamint a 15. és a 16. kerékpáros zászlóaljak alkották.[105] (1938. október 1-jével életbe lépett ugyan a Huba-hadrend, amely intézkedett többek között a kerékpáros zászlóaljak átszámozásáról, de a fennmaradt iratok és fényképek tanulsága szerint a zászlóalj a felvidéki bevonulásban még a 4. hadrendi számot viselte.)

A zászlóalj békehelyőrségét, Kiskunhalast 1938 szeptemberének közepén hagyta el, Oszlányi Kornél alezredes vezetésével, míg a Kiskunhalason visszamaradt pótkeret parancsnoka Szapáry Tibor százados volt.[106] Az alakulat vasúti szállítással a Kecskemét-Nagykáta-Szolnok-Hatvan útvonalon indult az északi határ felé. Pásztó állomáson rakodtak ki, és a Tar-Pásztó elhelyezési körletben várták a megindulási parancsot. Tar községben látogatta meg őket október 21-én Kiskunhalas polgármestere és főügyésze. A város vezetőit elsőként Urhegyi Antal százados és Chorus Rezső gazdászati hivatali főhadnagy fogadta.[107] A látogatók útján a zászlóalj parancsnoka a következő üzenetet küldte a város polgárainak:

---

[105] Sipos–Ravasz 1997, 355. p.

[106] Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár (továbbiakban: HIM KIT), Szapáry Tibor okmánygyűjtője.

[107] Bokor László őrnagy hagyatéka. (magántulajdon Kiskunhalas)

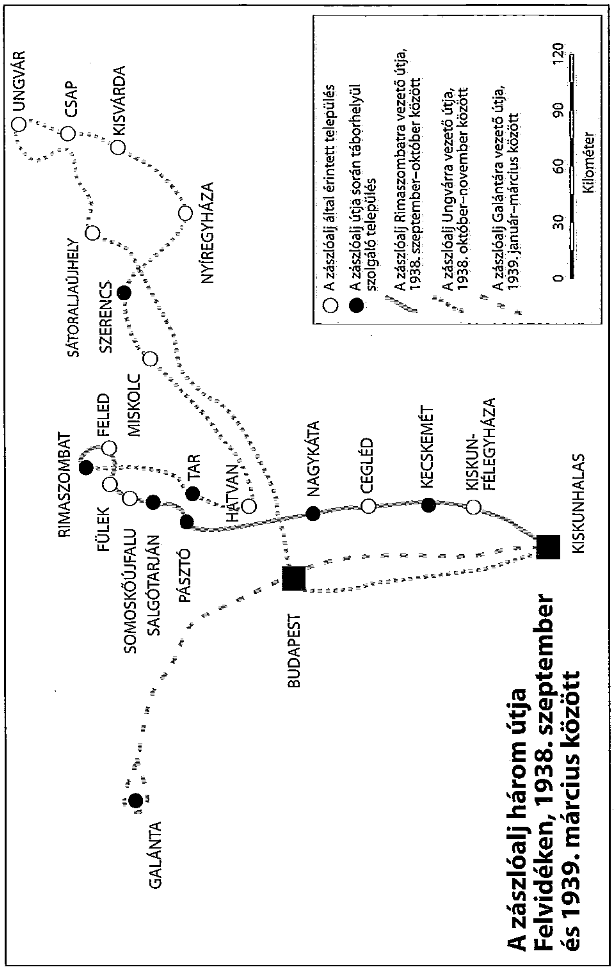
UNGVÁR
CSAP
KISVÁRDA
NYÍREGYHÁZA
SÁTORALJAÚJHELY
SZERENCS
MISKOLC
FELED
RIMASZOMBAT
FÜLEK
SOMOSKŐÚJFALU
SALGÓTARJÁN
PÁSZTÓ
TAR
HATVAN
NAGYKÁTA
CEGLÉD
KECSKEMÉT
KISKUN-FÉLEGYHÁZA
KISKUNHALAS
BUDAPEST
GALÁNTA
○ A zászlóalj által érintett település
● A zászlóalj útja során táborhelyül szolgáló település
A zászlóalj Rimaszombatra vezető útja, 1938. szeptember–október között
A zászlóalj Ungvárra vezető útja, 1938. október–november között
A zászlóalj Galántára vezető útja, 1939. január–március között
0 30 60 90 120
Kilométer

A zászlóalj három útja Felvidéken, 1938. szeptember és 1939. március között

„…Halas város katonái elsőrangúan fölszerelve, lelkes hangulatban várják az ünnepélyes órát, amikor átléphetik az ideiglenes magyar határt, ha lehet békés úton, ha kell, kemény akarattal és szuronyokkal kergetik ki azokat a bitorlókat, akiknek az ezeresztendős magyar földön semmi keresni valójuk nincs.”[108]

---

[108] Vö.: *KHÉ*, 1938. október 22. 2. p., október 26. 2. p. Végső István: *A „Balogh Ádám" kerékpáros zászlóalj története 1931–1945 között*. In: Szakál Aurél (szerk.), *Halasi Múzeum Évkönyve 2*. Kiskunhalasi Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2004. (továbbiakban: Végső 2004)

Dr. Fekete Imre polgármester látogatása a zászlóaljnál, Tar községnél, 1938 novembere

A m. kir. honvédség csapatai, köztük a „Balogh Ádám" kerékpáros zászlóalj is, november 3-ára zárkóztak fel a határra és november 5-e és 10-e között vonultak be a Magyarországhoz visszatért területekre. A zászlóalj Taron öt hétig várakozott, majd Somoskőújfalunál lépte át a trianoni határt, és a Feled–Fülek menetvonalon bevonult Rimaszombatra. Említésre méltó, hogy menetük során Borsiban, II. Rákóczi Ferenc fejedelem szülőhelyén is éjszakáztak. Katonai szempontból megjegyezhető, hogy a zászlóaljat kivonták a lovasdandár alárendeltségéből és az 1. vegyesdandár alárendeltségébe osztották be őket, Jekelfalussy-Wolnhoffer Emil ezredes csoportjába. A zászlóalj mellé rendeltek egy (közelebbről nem azonosítható hadrendi számú) kerékpáros utász századot és a 2/4 gépvontatású üteget.[109] A hadműveletnek nem volt katonai jellege, a bevonuló magyar csapatokat a helyi lakosság ünnepelve fogadta. A zászlóalj a városban maradt és Kiskunhalas címeres nemzeti lobogót küldött Rimaszombatnak. Oszlányi alezredes november 15-én a következőképpen írt Kiskunhalas polgármesterének:

„A magyarok Istene megengedte, hogy a szerencsétlen kimenetelű világháború után húsz évvel a Felvidék magya lakta területén több, mint egymillió testvérünket újból keblünkre ölelhessük. Ezen történelmi időkben dicsőséges szerep jutott a kiskunhalasi

---

[109] Csima 1961, 21. p.

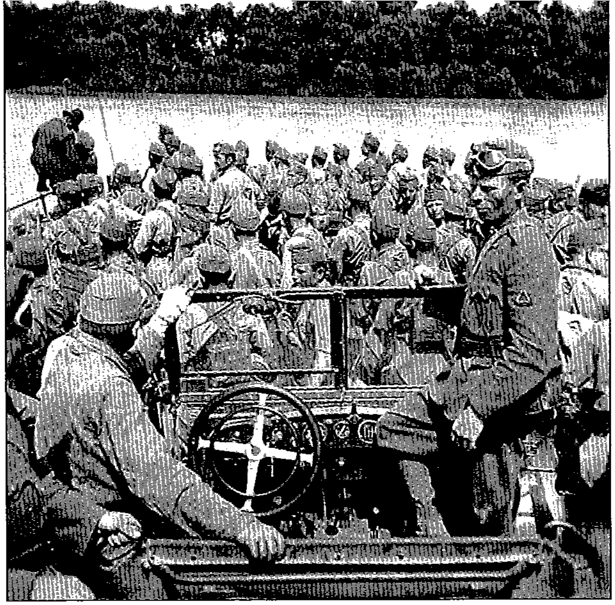

Folyóátkelés hajózótagon, 1939 körül

m. kir Balogh Ádám 4. honvéd kerékpáros zászlóaljnak is, mely Somoskőújfalunál a trianoni határsorompót ledöntve Füleken, Feleden át Rimaszombatra vonult be, kísérve rabságból felszabadult magyar testvéreink ujjongásából és örömkönnyeitől. E vérnélküli, valóban felszabadító és valóban diadalmenet emlékére küldöm, a mi szeretett ősi kiskun városunknak Fülek, Feled, Rimaszombat véráztatta édes magyar anyaföldjének kis maroknyi rögét azzal a kéréssel, hogy drága ereklyét méltóan és becsületben tartani szíveskedjék."[110]

Kárpátalja

A magyar kormány 1938. november 18-án hozott határozata alapján Kárpátalja visszacsatolását is tervezte. Így a zászlóalj Salgótarjánba, majd onnan vasúti szállítással Nyíregyháza érintésével Ungvárra vonult azzal a céllal, hogy más magyar csapatokkal együtt részt vegyenek a támadásban.

Ennek a hadmozgásnak a körülményeiről Váraljai János törzsőrmester, fegyvermester a következőket írta 1938. november végén Nagykaposról a feleségének:

---

[110] Vö: BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 b közigazgatási iratok. 393/1939. Végső 2004.

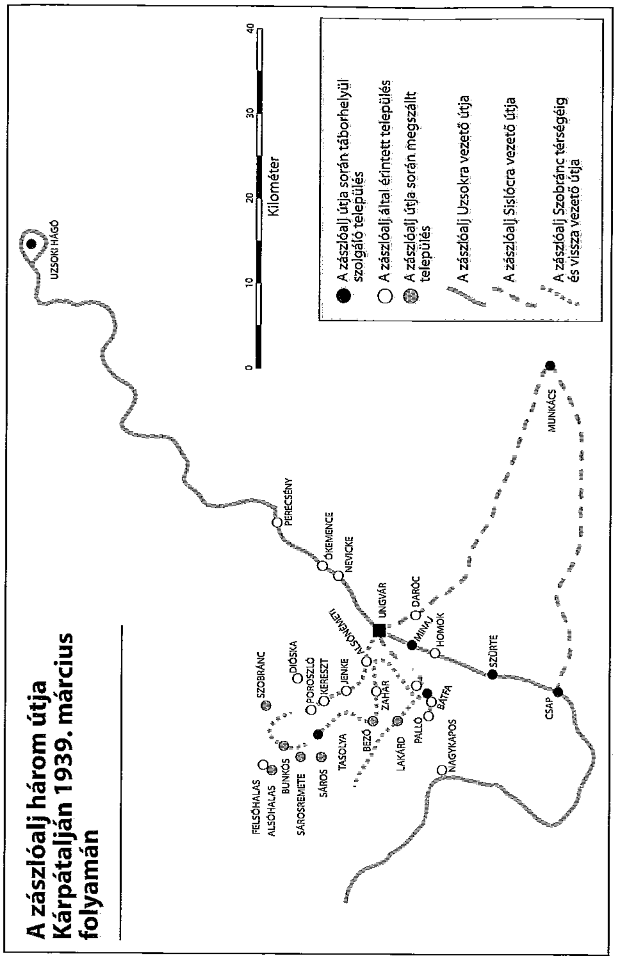

A zászlóalj három útja Kárpátalján 1939. március folyamán

UZSOKI HÁGÓ
0 10 20 30 40
Kilométer
● A zászlóalj útja során táborhelyül szolgáló település
○ A zászlóalj által érintett település
◍ A zászlóalj útja során megszállt település
A zászlóalj Uzsokra vezető útja
A zászlóalj Sislócra vezető útja
A zászlóalj Szobránc térségéig és vissza vezető útja
MUNKÁCS
PERECSÉNY
ÖKEMENCE
NEVICKE
UNGVÁR
ALSÓNÉMETI
DARÓC
MINAJ
HOMOK
SZÜRTE
CSAP
SZOBRÁNC
DIÓSKA
POROSZLÓ
KERESZT
JENKE
ZAHÁR
BÁTFA
PALLÓ
LAKÁRD
NAGYKAPOS
BEZŐ
TASOLYA
SÁROS
SÁROSREMETE
BUNKÓS
ALSÓHALAS
FELSŐHALAS

„...eltolódtunk északnyugatra Ungvárra és onnan Talló községbe, majd a mai napon ide, ahonnan írok. (...) fenn vagyunk a kárpátok alján innen pedig Ruszinszkó lesz a cél, ne aggódj, azért jól vagyok csak még nem tudjuk mikor fogunk haza kerülni... de azt hiszem az újságokból olvastad Ruszinszkót is visszaszerezzük, ha Isten segít, mert ők is magyarok akarnak lenni, mink pedig a magyar és lengyel határért törekedünk. Rimaszombatról Starjánba (értsd: Salgótarján – szerzők) *mentünk vissza onnan pedig kerékpárostól és autóstól felpakoltak vonatra és elhoztak ide a kárpátok aljára. Tehervonaton*

utaztunk, elképzelheted 25-en egy vagonban és bizony úgy voltunk, mint a csiga-bigák. Kicsit hidegek járnak már erre felé és most nagyon jó a meleg alsó ruha...”[111]

A készülő akciót a november 21-i német–olasz tiltakozó jegyzék nyomán leállították, így a kerékpárosok november 26-án visszatértek Kiskunhalasra. Rövid tartózkodás után a zászlóaljat megszálló feladatokra osztották be, és 1939. január 9-én vasúti szállítással a felvidéki Galántára vonultak, ahol határbiztosító feladatokat kellett ellátniuk. Ez a küldetés nem egészen egy hónapig tartott, február 3-án reggel ugyancsak vasúti szállítással visszatértek Kiskunhalasra.

A világpolitika eseményei Közép-Európában is éreztették hatásukat, ennek megfelelően Csehszlovákia német megszállásakor 1939. március 15-én Németország megszüntette a Csehszlovákiából a müncheni döntés után megmaradt területek önállóságát. Ekkor Magyarország is esélyt kapott arra, hogy újabb elcsatolt területeket szerezzen vissza. Gyors mozgósítást követően a március 14-től Kárpát-csoport-parancsnokságnak nevezett VIII. hadtestparancsnokság irányítása alatt az 1. és 2. lovasdandár. a 2. gépkocsizó dandár a VIII. hadtest 24. gyalogezrede, illetve a hadtest területén állomásozó határvadász és kerékpáros zászlóaljak átlépték a nem sokkal korábban Münchenben megvont határt. A magyar katonai vezetésnek aggályai voltak a csapatok hadrafoghatóságával kapcsolatban, mert az annektálni szándékozott területet a csehszlovák hadsereg csapatai tartották megszállva. Így a m. kir. honvédség csapatai fennállásuk óta első ízben kerültek olyan helyzetbe, amikor esély látszott fegyveres ellenállással szembekerülniük.

1939. március 15-én hajnalban a fentebb említett magyar gyorscsapatok Ungvárnál, a Tisza völgyében és Munkács körzetében nyomultak be Kárpátaljára. A hadműveletet megelőzően már folytak harcok az először visszakerült kárpátaljai területeken. Csehszlovák részről 1938. december 28-án Nagyszaláncnál, 1939. január 6-án Munkácsnál, január 8-án Nagygejőcnél történtek kisebb fegyveres támadások. Ezeket a magyar haderő helyszínen tartózkodó egységei visszavetették. 1939. március 13-án a magyar fél részéről történt rajtaütés, melynek során a

---

[111] Váraljai János levele 1938. november 21. (Kiskunhalas, magántulajdon)

„Nádasdy Ferenc” 3. huszárezred a Munkácsot Beregszásszal összekötő folyosó kibővítését oldotta meg sikerrel.[112]

A zászlóalj hadrendi beosztásának megfelelően a 2. lovasdandár alárendeltségében lépett harcba. A dandár dálnoki Miklós Béla ezredes parancsnoksága alatt állt, állományát az „I. Ferenc József” 1. jászkun honvéd huszárezred, a „Árpád fejedelem” 2. huszárezred, a 15. és a 16. kerékpáros zászlóaljak alkották.[113] Az elfoglalt területen jelentősebb ellenállást csak a Szics-gárda[114] tanúsított, ennek ellenállását azonban hamar letörték. Mivel a csehszlovák csapatok harc nélkül kiürítették Kárpátalját és nem rombolták a vasúti berendezéseket, a Kárpát-csoport csapatai március 16-án a Vereckei-, 17-én az Uzsoki-hágóhoz jutottak ki. A zászlóaljat meg nem határozott időpontban vasúton szállították a vásárosnaményi állomásra, ahonnan kerékpáron folytatták az utat Ungvár felé.[115] Ezt követően az Uzsoki-hágó felé nyomult előre a zászlóalj. Erről a halasi sajtó így tudósított: *„Pár nappal azután, hogy a Hősök Emlékműve előtt elhangzott az újoncok eskütétele, ismét végig dübörögtek a város utcáin a vasútállomás felé igyekvő tankok. Március 15-én a halasi kerékpáros zászlóalj már nem ünnepelt. (...) A halasi kerékpárosok a támadó ukrán bandák visszaverése után Ungvárnál lépték át a müncheni határt és Neviczkén, Perecsényen át elindultak az uzsoki szoros felé. Hóviharban járhatatlan utakon, helyenként ukrán bandákkal küzdve mentek a halasi fiúk az Ung völgyébe, Uzsok felé.*”[116]

Egyheti fegyvernyugvás után a szerveződőben lévő szlovák bábállam rovására a magyar csapatok az Ung folyó biztosításának címén és a természetes határ kialakításának reményében március 23-án tovább folytatták a hadműveleteket. A 15. kerékpáros zászlóalj ekkor esett át a tényleges tűzkeresztségen.

1939. március 22-én 11 óra 26 perckor a 2. lovasdandár és azon belül a zászlóalj (amelyet ezt megelőzően ideiglenesen az 1. lovasdandárnak rendeltek alá) utasítást kapott, hogy meneteljen Ungtarnóc–Nagykapos– Nagyselmencz általános területére a másnap reggel meginduló támadás céljából.[117] A zászlóalj a parancs kiadásakor Munkácson pihente ki az előző heti majd 100 kilométeres menetelés fáradalmait. A menetparancs kézhezvétele után a zászlóalj kisharckocsi-százada és az alárendelt 2. lovasdandár 2. gépvontatású tüzérosztály Ungtarnócra vonult előre, a kerékpáros és egyéb részek keréken követték őket a Munkács-Nagydobrony-Csap-Szürte menetvonalon. Ungtarnócon a zászlóaljparancsnok Oszlányi Kornél alezredes terepszemlét tartott. A zászlóaljjal egy harccsoportot alkotó 1. huszárezred 15 óra alatt 100 km-t megtéve szintén elérte kitűzött állásait. Ezt és a dandár többi alakulatának teljesítményét a Kárpát-csoport vezetése külön parancsban ismerte el.[118] Március 23-ra a lovasdandár többi alakulata is beérkezett, és menetből birtokba vette a felső vezetés által kijelölt területet. A zászlóalj többi része még 22-én este érkezett meg a felső vezetés által elrendelt területre, amely Ungtarnóc-Botfalva Sislócz területére esett. A dandár vezetése Oszlányi alezredes parancsnoksága alatt harccsoportot alakított a zászlóaljból és a dandárközvetlen 2. kerékpáros utász századból. A csoport részét képezte még a 2. lovasdandár 2. gépvontatású tüzérosztálya. A kerékpáros zászlóalj részei március 23-án meglepetésszerűen átkeltek az Ung folyón. Elsőként felderítő járőröket küldtek ki, amelyek kerékpáros rajokból, illetve rajonként egy Ansaldo kisharckocsiból álltak.[119]

---

[112] Csima 1961, 30. p.

[113] Uo. 31. p.

[114] Ukrán nacionalista irreguláris karhatalmi fegyveres szervezet, amely szervezetlen és szórványos ellenállást tanúsított a magyar csapatokkal szemben.

[115] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[116] Vö.: *Halasi Hírlap*, 1939. április 4. 1. p. illetve Végső 2004.

Az Ung folyón átkelve egy szakasz Mosonyi György törzsőrmester parancsnoksága alatt birtokába vette Lakárdot és Bezőt. Ezután Bező községben tartózkodva biztosította a Lakárdnál az Ung folyón hidat építő 2. kerékpáros utász század által végzett munkát. Ezért a fegyvertényéért Bronz Vitézségi Érmet kapott.[120] Az előrenyomulásra egy másik felderítő járőr parancsnoka így emlékszik vissza:

„A határon túl egy kis község volt, ahol az első házaknál egy öreg paraszt pipázott a padon, magyarul köszöntöttük egymást, és kérdésemre elmondta, hogy katonaság nincs a faluban, csak a falu túlsó végén a csendőrlaktanyában még ott vannak a csendőrök. A laktanyához mentem, és naivan becsengettem, de mielőtt kinyithatták volna, egy katonám betörte az ajtót és bementünk. 8 csendőr tartózkodott ott, a parancsnokuk felkelt, és mondta, hogy már vártak bennünket, azért maradtak ágyban. Átvizsgáltam az épületet, a fegyvereket összeszedtem, átraktuk a harckocsira is mentünk tovább. Egy hírvivővel jelentést küldtem és további menetvonalunkon már magyar katonákkal is találkoztunk, akik másutt lépték át a határt. Ezek a csellengő katonák hozzám csatlakoztak és mire d.u.-ra elértem Alsóhalast, már harmincnál több ember volt velem.”[121]

Indulás a Felvidékre! Salgótarján, 1938. november 5.

A zászlóalj zöme az Ördarma–Ungvár–Zahar–Tasoly-Szenteske menetvonalon nyomult előre. Innen a zászlóalj részei birtokba vették Bunkós, Sárosremete és Sárosmező községeket. A zászlóalj bal oldali szomszédja a 2. gépkocsizó dandár, jobb oldali szomszédja az 1. huszárezred lett. A zászlóaljparancsnok személyesen is példát mutatva bátorságból törzse élén személyesen nyomult be Zahar községbe.[122] A

---

[117] *2. lovasdandár vezérkari osztály: A 2.lovasdandár működése Kárpátalján.* In: *Magyar Katonai Szemle,* 1939/3, 1–16. p. (n.n.) (továbbiakban: *2. lovasdandár* 1939): 3. p.

[118] *2. lovasdandár* 1939, 4. p.

[119] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[120] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok. 1. doboz, 25/a csoport

---

[121] Uo.

[122] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok. 1. doboz, 25/a csoport

birtokba vett falvakban a helyben állomásozó csendőrséget azonnal lefegyverezték. A 15. kerékpáros zászlóalj a Halas patak vonalában vett fel védelmi állást. Az állás egyik végpontja Alsóhalas község, a másik Prépostsági-tanya volt

A német és a szlovák vezetés tiltakozásának hatására másnap a Kárpát-csoport parancsnoksága leállította az előrenyomulást. A magyar arcvonal északi szárnyán, a 2. gépkocsizó dandár körletében a szlovák erők megkísérelték az előrenyomulást, a zászlóalj arcvonalszakaszán inkább csak járőrharcok folytak. Március 28-án délután hat órakor a zászlóalj arcvonalszakaszával szemben több száz főnyi gyalogság gyülekezett, azonban ezek támadására nem került sor. Szlovák részről elsősorban a légierő Avia és Letov típusú vadászgépei aktivizálódtak. A Pálóc község feletti légiharcok során március 24-én egy vadászrepülőgép a zászlóalj által elfoglalt Alsóhalas község mellett zuhant le.[123] A szárazföldi harcok során elsősorban irreguláris erők harcoltak a magyar csapatok ellen. A szlovák Hlinka-gárdisták mellett a még szervezetlen szlovák hadsereg alakulatai szálltak szembe a honvédcsapatokkal. A zászlóalj egészen március 30-ig folyamatosan megújuló harcokat vívott a sokszor túlerőben támadó ellenséggel. Március 24-én a zászlóalj két tisztje a tábori őrsök ellenőrzése során szlovák fogságba jutott. A zászlóalj alárendeltségében működő gépvontatású tüzérosztály, amelynek két ütege Poroszló és Kereszt területén vonult fel könnyű ágyúival, több ízben is segítségére sietett a jobb szomszéd Ungár-harccsoportnak Említést érdemel a Bunkós község környékén március 28-án lezajlott összecsapás. Ebben személyesen vett részt Oszlányi Kornél alezredes is, ahol bátorságával mutatott példát alárendeltjeinek.

Március 28-án Zilah István karpaszományos őrvezető 12 fős rajával azt a feladatot kapta, hogy a Szobránctól délkeletre fekvő Bunkós nevű kis települést vegye ellenőrzése alá, és védje meg a partizántevékenységtől. A *Halasi Hírlap* a következőképpen tudósította az eseményekről a lakosságot:

„Zilah István maroknyi csapatát két szakasz ellenség hatszoros túlerő támadta meg a falu szélén. A kerékpáros raj, melynek tagjai majdnem mind halasiak voltak, vitézül harcolt a sokszoros túlerővel szemben, s ebben a harcban elöljárt Zilah István rajparancsnok. Mikor az ellenséges túlerő a hősiesen küzdő raj tüzétől alaposan megtizedelve visszavonult, bajtársai tüzelőállásában vértócsában fekve találták Zilah Istvánt. Puskájából és tölténytáskájából az utolsó töltényt is kilőtte, s úgy halt meg, mint egy igazi hősparancsnok: beosztottjainak vitéz magatartásával példát nyújtva. Szíven találta egy ellenséges lövedék és azonnal meghalt."[124]

A tűzpárbajnak két sérültje is lett. Rigó József őrvezetőt és Kovács I. Sándor honvédot az ungvári kórházba szállították. Utóbbi viszont olyan súlyos hasi sérülést szenvedett, hogy néhány nap múlva meghalt.[125] Zilah posztumusz I. o. Ezüst Vitézségi Érmet kapott, a temetése Kiskunhalason volt.

A katonák többsége ettől függetlenül jól vészelte át a kárpátaljai hadműveleteket. Legalábbis erről tanúskodik Váraljai János főtörzsőrmester, fegyvermester levele:

„...itt fent a Kárpátok alján egy kis szlovák faluban nem nagy a magyarbarátság, de nyíltan azért nem mernek szembeszállni velünk. Hála az Istennek, mint már azt írtam is, ez idáig még elég jól megy a sorsom, bár körülöttünk még áll a tánc, mert vannak községek, ahol ilyen mindenféle nációk meghúzták magukat. Most gyümölcsoltó ünnepén írhatok, három helyen vagyunk, már a zászlóalj, három kis községben. Dohányféléből hamar kiéltük a falut és most autóval járnak be Ungvárra, és onnan szállítanak ide szükséges dolgokat. (...) *mindig csaló az idő errefelé is, olyan hidegek vannak még, amire azt itt bentlakók sem emlékeznek, nem tudunk semmit, hogy mi is a politikai helyzet, körülöttünk már néha-néha egész komoly csaták folynak, de mi még hála az Istennek kikerültük a szórást...* (...) *itt, ahonnan írom ezt a levelet, elég jó szálásunk van, együtt vagyunk, igaz az emberekkel, egy családnál vagyunk együtt öten, szalmán vagyunk, de még mindig jobb, mint a lövészárokban...* (...) *néha-néha repülők kerülgetnek, de hála a tüzérségünknek le is jöttek egy páran."*[126]

A 15. kerékpáros zászlóaljat március 29-én a 2/II. huszárosztály leváltotta, mert a tavaszi esőzések mocsárrá változtatták a Halas- patak völgyét, lehetetlenné téve mindennemű

---

[123] Pataky Iván, dr. – Rozsos László – Sárhidai Gyula: *Légi háború Magyarország felett I–II. kötet.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992. 1. köt. 22. p.

[124] *Halasi Hírlap* 1939. április 4. 1–2. p.

[125] Kovács I. Sándor honvédot lakóhelyén, Kalocsán temették el. /*Kiskunhalas Helyi Értesítője*: 1939. április 5. 5. p.

[126] Váraljai János levele Szenteskéről, 1939. március 25. (magántulajdon, Kiskunhalas)

Hazatérés Kárpátaljáról.
Az ünneplők gyűrűjében v. Oszlányi Kornél alezredes

összeköttetést és közlekedést. Március 30-án a Kárpát-csoport parancsnoksága a 2. lovasdandárt felváltotta,[127] helyüket határőr alakulatok vették át. 1939. április 6-án a zászlóalj Csap környékére települt.[128] Itt érte őket a következő veszteség: Vékei Balázs tartalékos honvéd tüdőgyulladást kapott, ezért kórházba szállították, majd a visszavonuló zászlóaljjal Kiskunhalasra tért vissza. Alig egy hónap múlva május 4-én a kiskunhalasi közkórházban meghalt. 15-ére az alakulat kerékpáron békehelyőrségébe, Kiskunhalasra érkezett, így ért véget a háború első számottevő küzdelmet hozó bevetése.[129]

Sapkájukon az uzsoki fenyőerdőkből hozott ágakkal vonultak fel a Hősök Emlékműve elé. Szokás szerint nagy ünnepség és lelkes tömeg fogadta őket. Oszlányi Kornél a város üdvözlése után elmondta, hogy csapatai 14 községet szálltak meg tevékenységük folyamán. Katonái a nehéz körülmények ellenére méltóképpen helytálltak ebben a küldetésben is.

A kárpátaljai hadműveletek eredményeképpen Oszlányi Kornél alezredest kitüntették a „Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével hadidíszítménnyel a kardokkal". Az indoklás szerint:

V. Oszlányi Kornél zászlóaljparancsnok
a gyászoló Zilah családdal, 1939 márciusa

„A március 23-ai előrenyomulás alkalmával személyes bátorságával több ízben is zászlóalja példaképéül szolgált. (...) A 15. kerékpáros zászlóalj hadiállományára való emelésénél és vezetésénél nagy céltudatosságról és erélyről tett tanúságot."[130]

Azt a területet, ahol az alakulat harcolt, a határmegállapító bizottság döntése szerint később vissza kellett adni az újonnan alakult szlovák államnak.[131] A szlovák és a magyar kormány között kötött megállapodás eredményeképpen a magyar csapatok az Ung folyóig, illetve a Kárpátok gerincéig szállhatták meg Kárpátalját, ezzel természetes határt teremtve Lengyelországgal. Ezen a határszakaszon alig fél évvel később lengyelek ezrei menekülhettek meg a két irányból támadó hadigépezetek szorításából.

1939 nyarán a laktanyába frissen sorozott újoncok, valamint átképzésre iderendelt felvidéki és kárpátaljai magyar, szlovák, rutén férfiak érkeztek. A gyakorlati kiképzést a 15. kerékpáros zászlóalj tisztjei végezték Oszlányi alezredes irányításával. A katonai kiképzés és átképzés végén, augusztus 20-án a zászlóalj kaszárnyájában került sor az ünnepélyes eskütételre. Ezen a városi vezetőkön kívül több ezer halasi

---

[127] *2. lovasdandár* 1939, 16. p.

[128] Csima 1961, 32. p.

[129] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[130] HL, VII./101 114 /C Oszlányi Kornél iratai elismerések, kitüntetések előadóív.

[131] *2. lovasdandár* 1939, 16. p.

V. Istvánffy Ede zászlóaljparancsnok kitüntetéseket ad át, 1941. március 15.

vett részt. Oszlányi Kornél zászlóaljparancsnok a következő szavakat intézte a „Felvidék katonáihoz”:

„Volt már életetekben egy ilyen nap, amikor az ezeréves haza egy letört zöld mezején állottatok, hogy az ég felé emelt kézzel esküt mondjatok. De az nem az volt, ami a mai nap. Az az állam, amelynek nyelvén akkor valamit mondottatok, akkor keletkezett, amikor ti a világot megláttátok, s az az állam ma nincs. (…) A magyar Isten úgy áldjon Benneteket, s ha kell úgy verjen, ahogy az esküt megtartjátok!”[132]

A kiskunhalasi kerékpárosok rövid ideig folytathatták békekiképzésüket, hiszen a következő év politikai eseményi úgy hozták, hogy ismét mozgósították az alakulatot. A honvédség újonnan megalakult Gyorshadtestének[133] kötelékében ezúttal Észak-Erdély és a Székelyföld visszacsatolásában kellett részt venniük.

Bevonulás Erdélybe

1940 márciusában Oszlányi alezredest magasabb beosztásba nevezték ki, helyét Vitéz Istvánffy Ede alezredes foglalta el. Az ő vezetése alatt indult a zászlóalj a második bécsi döntés nyomán a Magyarországhoz visszacsatolásra került területekre. Az alakulat számára ez a hadművelet csak rövid ideig

---

[132] Vö.: *KHÉ*, 1939. augusztus 23. 3. p.

[133] A honvédség (hazai szinten) gyorsan mozgó egységeknek számító alakulatait magába foglaló seregtest, amelyet a csapatok egységes vezetésének érdekében hoztak létre 1940. március 1-jével. Magában foglalta a 1. és 2. lov.dd-t, ill. az 1. és 2. gk.dd-t. Sipos–Ravasz 1997. 705. p.

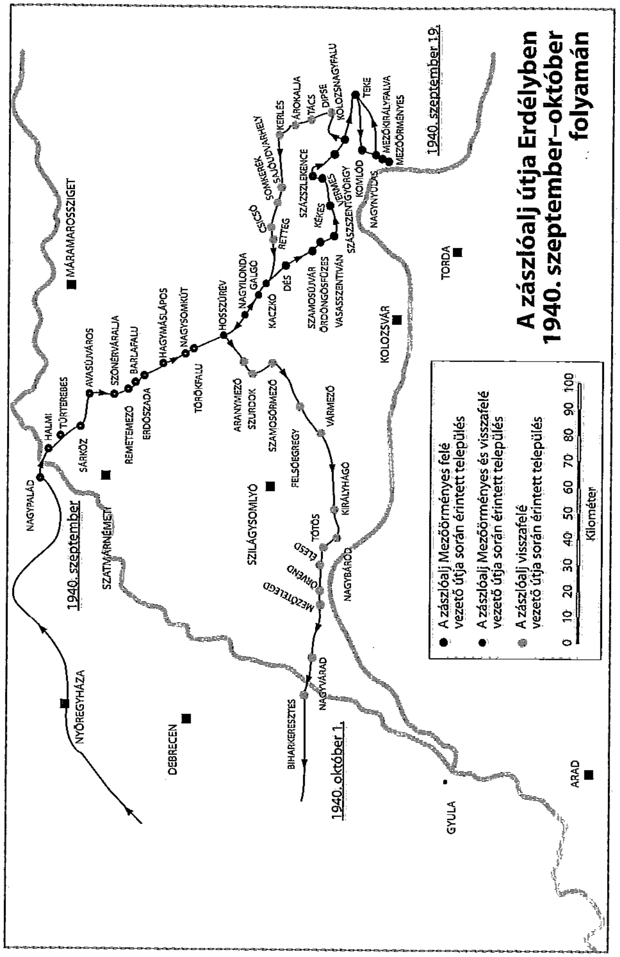
A zászlóalj útja Erdélyben
1940. szeptember–október folyamán
A zászlóalj Mezőörményes felé vezető útja során érintett település
A zászlóalj Mezőörményes és visszafelé vezető útja során érintett település
A zászlóalj visszafelé vezető útja során érintett település
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100
Kilométer
1940. szeptember
1940. szeptember 19.
1940. október 1.
NAGYPALÁD
HALMI
TÚRTEREBES
SÁRKÖZ
AVASÚJVÁROS
SZATMÁRNÉMETI
REMETEMEZŐ
ERDŐSZADA
SZINÉRVÁRALJA
BARLAFALU
HAGYMÁSLÁPOS
NAGYSOMKÚT
TÖRÖKFALU
HOSSZÚRÉV
NAGYILONDA
GALGÓ
KACZKÓ
DÉS
RETTEG
CSICSÓ
SOMKERÉK
SAJÓUDVARHELY
KERLÉS
ÁROKALJA
TÁCS
DIPSE
KOLOZSNAGYFALU
TEKE
MEZŐKIRÁLYFALVA
MEZŐÖRMÉNYES
SZÁSZLEKENCE
VERMES
KÉKES
SZÁSZSZENTGYÖRGY
KOMLÓD
NAGYNYULAS
SZAMOSÚJVÁR
ÖRDÖNGÖSFÜZES
VASASSZENTIVÁN
KOLOZSVÁR
TORDA
MÁRAMAROSSZIGET
ARANYMEZŐ
SZURDOK
SZAMOSÖRMEZŐ
VÁRMEZŐ
FELSŐEGREGY
KIRÁLYHÁGÓ
SZILÁGYSOMLYÓ
TÓTÖS
ÉLESD
ÖRVÉND
MEZŐTELEGD
NAGYBÁRÓD
NAGYVÁRAD
BIHARKERESZTES
NYÍREGYHÁZA
DEBRECEN
GYULA
ARAD

tartott. 1940 májusában a honvédség mozgósítása megkezdődött, majd a Turnu Serverini magyar–román tárgyalások megszakadása nyomán a magyar felső vezetés augusztus 26-án utasította a Tiszántúlra felvonult csapatokat a határra való felzárkózásra, a hadműveletek megindulását augusztus 28-ra tervezve. Az augusztus 30-án kihirdetett második bécsi döntés megakadályozta a bizonytalan kimenetelű fegyveres konfliktust. A honvédség csapatai szeptember 5-én átlépték a trianoni határt és birtokba vették azokat a területeket, amelyek újra csatlakoztak Magyarországhoz. A zászlóalj a

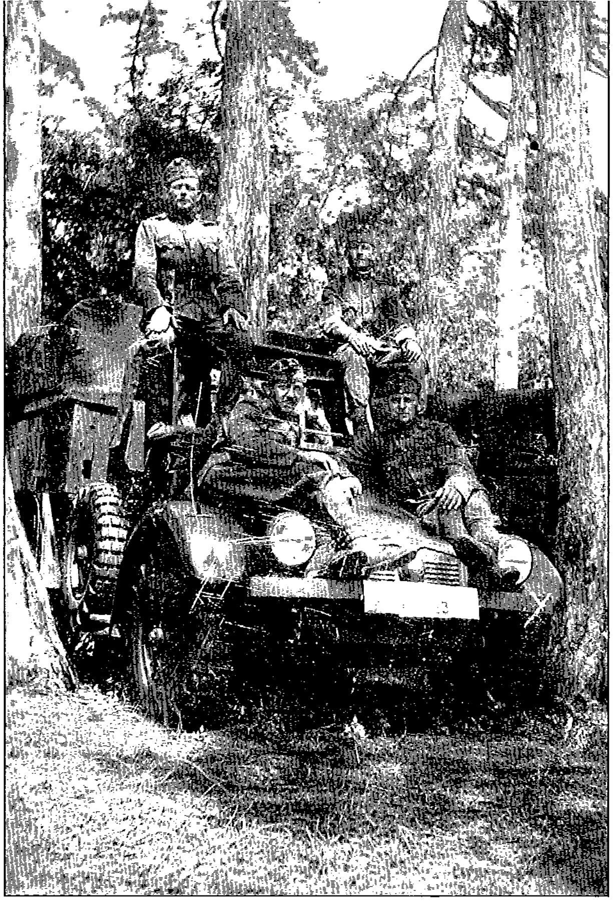

Tarnazsadány, 1940. június 15., 37. M Krupp félrajkocsi

honvédség mozgósítását megelőzően már május 29-én elhagyta Kiskunhalast és zömével Tarnazsadány és Tarnaméra községek területére vonult.[134] Előbbi helyről Váraljai János főtörzsőrmester a következő levelet írta akkor haza, feleségének:

„Én hála Istennek jól vagyok, nincs semmi ok az aggodalomra, egy kis heves megyei faluban vagyunk. Jó a szállásunk is, a törzs úrral lakom. A háziak is nagyon barátságos népek, többször megkínálnak bennünket, csak úgy barátságból. (...) ami az utat illeti jó volt, hiába gépkocsin csak nem fárad el az ember annyira, mint amikor kerékpárt kell hajtani.

---

[134] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

Csoportkép egy Botond tehergépkocsi előtt, 1940 nyarán

Több helyen vagyis községben van a zászlóaljunk, kis faluban nem fértünk volna el együtt. Mi egy kastélyban vagyunk. Gróf Almásyé volt, de meghalt és zsidó kézre került a birtok, most pedig a zsidótörvény értelmében az állam átvette és kiparcellázza kisbirtokosoknak. (...) nagyon köszönöm a küldeményedet, váratlanul jött, de annál jobban esik, mivel az étkezésünk csak közepes és nehéz hozzászokni a komiszhoz. A szentelt vizet külön köszönöm, nagyon finom."[135]

A zászlóalj zömével ellentétben az árkász valamint a kisharckocsi-szakasz júliusban és augusztusban Tiszakóród és Túrricse területén folytatták kiképzésüket.[136] Szeptember 3-án ünnepélyes eskütételt és zászlóavatást tartottak Túrricse községben, amelyet tábori mise követett.[137] Ezekre a napokra egy egykori kerékpáros tiszt így emlékezett vissza:

„1940-ben az utat kerékpárral tettük meg egészen az északerdélyi részekig. Itt különösebb fogadtatásban nem volt részünk. Személyes élményem a következő volt Erdélyben. A parancsnokság utasítására el kellett menni egy pópához, akinek két lánya volt s valószínűleg féltek a magyar katonáktól. Így először nem volt hajlandó magyarul beszélni. Mikor aztán megmagyaráztuk neki, hogy ne féljenek, mert semmi bántódásuk nem lesz,

---

[135] Váraljai János levele Tarnazsadányból, 1940. június 6. (Kiskunhalas, magántulajdon)

[136] Holló Miklós hagyaték alapján. (magántulajdon, Budapest)

[137] Bokor László őrnagy hagyatéka alapján. (magántulajdon, Kiskunhalas)

mindjárt tudott magyarul. Különben a kerékpárosoknak olyan volt a beállítottságuk, hogy nem bántottak senkit, nem lövöldöztek, igyekeztek békés úton megoldani az esetlegesen felmerülő problémákat."

A tartalékos tisztek szeptemberi visszaútját így mondta el röviden: „*Debrecenben az Arany Bikában egy-egy szalontüdőt megengedtünk magunknak, majd innen gépkocsikkal visszatértünk Halasra."*[138]

Kulifay László hadnagy az előzményekről, a felvonulás mindennapjairól:

„*1940 tavaszán a gyorshadtest mozgósítva lett és a zlj. is megindult a gyülekező helyre Gyöngyös környékére. Én voltam a szállásszabályozó tiszt, motorkerékpáron Puskás honvéddel mentünk előre és utánam jött egy Botond gépkocsi a különböző alosztályok szálláscsinálóival. Nagyfügeden szállásoltunk be Gyöngyöstől nem messze. Aránylag elég hosszú ideig maradtunk ott és gyakorlatok keretében bebarangoltuk a környéket. Emlékszem Abasáron és az azt környező falvakban vásároltunk »egri bikavért«. Egy másik alkalommal önként jelentkezőkkel felfelé is hajtva a kerékpárt felmentünk a Kékes szállóhoz. Nehéz és fáradtságos volt, de a lejövet megért minden élvezetet. Egyik este berándultam Gyöngyösre, ott találkoztam a később hősi halált halt Ruszkay Ivánnal, aki a LASE-n velem egy században volt, eggyel fölöttem, és aki ott az egri 14. gyalogezred. III. zászlóaljnál szolgált. Elvitt az ottani kaszinóba, ahol kedves estét töltöttünk, emlékszem Mindszenti* (Ödön operaénekes – szerzők), *az énekes énekelt. Innen Nagyfügedről mentünk új helyünkre, az Erdélyi határra, ahol a gyorshadtest új felvonulási területe volt. Én folytattam beosztásomat mint szálláscsináló tiszt Kisvárdán, mely nagy zsidó fészek volt.* (sic!) *Pálinkás tüzér szakaszvezető, a kerékpáros üteg szálláscsinálója jelenti, hogy az egyik zsidó korcsmában a szesztilalom ellenére a zsidó szeszes italt mér ki. Jelenti, hogy ők majd bemennek, és rá egy idő múlva jöjjek én és rúgjam ki őket. Úgy is történt, fél óra múlva bementem, harsány »Vigyázz« fogad, részemről nagy kiabálás és »Mars ki!« parancs, mire mindent ott hagyva szaladtak ki embereim. Persze jött a zsidó »panaszra«, én mindjárt közöltem vele, hogy viszem a csendőrőrsre, hiszen tilalom ellenére szeszesitalt mért ki. Így azonnal elállt a feljelentéstől, mi meg folytattuk utunkat. Az 2. lovasdandár Fehérgyarmat körzetben volt, a mi zászlóaljunk Túrricse és Csaholc községekben. Szépen nyaraltunk és vártuk a fejleményeket. A Túrban halásztunk, ott láttam, hogy fogják »varsával« a harcsát, melyből azután szakácsaink finom halászlét készítettek. Esténként pedig mi tisztek összeültünk és kártyáztunk, szerettem én is kártyázni és benne voltam a ramslipartikban* (magyar kártyajáték – szerzők), *csak egy volt a baj, hogy az kötetlen kasszával ment. Bizony így elvesztettem egy alkalommal 50 pengőt, ami nagy pénz volt akkor, utána életemben nem játszottam nagy pénzben sohasem, pedig mindig szerettem kártyázni, igaz nem a hazárdjátékokat, hanem bridzset és tarokkot."*[139]

Szeptember 5-én a zászlóalj átlépte a román csapatok által kiürített Károly-vonalat[140], és Fertősalmás községen keresztül Rózsapallag érintésével Avasújvárosra meneteltek. Itt találkoztak a kivonuló román hadsereg összekötő tisztjével, Constantin Mikucz őrnaggyal. Másnap folytatták útjukat Szinérváraljára, majd Válaszút községnél átkeltek a Szamoson, ahol saját maguknak kellett hevenyészett hidat verniük.[141] Válaszút községbe való beérkezésükről egyébként az ott élő Wass Albert is megemlékezett, amikor a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* kanadai lap riportere 1984-ben megkérdezte, hogy mi volt az erdélyi író életének legszebb élménye:

„*Életem legszebb élménye? Amikor megláttam az első magyar motorkerékpáros honvédet az országúton 1940 szeptemberében – bizony már nem emlékszem a dátumra – falunk felé közeledni. Alig félórával azelőtt az utolsó kivonuló román katonacsorda végigdúlta a falut, elhajtotta lovainkat, ökreinket, teheneinket, betört a házba, letépett függönyöket, elhurcolt szőnyegeket, ezüst edényeket, mindent, ami nem volt gondosan elrejtve előlük. Apámat s engem pincébe zártak, magukkal vitték a kulcsot is, és csak a szűk pinceablakon keresztül tudtunk valahogy kimászni onnan. Piszkosan, tépett ingben, ahogy voltam, kiálltam az*

---

[138] A Kiskunhalasi Kerékpáros Zászlóalj megalakulásáról, sorsáról és tevékenységéről. Kupa Antal kerékpáros hadnagy nyomán (kézirat a szerzők birtokában)

[139] Kulifay László kézirata alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[140] A magyar határ mentén kiépített erődrendszer Romániában. Sipos-Ravasz 1997, 554. p.

[141] Bokor László őrnagy hagyatéka alapján. (magántulajdon, Kiskunhalas)

Constantin Mikucz román őrnagy Avasújvároson, 1940. szeptember 5.

udvarház északkeleti sarkába, s onnan a dombról néztem a tó felé kanyargó országutat, amerről a honvédeknek kellett megérkezzenek a szabadsággal. S egyszer csak föltűnt az első motorkerékpáros, mögötte még egy tucatnyi. Egy kerékpáros zászlóalj előőrse! Magyarország, a mi országunk, ott tért vissza velük, a kanyargó országút mentén. Ez a legszebb élményem."[142]

Szeptember 7-én már románok lakta Lukácsfalván állomásoztak. A következő napon, szeptember 8-án folytatták előrenyomulásukat a Szamos folyó völgyében, Désen keresztül Szamosújvárra kerekeztek. 9-étől 11-éig menetvonaluk Vasasszentgotthárd–Feketelak–Magyarpalatka volt, miközben újra visszatértek a Szamos bal partjára. Szeptember 12-én érkeztek Mezőkirályfalvára és Mezőörményesre, ahol csaknem egy hetet töltöttek. Minden valószínűség szerint nem voltak folyamatosan helyben, és „körbejárőrözték" a vidéket. Ez alatt az idő alatt a történeti Erdély területeire is eljutottak.

„Egy esetben egy minden szempontból kellemetlen eset történt nagyapámékkal. Ezt a történetet akkor mesélte, amikor hosszú

---

[142] Wass a későbbiekben 1940. szeptember 10-ére tette ezt az eseményt, de az alakulat egyértelműen ekkor vonult oda, és ők voltak az első magyar egység ebben a községben. Wass Albert: *Magyar örökségünk – tanulmányok, novellák, hátrahagyott írások és riportok az íróval.* Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2001. 304–305. pp.

évekkel később egy romániai kirándulás alkalmával ismét visszatérhettek az elszakított részekre. Egy egykori bajtársával nézték a partiumi és erdélyi tájat, amikor a régi Háromszék vármegyénél, egy kis település határához értek, és nagyapám rákérdezett barátjára: »Felismered-e?« Ő csak nézett, és nem tudta miről van szó. »Hát, ha a románok egy kicsit szemfülesebbek, akkor az egész zászlóalj mind egy szálig itt hullik el.« A barátnak rögtön leesett a tantusz, és nagyokat nevettek a dicső múlt kényes históriáján. Az történt ugyanis, hogy a Sepsiszentgyörgytől közel 30 kilométerre, északra fekvő Sepsibükszádnál a kerékpáros katonák megszomjazva egy forrás kutat találtak, amiből mindenki ivott. Nemsokára viszont heves hasmenés támadta meg őket. A kút fertőzött volt, és mindenkinek a környéken kellett könnyítenie magán. Hosszú időre senki nem foglalkozott azzal, hogy hadműveleti területen és bevetésen vannak."[143]

Szeptember 19-étől fokozatosan hagyták el a mezőségi táborhelyüket. Északnyugat-nyugat felé fordultak és Mikeházát és Szentbenedeket érintve Nagyváradra vonultak, miközben Csucsa után átkeltek a szimbolikus jelentőséggel bíró Királyhágón is. A zászlóalj zöme viszont csak október 6-án, vasárnap délelőtt tért haza. S ha erdélyi útjuk során a fenti visszaemlékezés szerint nem is várt rájuk ünnepélyes fogadtatás, a halasiak igen nagy örömmel köszöntötték őket: *„Külön élmény volt az a spontán, szívből jövő, lelkes fogadtatás, amelyben Halas apraja-nagyja részesítette a hazaérkezőket és útjukat virágesővel szórta tele."* A Hősök szobránál várta őket Kolthay Ferenc[144] dandárparancsnok és Kathona Mihály polgármester. Válaszul a zászlóalj parancsnoka Istvánffy Ede alezredes az eseményeket kicsit eltúlozva a következőket mondta: *„...a Kiskunság fiai kötelességüket maradéktalanul teljesítették. Útjuk diadalút volt, mialatt a magába zárkózott természetű kiskunoknak égő könny perdült ki a szemükből az ott talált magyar testvérek 22 éven át tartó szenvedéseik láttán."*[145]

---

[143] Baki Károly szíves közlése alapján.

[144] V. Kolthay Ferenc altbgy. (Komárom, 1891. – Várvölgy, 1955.) 1931. 01. 23–1940. 11. 15. között az 5. hv. dandár parancsnokaként Kiskunhalas állomásparancsnoki teendőit is ellátta. Szakály, 183. p.

[145] *Kiskunhalas Helyi Értesítője*, 1940. október 8. 2. p. Igen érdekes, a kerékpárosok fogadásához kapcsolódó körülmény, hogy a városi vezetők sokkal nagyobb méretek között szerették volna megünnepelni. Azonban a városi polgárság egy része egy teljesen más ünnepély megtartását fontosabbnak tartotta október 6-án.

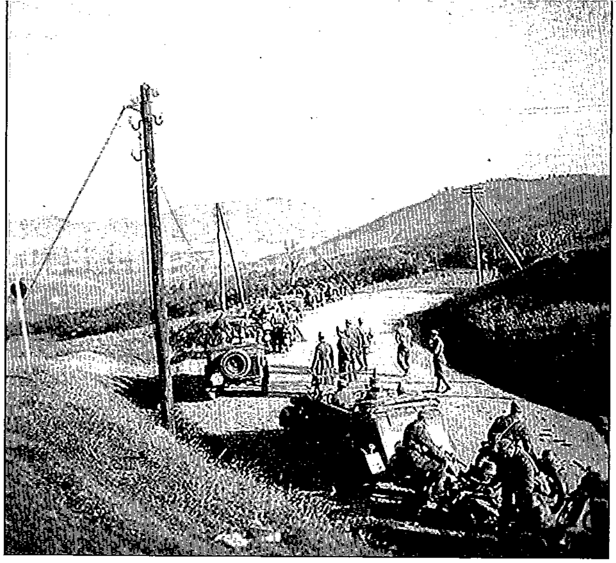

A kerékpáros zászlóalj katonáinak vonulása Erdélyben, 1940 szeptembere

Kevesen gondolhatták, hogy Kiskunhalason utoljára köszöntötték így a zászlóaljat. Bár 1940. október 13-án vasárnap a Városi Színházban együttes fogadást rendeztek a Halason állomásozó többi egységnek, ahol többek között az Erdélyből való visszatérésüket is ünnepelték. Ám az örömet okozó hazatérés mellett szomorú kötelezettség is várt a városra. A Hősök szobrára öt kiskunhalasi katona nevét[146] kellett felvésni.[147] A kerékpáros zászlóalj katonái közül a hadművelet során veszteséglistára került Rozsnyai Ferenc honvéd, aki 1940. szeptember 22-én betegségben hunyt el Désen.[148]

A zászlóaljnak az észak-erdélyi bevetés után egy nem mindennapi feladat keretében mint karhatalom kellett fellépnie. A korabeli magyar szociális és társadalmi viszonyok miatti elégedetlenséget meglovagolva a szélsőjobboldali (nyilas) csoportok az ország iparvidékein sok helyen munkabeszüntetéseket szerveztek. Emiatt vezényelték ki 1940 végén Ózdra a zászlóalj egy részét. Ekképpen értékelte és látta egy kerékpáros katona a nehéz belpolitikai helyzetet:

„Itt csak megvagyunk, csak lassan telnek a napjaink. Hogy még mindég nem történt megegyezés a bányászokkal, bár sokat elvittek közülük és helyettük katonabányászok dolgoznak. De kitartanak tényleg az 50 százalékos követelés mellett, én megértem szegényeket. Csak sajnos ott nem, ahol kellene, mert egyelőre még hallani sem akarnak többről, mint amit a kormány megszavazott nekik, 7 százalékot. Bizony az édes kevés a jelenlegi drágaság mellett. Hogy hova fog ez kifejlődni, csak az Isten tudja. Mi ránk itt sokan haragszanak és hangoztatják is a gyárvezetőségnek, hogy nem lesz itt mindég a karhatalom. Úgyhogy nem egyszer komolyan kellett fellépni, mert meg akarták verni a katonákat. Különösen az asszonyok nagyon harciasak, nyilas mozgalomnak minősítik az ő jelenlegi bérharcukat, csak szegények azt nem tudják, hogy (emiatt – szerzők) *sokakat elvittek munkatáborba."*[149]

Részvétel a délvidéki és a szerbiai hadműveletekben

A következő akcióra a honvédség délvidéki hadműveletének keretén belül került sor. 1941. április 6-án a német csapatok Magyarország területét is igénybe véve támadó hadműveletet kezdeményeztek, amiben a magyar honvédség részvételére is számítottak. A kormányzat erre csak Horvátország április 10-i megalakulását követően volt hajlandó, mivel ezzel formálisan felbomlott Jugoszlávia, amelyhez Magyarországot az 1940. december 12-én aláírt „örök barátsági" szerződés kötötte. Bár a csapatok mozgósítása már április 4. és 6. között megtörtént, a határt csak a politikai döntés meghozatalát követően, április 11-én lépték át.

A zászlóalj röviddel a hadművelet kezdete előtt vesztette el parancsnokát, Istvánffy Ede alezredes súlyos betegségben, 1941. április 4-én Budapesten elhunyt. A helyi sajtó röviden így búcsúztatta az alig egy évig az egység élén álló főtisztet: *„A halasi kerékpáros zászlóalj Istvánffyban atyai jó zászlóaljparancsnokát és legjobb bajtársát vesztette el."*[150] Helyette ideiglenesen Bresztovszky Erik őrnagy vette át a parancsnokságot 1941. április 6-án.[151] Személyében kiválóan képzett, emberi tulajdonságaiban is megfelelő, közkedvelt parancsnokot ka-

---

[146] Pető Jenő őrmester, Kosár Antal gyalogos, Fehérvári József gyalogos, Rozsnyai Ferenc kerékpáros, Mesterházi Ambrus gyalogos

[147] *Kiskunhalas Helyi Értesítője*, 1940. október 15. 3. p.

[148] HIM KIT, nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei. (kézirat a szerzők birtokában)

[149] Váraljai János levele Ózdról, 1940. december 5. (Kiskunhalas, magántulajdon)

[150] *Halasi Újság*, 1941. április 8. 2. p.

[151] HL, AKVI: 300/1896, Bresztovszky Erik anyaga.

A zászlóalj útja Délvidéken 1941. április 12–17. között

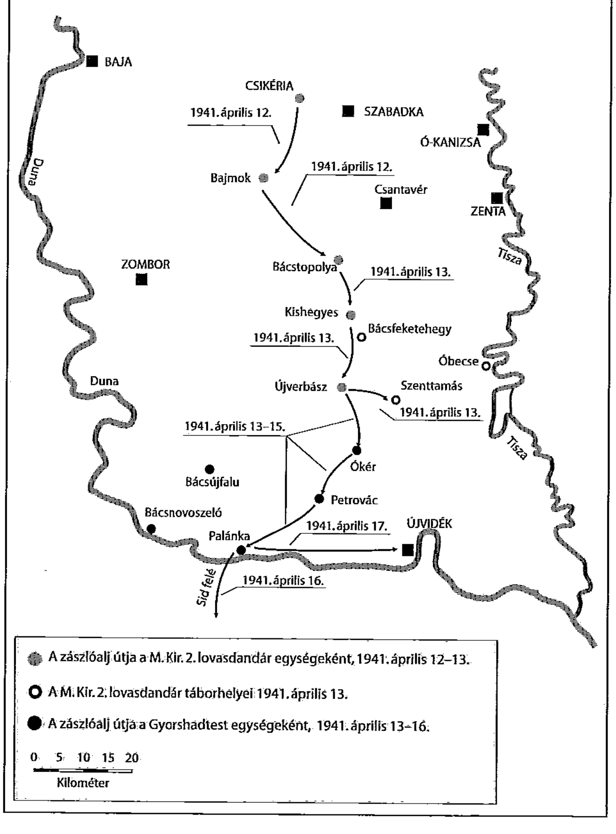
BAJA
CSIKÉRIA
1941. április 12.
SZABADKA
Ó-KANIZSA
Bajmok
1941. április 12.
Csantavér
ZENTA
Duna
ZOMBOR
Bácstopolya
1941. április 13.
Tisza
Kishegyes
Bácsfeketehegy
1941. április 13.
Óbecse
Duna
Újverbász
Szenttamás
1941. április 13.
1941. április 13–15.
Bácsújfalu
Ókér
Petrovác
Bácsnovoszeló
1941. április 17.
ÚJVIDÉK
Palánka
Tisza
Sid felé
1941. április 16.
● A zászlóalj útja a M. Kir. 2. lovasdandár egységeként, 1941. április 12–13.
○ A M. Kir. 2. lovasdandár táborhelyei 1941. április 13.
● A zászlóalj útja a Gyorshadtest egységeként, 1941. április 13–16.
0 5 10 15 20
Kilométer

pott az alakulat. Bresztovszky Erik 1944. szeptemberéig látta el a zászlóalj parancsnoki tisztségét és kitűnő alakulatot kovácsolt össze. Takács István honvéd így emlékezett a délvidéki bevonulás előtti napokra:

> *„Épp még a pusztamérgesi határban voltunk vízőrök, vagyis a belvíz elhárítással kapcsolatos feladatokat felügyeltük mikor jött a parancs. Riadó! Mindenkinek jelentkeznie kell a laktanyában. Voltak, akik épp kimenőre mentek, vagy a majsai vasútállomáson voltak, de nem volt mit tenni gyalog, kerékpárral, autóval, vonattal, ki, mivel tudott, ment befelé. Mi azért a nagy rohanásban a szabadkai úton lévő kiskorcsmába azért csak benéztünk egy sörre. Persze azonnal érdeklődtünk, hogy tudják-e mi történt, miért kell a katonáknak jelentkezni. Ők még nem tudtak semmit. Mire a városba értünk, a laktanya környéke már körbe volt véve civilekkel, halasiakkal. Ők már megsejtették, hogy mire fel ez a mozgósítás, másnap irány a délszláv ellen. Következő nap reggel vagy délelőtt eskütétel, aztán este felfegyverkezve már a határnál voltunk, indulásra készen.* ”[152]

A zászlóalj ismét a 2. lovasdandár kötelékében indult bevetésre, a dandár parancsnoka dálnoki Veress Lajos tábornok volt, csapatait az előzőekhez hasonlóan az 1. és a 2. huszárezred, valamint a 15. és 16. kerékpáros zászlóaljak alkották, megerősítve a 2. páncélos zászlóaljjal. A dandár azt a feladatot kapta, hogy támogassa az V. hadtestet esetleges védőharcában, illetve szükség esetén délkeleti irányú támadást hajtson végre. Ennek keretén belül a zászlóalj április 11-én Hármashatár[153], Csikéria észak területén gyülekezett készen feladatának végrehajtására.[154] A hadművelet megindulásakor a magyar 3. hadsereg csapatai a jugoszláv határőrsöket rövid idő alatt felszámolták, majd mivel a felderítési adatokból nyilvánvaló lett, hogy a jugoszláv hadsereg a határmenti erődrendszert harc nélkül kiüríti, a magyar csapatok megkezdték előrenyomulásukat. Ellenállást a csetnik[155] csapatok tanúsítottak, amelyek több érzékeny veszteségeket okoztak a magyar honvédeknek.

Dálnoki Miklós Béla tábornok, a gyorshadtest megbízott parancsnoka április 12-én 13 órakor kiadott intézkedése szerint a 2. lovasdandár – közte a zászlóalj – csapatai a Bajmok–Pacsér–Bácskossuthfalva menetvonalon indultak meg április 12-én délután. A zászlóalj katonái a kapott parancs értelmében a 16. kerékpáros zászlóaljjal együtt az V. gépvontatású tüzérosztály alárendeltségében harccsoportot alkottak, aznapi kitűzött céljuk Bácstopolya volt.[156]

A zászlóalj Bajmoknál lépte át a magyar–jugoszláv határt. Ellenállásba nem ütköztek, de a határzárat műszaki

---

[152] Takács István szíves közlése alapján.

[153] Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Csongrád, és Bács-Bodrog vármegyék határainak találkozási pontja.

[154] Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: *A délvidéki hadművelet 1941. április.* Puedlo Kiadó, Nagykovácsi, 2003. (továbbiakban: Horvát–Lengyel 2003) 63. p.

[155] Irregurális szerb szabadcsapat tagjai.

[156] Horváth – Lengyel 2003, 84. p.

Katonák a jugoszláv erődrendszer egyik bunkerjánál

eszközökkel kellett áttörniük, amiben a Holló Miklós százados parancsnoksága alatt álló árkászszakasz kapott nagy szerepet.[157] Miután a dandár menete nem volt kellőképpen megszervezve, Bajmok és Bácskossuthfalva között torlódások keletkeztek. Ennek okai között megemlíthetjük a visszavonuló jugoszláv erők által végrehajtott útrombolásokat, a felderítés hiányát és a menetoszlopok közötti térközök be nem tartását. A nagy kavarodást és a hadművelet rossz szervezését a csetnikek természetesen kihasználták, és módszeres rajtaütéseket hajtottak végre. A torlódások és támadások miatt a dandár csapatai teljes összevisszaságban csak 13-án reggel érkeztek Topolyára, ahol nagy lelkesedéssel fogadták őket, és a zászlóaljból R2-es rádióval érkező Nagyapáti Antalt, aki évekkel korábban erről a településről emigrált.[158] Takács István honvéd elmondta, hogy bár szinte minden településen örömmel várták őket, volt azért veszélyes térség is:

„A határnál, az első szerb bunkeroknál még semmit nem észleltünk, simán haladtunk át. Egy kicsit meg is nyugodtunk, nem tudtuk, hogy ezután is lehet baj. Ahol többségében magyarok voltak, zenével és tárt karokkal fogadták a zászlóalj katonáit. Hihetetlen boldogságot szereztünk nekik a bevonulásokkal. Magyar nóta, közöntés és jókívánságok fogadtak mindenhol. Élelmet és az italt is úgy osztották, hogy nem hittünk a szemünknek, valószínűleg, amilyük volt, mind odaadták volna. Én is a kerékpáromon mindenhova akasztgattam a sonkát, kolbászt, a kormányom tele volt disznótorossal. Csodás volt, aztán persze a partizánok ezt nem nézték jó szemmel. Nem egyszer előfordult, hogy miután már nem volt körülöttünk az örvendező tömeg, az ablakokból, tetőkről lőttek ránk a szerbek. Volt is sebesültünk, de szerencsére senki nem halt meg."[159]

A zászlóalj rövid pihenőt követően önállóan alkalmazva Verbászra tört előre, ahol a Ferenc-csatorna rombolt hídját az árkászszakasz rövid idő alatt úgy helyreállította, hogy további megerősítés nélkül alkalmas volt a csapatok és eszközök átkelésére.[160] Ezt követően a zászlóalj hídfőt foglalt a Ferenc-csatornán, a zászlóalj-parancsnokság Újverbászra települt. A századok a hadi helyzetnek megfelelően kerültek alkalmazásra, mivel a közeli Szenttamáson a szerb alakulatok komoly ellenállást fejtettek ki. Így a 15/3 kerékpáros század aznap éjjel részt vett a Szenttamás község körül vívott harcokban. Parancsnoka, Bokor László százados személyes bátorságáért magas kitüntetést kapott. Kitüntetési javaslata így örökíti meg a század harcait:

„1941. évi április hó 13-án Szenttamás község körül keletkezett harcokban részt vett. Személyes példájával és bátor fellépésével ragyogó példáját mutatta az elszánt századparancsnoknak. Április 14-ről 15-re virradó éjjel új alkalmazásra került Kula községben és erélyes, bátor fellépésének köszönhető, hogy Kula község körül támadt csatározások tisztázódtak."[161]

A zászlóalj 13-án és 14-én Újverbászon maradt. 13-án éjjel a zászlóalj parancsnokságot csetnik támadás érte, amelyet sikeresen elhárítottak. A következő éjjelen a szomszédos Kula községnél bontakoztak ki a harcok, amelyekben szintén részt vettek a kerékpárosok.[162] 16-án a zászlóalj Palánkára vonult, ahol kompátkelést hajtottak végre a Dunán Ilok

---

[157] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok. 1. doboz, 35/a csoport. Holló Miklós kitüntetési javaslata.

[158] Magyar Lajos szíves közlése alapján.

[159] Takács István szíves közlése alapján.

[160] Uo.

[161] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok. 1. doboz, 25/a csoport. Bokor László kitüntetési javaslata. „Kormányzói dícsérő elismerés hadiszalagon kardokkal."

[162] Uo.

(Újlak) városba, amely már Horvátországhoz tartozott.[163] Ezt a hadmozdulatot egy rögtönzött kerékpáros csoport részeként végezték, amely Benda Antal alezredes parancsnoksága alatt a 10., 12., 13., 14., 15. és 16. kerékpáros zászlóaljból állt. Feladatuk szerint a német alárendeltségbe lépő Gyorshadtest részeként kellett részt venniük a jugoszláv hadsereg ellenállásának megtörésében. Erre a délszláv állam széthullása és a hadsereg kapitulációja (április 17.) miatt nem került sor. Végül a zászlóalj Sid városáig nyomult előre.[164] Innen, mivel további hadi alkalmazásra nem volt szükség, a zászlóaljat megszálló és rendészeti feladatok ellátására Újvidékre vezényelték. Ezekre a napokra Haypál hadnagy így emlékezett:

„Újvidékre mentünk, de rövid ideig tartózkodtunk ott, mert pár nap múlva azt a feladatot kaptuk, hogy a német csapatok megsegítésére Záráig törjünk előre. Első nap elértük Sidet, de onnan visszafordítottak, mert addigra összeomlott a jugoszláv állam. Visszatértünk Újvidékre, ahol közben fényes nappal a belvárosban két zsidó lány meglőtt két csendőrt, ezért aztán nagy megtorlást csinált a halasi gyalogezred ott lévő része. Sokat tömegsírba lőttek, soknak a nyakába gépkocsi akkumulátort kötöttek dróttal és éjjel a Dunába dobták őket, főleg a csetnikeket. Mint megszálló csapat továbbra is ott maradtunk. Engem az újvidéki-pétervári katonai kompra osztottak be ellenőrzésre, a német nyelvtudásomra való tekintettel. Ekkor Puskás Sándor pék volt a tisztiszolgám, aki a háború után operaénekes lett. Péterváron összeszedett egy kocsirakomány használt autógumit, hogy hazaszállítsa Halasra kemencéje fűtésére. Kis naiv. Éjjel nem volt tanácsos járkálni, mert a csetnikek vadásztak a tisztekre, de azért párszor elmentem egy-egy bárba, ahonnan úgy mentem haza, hogy a pisztoly lövésre készen volt a kezemben és az utcasarkok előtt megálltam, figyeltem és szerencsémre megúsztam."[165]

A magyar honvédség az elfoglalt területen katonai közigazgatást vezetett be. A sorozatos atrocitásokra azzal válaszoltak, hogy az elfogott orvlövészeket kivégezték. Nem tudjuk, milyen mértékben vettek részt ezekben a kivégzésekben a zászlóalj katonái, csupán gyanítható, hogy a megtorlásokból ők sem maradhattak ki teljesen. Ennek cáfolata lehet, hogy

---

[163] Holló Miklós hagyatéka alapján. (magántulajdon, Budapest)

[164] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[165] Uo.

Vasas József kimenőn Újvidéken. Háttérben a Vasas család, 1941

egyfelől erről a források nem szólnak, másfelől 1941-ben különleges feladatot kaptak. Takács Istvántól tudhatjuk, hogy miután a zászlóaljat elszállásolták a '48-as laktanyában, részben részt vett a statáriális bíráskodás munkájában. Közülük is toboroztak önkéntes katonákat, akik vállalták, hogy a börtönből a Duna-partra kísérik az elfogott partizángyanús személyeket, akiket általában a rögtönítélő bíróság a helyszínen kivégzésre ítélt. Ám nem ez volt a legfőbb feladatuk, hanem az állandó járőr biztosítása a városban, ahol igen komolynak számított a szerb lakosság ellenállása, és naponta előfordultak összetűzések a partizánokkal.[166]

Mielőtt újból harcba vetették volna őket, egy általában nem igazán a katonaság feladatköréhez illő megbízást kellett végrehajtaniuk. A magyar kormányzat a hadműveletek végeztével a visszatért területen katonai közigazgatást vezetett be. Ennek során megkezdte a Vajdaságba 1918. október 31-e után betelepített szerb lakosság internálását. A megüresedett területekre bukovinai székelyeket hívott, és az ő számukra kívánt létesíteni itt településeket. A néhány ezer, főként nagyon szegény székelyek viszont nem tudtak egyedül, a semmiből lakóhelyet, gazdaságot teremteni.[167] Ráadásul többségük ruházatban, anyagiakban és mezőgazdasági eszközökben is teljesen nincstelen volt.[168] A kiskunhalasi képviselőtestület a kezdet kezdetétől támogatta a kerékpáros zászlóalj katonáinak ezen irányú tevékenységét: *„Külön meg kell emlékeznem a Tekintetes Képviselőtestület előtt arról a szép szociális munkáról, amelyet a kerékpáros zászlóalj vállalt magára akkor, midőn feladatul kapta, hogy a szerb telepesek által elhagyott Mária majorban telepített székely testvéreinknek az új otthon felépítésében és a beszállásolásban segítségére legyenek."*[169]

---

[166] Takács István szíves közlése alapján.

35M Ansaldo kisharckocsi díszszemlén

Ezeknek az embereknek segített a kerékpáros zászlóalj egy része 1941 nyarán. A zászlóalj több kisebb-nagyobb „telep" kialakításában vett részt, de legtovább a Stepanovićevo község körüli munkálatokban segédkezett. A később Horthyvárnak elnevezett helységbe 1941-ben főként Hadikfalváról telepítettek be székelyeket, mintegy 329 családot.[170] Horthyvár érdekessége, hogy a közel 28 telep közül egyedül ez lett önálló község. Az igen szomorú helyzetet ezeken a telepeken nagyon jól mutatja be az a levél, amit Bresztovszky alezredes írt Kathona polgármesternek: *„A teljesen felfordult, kifosztott, részben felégetett településeket Dálnoki Veres Lajos tábornok Úr a megszálló csapatok között felosztotta, hogy az új honfoglalás nehéz munkájában hathatósan közreműködjenek. Nekünk is jutott »testvértelep«. Kora hajnaltól késő estig dolgoznak kunjaink és testvéri szeretettel támogatják a jövevényeket. A romokon új élet fakad. A halasi kerékpárosok a székely telepesekkel vállvetve szántanak, vetnek, házat, kutat építenek, utat javítanak. Azonban a munkáskéz egymaga nem elég, és éppen ezért fordulok Hozzád. A rendes élet megindulásához sok mindenre van szükség, amit munkával egyedül nem lehet pótolni. A faluban sem baromfi, sem más a gazda életben fontos szerepet betöltő jószágok nincsenek. A legszükségesebb egyéb cikkek is hiányoznak. A bezúzott ablakok, ajtók, tűzhelyek stb. kijavításához anyagra van szükség. Önkéntes adományokra, nem pénzre."*[171] A kerékpárosok több mint ezer ember lakhelyének felépítésében vettek részt. Megközelítőleg 300 házat kellett lakhatóvá tenniük az ideérkezett bukovinai jövevényeknek. Kiskunhalason a székely telepesek megsegítésére felhívást tettek közé és gyűjtést szerveztek, amely igen sikeresen alakult.[172] A város és a kis község kapcsolata végül olyan jó lett, hogy Kiskunhalas testvérközséggé fogadta Horthyvár helységét.[173] Ez az igen jó viszony a második világháború végéig megmaradt, aminek

---

[167] BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 a) Kiskunhalas Város Képviselőtestületének jegyzőkönyvei, Kathona Mihály polgármester helyszíni beszámolója szerint minden egyes család 8 hold földet kapott az elinduláshoz.

[168] A. Sajti Enikő: Délvidék 1941–1944 – A magyar kormányok délszláv politikája. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987. (továbbiakban: Sajti 1987): 53–72. p.

[169] BKMÖL-Kiskunhalas, V 274 a) Kiskunhalas Város Képviselőtestületének jegyzőkönyvei, Kathona Mihály beszámolója a Kiskunhalas város küldöttségének délvidéki látogatásáról, a közgyűlés 1941. június 16-i ülésén.

[170] Sajti 1987: 66., 102. p. A későbbiekben, 1942-től boszniai magyarokat is hoztak ide.

[171] BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 b) Polgármesteri iratok 83. d. 9027. sz. előadóív A levelet Bresztovszky Erik alezredes 1941. június 10-én írta.

[172] *Halasi Újság*, 1941. május 16., június 10., június 13., június 17. A *Halasi Újság* nagy propagandába kezdett, hogy a gyűjtést népszerűsítse. Különféle cikkek, beszámolók, felhívások jelentek meg. De nem csak a székely lakosságnak gyűjtöttek, hanem a katonáknak is. Főként cigarettát és dohányt vittek nekik az összegyűlt adományokból.

[173] BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 a) Kiskunhalas Város Képviselőtestületének jegyzőkönyvei, Kiskunhalas város képviselőtestületének 188/1941. határozata, az 1941. szeptember 22-ei közgyűlésen.

Kiskunhalas, 1941. december. Bal szélen Páldy Géza hadnagy

keretében a megyei város még többször nyújtott segítséget a végül igen rövid életű délvidéki székely telepnek.

Az országgyarapítások során a kerékpáros zászlóalj katonái és parancsnokai számos ismeretséget és barátságot kötöttek. Ezt szemlélteti az a levél, amiből kiderül, hogy Rimaszombat és annak polgármestere 1938. óta milyen jó viszonyt ápolt az alakulattal:

„A m. kir. »Balogh Ádám« 15. kerékpáros zászlóalj Rimaszombat városával örök időkre kapcsolatba lépett. Az összekötő kapocs az általatok részünkre felajánlott drága és szent ezüst kürtünk, a Magyarok Nagyasszonyával és a magyar címerrel ékesített selyemmel. Végig vittük a szép Erdély kies vidékén, zengett a görgényi havasokon, elvittük a rimaszombatiak szerető simogatását a székelyekhez, átrikoltott az oláh bocskorosok sisere hadához, de mindig magasra tartva lobogtattuk a gyönyörű trikolórt a Ti nevetekben. (…) szép zászlóaljam minden tisztje és legénysége nevében sok hálával, megannyi szeretetteljes köszöntéssel üdvözöllek Téged a város első polgárát és Rajtad keresztül nem közönségedet. Boldog, magyar, mindent visszahozó újesztendőt kívánok. Áldjon meg a Magyar Isten!”[174]

---

[174] Istvanffy Ede zászlóaljparancsnok levele 1940 decemberében Dr. Éva László rimaszombati polgármesternek. Rimaszombat Város Levéltára, XIV. 1. Rimaszombat megyei város 1938–1944 iratai. (XIV.1 Župné mesto Rimavská Sobota 1938–1944) 8847/40. sz. i. (Ján Drugda adatközlése)

HÁBORÚS RÉSZVÉTEL SZOVJET TERÜLETEN

Az első harcok a Vörös Hadsereggel szemben, 1941

A délvidéki hadművelet után Magyarország az 1945 után sokat vitatott kassai bombatámadást követően 1941. június 27-én hadba lépett a Szovjetunió ellen a német csapatok oldalán. Ugyanezen a napon mozgósították a Gyorshadtest alakultait. A magyar 8. határvadász dandár csapatai június 28-án átlépték a határt és megkezdték harctevékenységüket. A hadműveletek irányítására gyors átszervezést követően a kassai VIII. hadtestet jelölték ki. A hadtest június 29-én 19 órakor kapta meg a *Vkf 1217./1941 M. 1.* számú parancsot *„Intézkedés a gyorshadtest és egyéb közvetlen alakulatok felvonultatására”*. E szerint a VIII. hadtest parancsnoksága június 30-ától mint a Honvéd Vezérkar főnökének közvetlenül alárendelt *„Kárpát-csoport parancsnokság”* működik, a hadtestparancsnok, vitéz Szombathelyi Ferenc altábornagy parancsnoksága alatt.[175]

A csoport felállítása nem minden előzmény nélkül történt, hiszen 1939 márciusában a Kárpátalja visszacsatolásával kapcsolatos hadműveletek, illetve a megszállás koordinálására a kassai VIII. hadtest parancsnoksága irányításával egyszer már létrehozták a Kárpát-csoport parancsnokságot.

Ezúttal a Kárpát-csoportot a VIII. hadtest törzséből és annak közvetlen csapat- és vonatalakulataiból, illetve a határőrizetet ellátó 8. határvadász- és 1. hegyidandárokból hozták létre, valamint alárendeltségébe utalták még a gyorshadtest három dandárját (1., 2. gépkocsizó és az 1. lovasdandár) is. Erősítésképpen néhány további csapatot és alacsonyabb parancsnokságot is felvonultattak.[176] A Kárpát-csoport és az alárendelt gyorshadtestrészek összesen 3355 tiszttel, 89 760

---

[175] HL, I./1456. Kárpát csoport iratanyaga. 62. p.

[176] Ezeket részletesen lásd: Andaházy-Szeghy Viktor: *A Kárpát-csoport 1941. évi ukrajnai tevékenysége.* In.: *Hadtörténelmi Közlemények,* 2004/1. sz 206–247. p. (továbbiakban: Andaházy-Szeghy 2004.) 208. p.

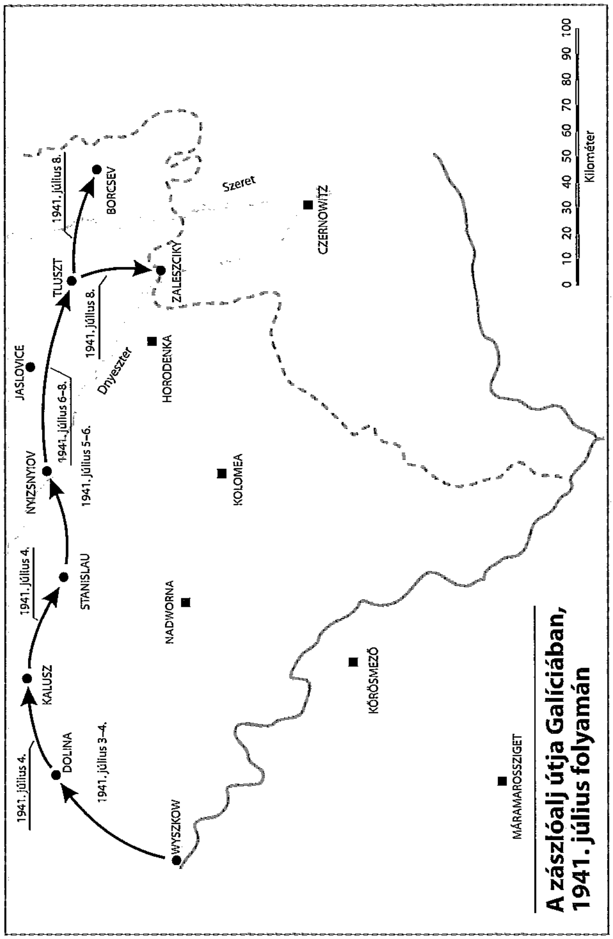
JASLOVICE
NYIZSNYIOV
STANISLAU
KALUSZ
DOLINA
WYSZKOW
TLUSZT
BORCSEV
ZALESZCIKY
CZERNOWITZ
HORODENKA
KOLOMEA
NADWORNA
KÖRÖSMEZŐ
MÁRAMAROSSZIGET
Dnyeszter
Szeret
1941. július 4.
1941. július 3–4.
1941. július 4.
1941. július 5–6.
1941. július 6–8.
1941. július 8.
1941. július 8.
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100
Kilométer

A zászlóalj útja Galíciában, 1941. július folyamán

fő legénységgel, 21 265 lóval, 3308 országos járművel, és 5858 gépjárművel vonultak fel.[177]

A zászlóalj szervezetszerűen továbbra is a 2. lovasdandár részét képezte, de mivel a Kárpát-csoport erői nem bizonyultak elégségesnek, ezért a délvidéki megszálló feladatok felfüggesztésével a zászlóalj parancsot kapott arra, hogy vasúti szállítással induljon a frontra. Az indulás pontos időpontja nem ismeretes, annyi bizonyos, hogy valamikor 1941. június 21. után rakodtak be, és hosszú vonatút után július 3-án érkeztek a Kárpátokba, ahol Volócon rakodtak ki. Itt a Rakovszky György[178] tábornok parancsnoksága alatt álló harccsoport alárendeltségébe léptek. Rakovszky eredetileg a 8. határvadász dandár parancsnoka (szervezetszerű alakulatai: a 2., 3., 10., 11., 25., 26. határvadász zászlóaljak) volt, de a feladatra való tekintettel a Kárpát-csoport parancsnoksága a seregtestet átszervezte. Így 1941. július 1-jével megalakult a Rakovszky-csoport, amelynek fő erői a 10., 25. határvadász, 1., 2. hegyi és a VIII. kerékpáros zászlóaljak voltak. Ez a csoportosítás július 1-jén járőrharcokat követően Tiszovicánál, valamint Korcsinnál elfoglalta a Stryj átjáróit. Másnap a csoport pihenőt kapott, mivel csapatai kimerültek, leharcoltak voltak. Július 3-án a kiskunhalasi kerékpárosokat is a csoport alárendeltségébe helyezték, mivel várható volt, hogy az északon előrehaladó német hadosztályok nagyobb szovjet egységeket nyomhatnak rá a csoportra.

A hajnali kirakodást követően Rakovszky tájékoztatta a fennálló helyzetről Bresztovszky Erik zászlóalj-parancsnokot. Majd az alakulat még aznap előrenyomult a Toronyai-hágón keresztül Wyszkow településig. A menetoszlop élén az ún. gyorslépcsőt Sepsy Dezső[179] főhadnagy vezette. A Sepsy vezette részeket a zászlóalj zöme követte Holló Miklós százados parancsnoksága alatt. A különféle kisebb-nagyobb rajtaütések, partizánakciók elkerülése végett Bresztovszky elrendelte a katonai sisakok besározását, rejtés céljából. A kerékpárosok igazán festői tájon kezdhették meg az előnyomulásukat, melyet a katonai jelentés így örökített meg: *„Honvédeinket büszke érzés töltötte el. Tudták, hogy nemsokára átlépik az ősi határt, a Kárpátok gerincét. A hegyvidék kitárta természetes pompáját. A vadregényes képek egymást váltották, és gyönyörködtetve feledtették a hosszú és fárasztó utat. Mintha a Kárpátok ünnepi díszbe öltöztek volna, hogy üdvözöljék azokat, akiket a sorskeze védelmükre rendelt.*[180] Már itt meggyűlt a bajuk a katonáknak, akiket nem tudtak gépkocsin szállítani a kerékpárokkal. Ami a délvidéki hadműveleteknél igen jól jött, most csak felesleges teher volt. Bár az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy sáros, hegyi utakon nem csak ezekkel volt probléma.

---

[177] Andaházy–Szeghy 2004. 209. p.

[178] Rakovszky György (Miskolc, 1892. X. 10. – Kisoroszi, 1962. IV. 29.): 1941. V. 1-től tábornok, 1941. II. 2–1941. VIII. 1-ig a 8. határvadászdandár parancsnoka.

[179] HL: I. / 1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadóív 46. p. A 15. kerékpáros zászlóalj gyorslépcsője egy-egy gépkocsizó géppuskás századból, páncéltörő ágyús századból, kis harckocsi szakaszból, valamint 2 árkász rajból állt.

[180] HL: I. / 1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadóív 47. p.

„A menetütem egyre csökkent a Kruppok, a Botondok és a Hansák erőlködve ugyan, de mégis átküzdötték magukat a csúszós hágón. Kerékpárosaink kerékpárról leszállva gyalog taposták a sarat. A menet erősen megterhelt gépkocsijai sokszor az emberi segítségre szorultak. Ilyenkor a honvéd letette kerékpárját, izmos vállát nekifeszítette a súlyos tehergépkocsinak és segítette felfelé."[181] Alkonyodás után lépték át a határt, majd nemsokára megérkeztek első menetcéljuk végállomásához, ahol a következő látvány fogadta őket: *„...a Kárpátok lejtőjén egy lankás völgy terült el, melyet a Mizunka-patak szelt ketté. Egy hatalmas faház terpeszkedett a patak túlsó partján, pár kisebb rozoga ház szanaszét, ez volt Wyszkow."*[182]

A Rakovszky-csoport előtt a bekerítési szándék elől az ellenség visszavonult. A 8. határvadász-dandárparancsnokság utasítására július 4-én a Szkoléban levő összes alakulatból az 1. hegyi zászlóalj parancsnoka, *Újlaky György* alezredes parancsnoksága alatt létrehozták az *Újlaky-csoportot*, ugyanakkor *Pisky Zoltán* alezredes vezetése alatt a *Pisky-csoportot*. A zászlóalj nem került a fenti csoportok alárendeltségébe, hanem a VIII. kerékpáros zászlóaljjal együtt közvetlenül Rakovszky tábornok alárendeltségében maradt. A zászlóalj alárendeltségébe kellett volna lépnie egy hadihídoszlopnak is, ez utóbbi azonban nem érkezett be idejében, így Rakovszky parancsot adott a zászlóaljnak, hogy az előrenyomulást anélkül is kezdje meg. Így a zászlóalj 9-10 óra között ellenállás nélkül beérkezett Dolinára. A zászlóaljat Dolinába érkezésekor az ukrán lakosság nagy örömmel köszöntötte.

„Dolina lelkes örömmel fogadta honvédeinket. Bomba- és golyózápor helyett virágeső fogadta és kísérte a zászlóaljat az egész menetvonalon."[183]

Pihenőt szerettek volna tartani a zászlóalj tisztjei, de a parancsnokság keresztülhúzta a számításaikat:

„Nagy kényelemmel láttak honvédeink az ízletes ebéd elfogyasztásához. Az ősi katonasors íratlan szabályai szerint azonban mindig ilyenkor jön a meglepetés. Most is éppen ebben a pillanatban futott be a parancs, hogy a zászlóalj törjön előre és vegye birtokba Lomnica átjárót, Podhorky és Wisztowa között."[184]

Megnehezítette dolgukat, hogy a Svica folyó hídja robbantva volt, de egy gázlón végül sikerült az akadályon átjutniuk. Dolina birtokbavételével a zászlóalj fedezte a Rakovszky-csoport Svicán való átkelését. Mivel a szovjet csapatok a környéket harc nélkül feladták, a harccsoport vezetése elrendelte, hogy a zászlóalj a Lomnicán történő átkelés biztosítására törjön előre Podhorky és Wisztowa közé.

A kerékpárosok a feladat végrehajtása közben nem várt nehézségekbe ütköztek. A Lomnica kb. 200 méter hosszú hídját a visszavonuló szovjet csapatok felrobbantották. A hídon csak gyalogosok tudtak átvergődni, járművekkel nem volt használható. Sikerült ugyan gázlót találni, de ettől függetlenül nem ment könnyebben az átkelés.

„...az egyik Hansa vontató már lomhán be is merészkedett a vízbe, hogy átkeljen a túlsó partra. A folyó közepén azonban elhagyta az ereje és megállt. Erre egy Botond, hogy kiválóságát igazolja megindult, hogy maga mögött hagyja el a lesüllyedt vontatót. És csakugyan kis erőlködéssel, de átjutott a túlsó partra. Ennek nyomán a kis Kruppok már játszi fürgeséggel átrohantak. A nehezebb gépkocsikat a tisztek és a legénység vízben gázolva segítették át a túlsó partra. (...) A tisztek és a legénység egy része benn állt a mellig érő rohanó vízben, másik része pedig a vontatókötélnél segédkezett."[185]

Bresztovszky alezredes felderítőket küldött előre Sztanyiszlauba. A felderítés megállapította, hogy a várost kiürítették. Sepsy Dezső főhadnagy parancsnoksága alatt megalakult a zászlóalj gyorslépcsője, amely egy géppuskás szakaszból és Haypál Bertalan hadnagy páncéltörő ágyús századából állt. A gyorslépcső 15 órakor birtokba vette Sztanyiszlaut, ahol tetemes mennyiségű hadizsákmányt ejtettek. Többek között magyar kézre került két I-16-os vadászrepülőgép, 6 db 52 tonnás (valószínűsíthetően KV–2 típusú), 8 db közepes és 16-18 könnyű harckocsi (ezek típusai pontosan nem hatá-

---

[181] HL: I./1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadóív 47. p.

[182] HL: I./1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadóív 47. p

[183] HL: I./1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadóív 57. p. A 15. kerékpáros zászlóalj. mellett az ún. „Pisky-csoport" is ekkor vonult be a településre. Ez a csoport a 2. hegyivadász és a 10. hv. zlj.-ból állt.

[184] Uo.

[185] HL: I./1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadóív 58. p.

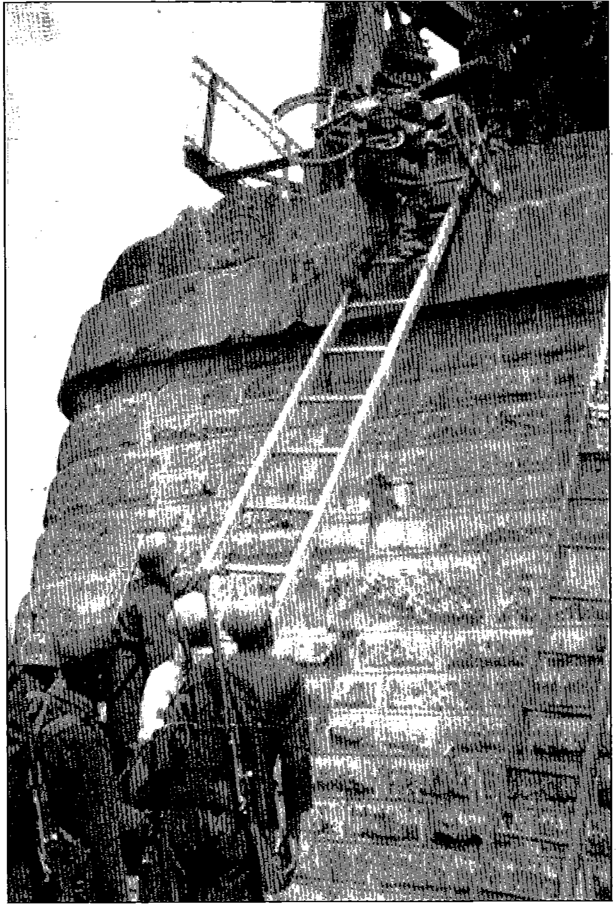

Átkelés a felrobbantott Dnyeszter-híd pillérjén

rozhatóak meg), továbbá kb. 10 000 liter benzin. A városban találkoztak a 12. kerékpáros zászlóalj felderítő járőrével, akik ugyanekkor érkeztek meg. A gyors és eredményes előretöréséért Sepsy főhadnagy és Haypál hadnagy a „Kormányzói dicsérő elismerés hadiszalagon a kardokkal" kitüntetésben részesültek.[186]

Eközben a zászlóalj hátramaradt részei kötelek és emberek segítségével a túlsó partra szállítottak egy Hansa vontatót és két Botond teherautót. Ezek után egyenként vontatták át a gépkocsikat. Késő délutánra sikerült a partváltást végrehajtani, a zászlóalj továbbindult Sztanyiszlauba, ahová késő este érkeztek be. Egyik százada hátramaradt éjszakára Visztova településen az átkelőhely biztosítása miatt.

Másnapra, július 5-ére maradt a kötelékek rendezése és a további előrenyomulás útvonalának felderítése. A zászlóaljra ráfért a pihenő, hiszen az elmúlt 36 órában 180 kilométert tettek meg, nagyrészt nehéz hegyi terepen, megáradt vizeken vontatták át a járműveiket Viszkovnál, Visztovánál és Vigodánál. A haditudósítókat is meglepte ez a hatalmas erőfeszítés, és egyikük még a könyvébe is beleszőtte e kiemelkedő haditetteket *„Egy magyar motorkerékpáros páratlan bravúrja"* címmel:

„Július 4-ét írtunk. A Kolomeától északnyugatra fekvő Sztaniszlauról még nem volt semmi hír. Azt tudtuk, hogy Sztanyiszlau elfoglalása a már említett hágókon (Uzsok, Verecke, Beszkid, Toronya –szerzők) *áttört határ- és hegyivadász dandároknak volt a feladata és azért, hogy velük az összeköttetést felvegyük, Kolomeából egy jelentő motoros indult el Sztanyiszlauba. Kolomeiától a Delatin felé vezető úton a várostól két kilométernyire kanyarodik az az elég jó karban levő út, amelyik Ottynián keresztül Sztanyiszlau keleti bejáratához érkezik. A jelentő motoros minden nagyobb kaland nélkül el is érkezett a város elé, s nagy volt a meglepetése, amikor észrevette, hogy a város bejárata előtt fegyveres szovjet őr posztol. A bőrruhába és bőrsisakba öltözött, porszemüveggel ellátott marcona külsejű motoros másodpercek alatt stoppolt az elbámészkodó*

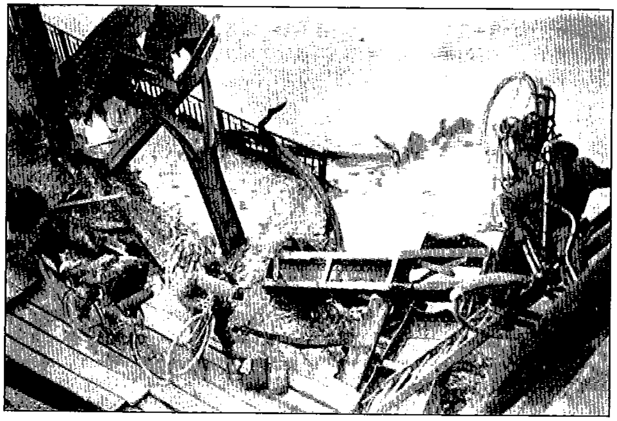

Átkelés a felrobbantott Dnyeszter-híd pillérjén

---

[186] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok. 8/a doboz, 25/a csoport., Haypál Bertalan és Sepsy Dezső kitüntetési javaslata.

szovjet őr előtt, leugrott oldalkocsis motorjáról, puszta öklével fejbe sújtotta a bolsevistát, azután puskástól átnyalábolta, belevágta az oldalkocsiba és máris nyaktörő iramban száguldott vissza Kolomeába. Mire a szovjet katona felocsúdott, már a kolomeai parancsnokságon volt, ahol módjában állott körülményesen elbeszélni, mi is a helyzet Sztanyiszlauban. Az elfogott bolseviki a hátrahagyott szovjet utóvédek közé tartozott, mert ekkor nyugatról, Dolina felől már szorongatták a várost az érkező határ- és hegyivadász dandárok. A vadászok élén haladó kerékpáros zászlóalj július 5-én el is foglalta Sztanyiszlaut..."[187]

Július 5-én délelőtt 11.15-kor parancs érkezett, ami szerint a zászlóalj gépkocsizó (géppuskás század, közepes tarackos üteg, páncéltörő ágyús szakasz) részei haladéktalanul induljanak északkeleti irányba és Sztrihance településen (Mariapoltól K-re) keresztül támogassák a Dnyeszter túlsó partján harcoló német 101. hadosztályt.[188] A gépkocsizó lépcső beérkezésekor a korabeli beszámoló tanulsága szerint a következő történt:

„*A támogatásra rendelt részek 14 és 15 óra között elérték Stryhancet. Itt észak felől erős ágyúdörgést hallottak a Dnyeszter partjáról. Ebben az időben a németek éppen az oroszok utolsó ellenállását törték meg. A zászlóaljnak tehát már nem volt módjában a harcba beavatkozni. A németek a Dnyeszter partjára legelsőnek beérkező csapatot* (a kerékpáros zászlóalj gépkocsizó részeit – szerzők) *tűz alá vették, de hamar felismerték tévedésüket és beszüntették a tüzet. Veszteség nem volt.*"[189]

Ezalatt a zászlóaljparancsnok Sztanyiszlauból felderítést indított Nyizsnovba, amely megállapította, hogy mind a közúti, mind a vasúti hidat felrobbantották, a Dnyeszter túlsó partján pedig orosz járőrök cirkálnak. A kapott parancs szerint a 15. kerékpáros zászlóalj július 6-án minden alegységével felzárkózott Nyizsnovban a Dnyeszter folyóra. A szomszédos Antonovkára előző nap beérkezett VIII. kerékpáros zászlóaljat szintén Bresztovszky parancsnoksága alá rendelték. A zászlóalj 2. százada (századparancsnok Páldy Géza főhadnagy) a rombolt hídon pallók és gerendák segítségével

---

[187] Hunt Béla: *Szemtől-szembe a vörös pokollal.* Új Magyar Út Könyvkiadó, Budapest, 1941.

[188] Csima 1961, 36. p.

[189] HL, I./1456. Kárpát csoport iratanyaga. 2. d. II/3. sz. előadóív 66. p.

átkelt a Dnyeszteren és hídfőt foglalt a túlsó parton.[190] Ezt a folyóátkelést a kívülálló így látta:

„*Előttük a Dnyeszter folyam zavaros víztömege hömpölygött magába ölelve a két hatalmas felrobbantott hidat. Honvédeink nem igen kedvelték ezeket a roncsokat, inkább ellenségre találtak volna. Azt könnyebb legyőzni, mint ezeket a mozdulatlan tönkretett szörnyeket a víz itt nagyon mély és sebes volt, áradó hullámai félelmetes zúgással örvénylették körül az útjukba álló hídroncsokat. (...) Árkászaink alaposan átvizsgálták a hidat és a helyszínen talált gerendák és deszkák segényével* (értsd: segítségével) *bürüt*[191] *készítettek az első híd pilléréig. Ide 10 méter magas létrát ácsoltak, hogy fel lehessen jutni a pillér tetejére, ahonnan már az épen maradt részen a túlsó partra lehetett jutni. Artista mutatványnak is beillett volna az átkelés. A honvéd vállára vette kerékpárját, a keskeny gerendabürün egyensúlyozva jutott a pillérig és onnan kúszott fel a terhével a magasba. (...) Közben német felderítő egységek jelentek meg a folyóparton és csodálkoztak, hogy előttük már magyar csapatok vannak. Különösen nagyot néztek azonban akkor, amikor észrevették, hogy kerékpárosaink vállukon kerékpárral milyen merészen kúsznak felfelé az ingó létrán a magas pillérre.*"[192]

Az alakulat többi része átkelőeszközök hiányában nem tudta leküzdeni menetből az eddigieknél lényegesen jelentősebb akadályt, amit a Dnyeszter jelentett. A Holló Miklós főhadnagy parancsnoksága alatt álló árkász szakasz a folyópart átkutatása során egy sérült kompot talált. Ennek kijavítása után alkonyatkor megkezdődhetett a zászlóalj harcos részeinek áthajózása, élen az átkelt 2. század járműveivel. A sötétedés azonban ezt a kényes műveletet félbeszakította, a zászlóalj zöme éjszakára Nyizsnovban maradt. Az átkelés azonban rendkívül sürgőssé vált, mivel a Gyorshadtest részei Zalescsikinél komoly ellenállásba ütköztek, és nem tudtak partot váltani. Így a két kerékpáros zászlóalj fontos szerephez jutott a szovjet csapatok ellenállásának leküzdésében. Rakovszky tábornok parancsára a kerékpáros csoport átkelésének meggyorsításához

---

[190] Kontz Sándor: *A 8. határvadászdandár hadműveletei 1941. jún. 28–júl. 9.* In: *Magyar Katonai Szemle,* 1942/1. 20. p.

[191] Bürü: folyókon átívelő kisebb fahíd. (Itt szükségbürü.) 0,3–0,6 méter pályaszélességű, helyszínen talált anyagokból rögtönzött ideiglenes átkelőeszköz, amelyek építéséhez nincs szükség szakcsapatokra.

[192] HL, I./1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadóív 66–67. p.

Átkelés hajózótagon, 1939 körül

alárendeltségébe utalták a hadműveleti terület mögött hídépítési munkákat végző 113. utász század két rohamcsónakját. Július 7-én hajnalban a rohamcsónakok által vontatott kompon megkezdték a zászlóalj harcos részeinek áthajózását, délután már a VIII. kerékpáros zászlóalj áthajózására került sor.[193]

Valószínűleg az előző este átkelt kerékpáros zászlóalj 2. százada a délelőtt folyamán megkezdte az előrenyomulást, mert a nehéz útviszonyok ellenére 16 órakor már a légvonalban mintegy 30 kilométerre lévő Liszovcére érkeztek. Itt a Szeret folyó hídját éppen robbantani készülő ellenséges utóvéden rajtaütöttek és a hidat épségbe kézre kerítették.[194] Az összecsapás során a század katonái 10 foglyot ejtettek. Ezért a haditettért Páldy Géza főhadnagy elnyerte a „Kormányzói dicsérő elismerés hadiszalagon a kardokkal" kitüntetést.[195] A 15. kerékpáros zászlóalj gyorslépcsője 14.30-kor nagy távolságot leküzdve Tlustére érkezett, míg a vonatrészek áthajózása Nyizsnovban továbbra is folyt. A VIII. kerékpáros zászlóalj harcos részei késő éjszaka Csapovcéra érkeztek.

---

[193] Uo., 23. p.

[194] Uo.

[195] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok. 8/a doboz, 35/a csoport. Páldy Géza kitüntetési javaslata.

Időközben Zalescsikitől a védekező szovjet csapatok visszavonultak, így útjukat elvágni nem sikerült. A zászlóalj új feladatként azt kapta, hogy helyben maradva hajtson végre felderítést a Zbrucz folyóig, illetve északi irányból biztosítsa a Gyorshadtest átkelését a Dnyeperen.[196]

A nagy versenyfutásban nemcsak az ellenség, hanem a magyar és német alakulatok is gyakran keresztezték egymás útját. Palotás Mihály kalandos bevetései ezt jól mutatják, melyet fia mesélt el:

„Apám sokat mesélt a zászlóalj bravúrjairól, (...) a zászlóalj Bug (valószínűleg a Dnyeszterről lehet szó – a szerzők) *folyó felrobbantott hídján való átkeléséről, melyen a szervezetlen ellenség területére előretörve. Ekkor apám a Hollósy századostól parancsot kapott motorkerékpárral. Golyószóróval felderíteni előre egy faluba, ahol az asszonyok kínálták enni-innivalóval. Alig bírta őket elhárítani. Észrevette, hogy egy szakasz orosz közeledik zilált menetben, mire Ő a templom kerítése mögött kivárt és rájuk kiáltott, hore ruki!* (fel a kezekkel – a szerzők) *Úgy megijedtek, hogy egy magas termetű kivételével mind eldobáltak a puskáikat, mire az öregem előugrott és adott neki egy*

---

[196] Kontz 1942. 23. p.

nagy pofont hogy rendre bírja. Ezután bezárta őket a templomba, míg este a század beérkezett. Utána való napokban ismét vállalkozásra kapott parancsot, jó előre motorral. Észrevette hogy teherautók közelednek ellenséges irányból, lehasalt, az árokba célzott a golyószóróval és bevárta a tehergépkocsi sort. Mielőtt lőni kezdett volna, észrevette, hogy az első gépkocsi hűtőjén horogkeresztes zászlót lobbantott meg a szél. Na, volt a nagy csodálkozás mindkét részről, hogy ti hogy kerültetek ide?"[197]

Július 8-án befejeződött a két kerékpáros zászlóalj vonatrészeinek áthajózása a Dnyeperen, miután a korábban kért hadihídoszlop megérkezett, és hídtagjaival az átkelés lényegesen felgyorsult. Reggel 8 órakor a Kárpát-csoport által kiadott parancs értelmében a 15. és a VIII. kerékpáros zászlóalj kivált a Rakovszky-csoport kötelékéből és a Gyorshadtest alárendeltségébe lépett. A Kárpát-csoport parancsnokság erre a napra vonatkozó utasítása megállapította, hogy a szovjetek a Dnyeszter és a Szeret közti területet teljesen kiürítették, csak szórványos utóvédek maradtak hátra. Feladatként a szövetséges erők bekerítési műveletének segítését szabták meg. Így a két zászlóalj július 8-án Tluszte térségében egy hátramaradt ellenséges csoportot zúzott szét majd felderítésüket előretolták a Zbruczig. Július 9-én Szkalánál a zászlóalj 1. százada (század parancsnok Hollósy Sándor százados) szükségeszközökkel átkelt a folyón és hídfőállást foglalt a bal parton, biztosítva ezzel a további előrenyomulást.[198]

1941. július 9-én 0 órától nagyszabású változások mentek végbe a Szovjetunióban harcoló magyar csapatok hadrendjében. A gyorshadtest, amelynek a zászlóalj egy napig volt alárendelve, a német „Dél" hadseregcsoport alárendeltségébe lépett, ezzel egyidejűleg a zászlóaljat visszairányították a Kárpát-csoport saját rendelkezésére. A Gyorshadtest továbbra is folytatta előrenyomulását a német csapatok támogatására, míg a Kárpát-csoport mint megszálló alakulat felügyelte és igazgatta a Gyorshadtest működési területét és az országhatár közötti területeket.[199] Így a zászlóalj feladatai is nagy mértékben módosultak. Harcos alakulatból megszálló alakulat lettek. Addigi teljesítményüket minősítette az, amit Rakovszky tábornok írt búcsúparancsában:

„A 15. kerékpáros zászlóalj folyó hó 9-ével a dandár kötelékéből kiválik. Ez alkalommal köszönetet mondok ezen alakulat parancsnokának és minden egyes tagjának, hogy lendületes előretörésükkel a magyar katona hírnevét emelték. Ki kell emelnem a 15. kerékpáros zászlóalj felderítetlen területeken való nagy menetteljesítményeit, ami lehetővé tette, hogy a zászlóalj csekély műszaki erő és műszaki anyaghiány akadályát legyőzve, nagyobb útja ellenére is a Gyorshadtest elé kerülhetett. A dandár kötelékéből kiváló alakulatoknak dandárparancsnoki dicséretemet fejezem ki."[200]

Az ezt követő féléves időszakról a kutatások jelen állása szerint meglehetősen keveset tudunk. Annyi bizonyos, hogy a zászlóalj csapatai a Szkalánál július 9-én foglalt hídfőben másnap átkeltek és tovább folytatták az előrenyomulást Kamenyec-Podolszkba. Július 11-én érték el a települést.

„Innen Csortkovon keresztül Kamenyec-Podolszkba mentünk, melyet két kisebb folyó körülvett. Az egyik hídon bementünk, de a város másik oldalán lévő híd le volt robbantva, így beszorultunk a városba... Pár napig ott voltunk, majd továbbmentünk."[201]

Egy visszaemlékezés alapján valószínűsíthető, hogy a legkeletibb pont, ameddig a zászlóalj katonái eljutottak, az Vinnyica volt, ahová Haypál Bertalan hadnagy jutott el egy felderítő útja alkalmával.[202]

A zászlóalj megszálló tevékenysége során július 24-étől Mjelnyicán tevékenykedett, majd közelebbről egyelőre nem azonosítható ukrajnai helységekben. A települések közötti mozgást az ősszel beköszöntő „Sclammperiod"[203] nagyon megnehezítette, valószínűleg a fagyos idő kezdetéig az alakulatok nem változtatták állomáshelyeiket.

Az uralkodó viszonyokról a szovjet szerzők is elismerték, hogy rendkívül mostohák voltak. Erről Georgij Zsukov – a

---

[197] Dénes István szíves közlése alapján.

[198] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok. 8/a doboz, 35/a csoport. Hollósy Sándor kitüntetési javaslata.

[199] HL, I./1456. Kárpát csoport iratanyaga, III/b előadóív 22. p.

[200] HL, I./1456. Kárpát csoport iratanyaga, 2. d.II/3. sz. előadóív 74–75. p.

[201] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[202] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[203] A német katonai szleng így nevezte a keleti fronton az őszi-tavaszi időszakot, amikor az olvadás és az esőzések által sártengerré vált utak minden mozgást rendkívüli módon megnehezítettek.

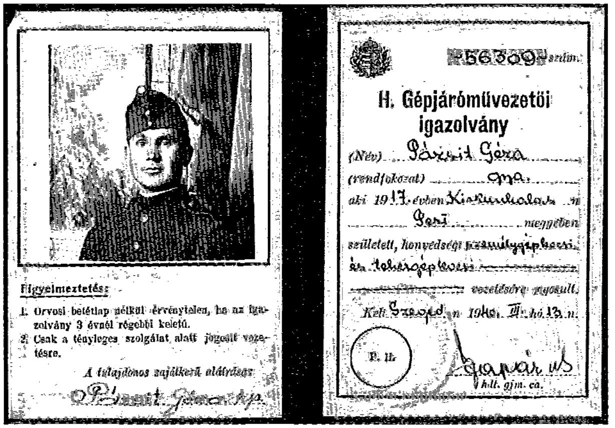

Figyelmeztetés:

1. Orvosi betétlap nélkül érvénytelen, ha az igazolvány 3 évnél régebbi keletű.
2. Csak a tényleges szolgálat alatt jogosít vezetésre.

A tulajdonos sajátkezű aláírása:
Pázsit Géza sk.

56309 szám.

H. Gépjáróművezetői igazolvány

(Név) Pázsit Géza
(rendfokozat) gya.
aki 1917. évben Kiskunhalas -n
Pest megyében
született, honvédségi személygépkocsi
és tehergépkocsi
vezetésre jogosult.
Kelt Szeged -n 1940. VI. hó 13. n.

P. H.

hdt. gjm. ea.

Pázsit Géza gépjárművezetői engedélye

későbbi marsall – a rá jellemző szűkszavú, száraz stílusában így írt emlékirataiban:

„Az úthálózat Nyugat-Belorussziában és Nyugat-Ukrajnában rossz állapotban volt. Sok híd nem bírta el a közepes harckocsik és lövegek súlyát, a köves utak pedig teljes felújításra szorultak.”[204]

Zsukov ezeket a megállapításokat 1941 tavaszán tette, mikor a szovjet vezérkar felmérte a német határ mentén uralkodó állapotokat, készülve a háborúra. Elgondolható, hogy ha egy szovjet tábornok Sztálin elé terjesztette ezt a megállapítást, akkor milyen lehetett az utak állapota. Ehhez járult még a visszavonuló szovjet csapatok romboló tevékenysége is. Mindezeket összegezve megállapíthatjuk, hogy a nehéz útviszonyok leküzdése rendkívül komoly feladat elé állította a kerékpárosokat. És nemcsak nekik volt nehéz, hanem minden más jármű vezetése is ezen a terepen. Pázsit (Paor) Géza tehergépkocsin szolgált, de nagyon meggyűlt a baja az utaknak alig nevezhető sártengerrel. Élete végéig emlegette azokat az időket, amikor szovjet területen kellett vezetnie. Azt, hogy mekkora nyomás volt rajtuk még a szabadidejükben is, az egyik anekdotájából tudhatjuk.

„Pázsit Géza civilben fodrász volt, de a játékvezetői vizsgája is megvolt. Egy alkalommal, mikor nem vonult a kerékpáros alakulat, egy német katonákból kiállított labdarúgó csapattal játszottak egy mérkőzést. Jó volt nekik kikapcsolódni, és végre nem a háborúval foglalkozni. Ám az önfeledtséget egy váratlan esemény megszakította. A meccs közben ugyanis az egyik kapuba csapódott egy tüzérségi belövés. Nem halt és sérült meg senki szerencsére, de ez is emlékeztette a katonákat, hogy bármennyire áll vesztésre az ellenség a fronton, szovjet földön nincs idő még a pihenésre sem.”[205]

Október elején a 15/1 kerékpáros század Umanyban állomásozott, innen november 26-án indultak haza Magyarországra vasúti szállítással.[206] December 1-én még Litinben, megszállt területen tartózkodtak. Az alakulat többi része november közepétől Dnyepropetrovszkban[207] várakozott a hazaszállításra, ami december közepén történt a Kárpátokon keresztül. Visszaérkezésük alkalmából Kiskunhalason szokás szerint ünnepséget tartottak. Ráadásul kettős ünnep volt ez, hiszen egy napra esett a kerékpáros zászlóalj „hivatalos” ünnepnapjával. December 15-én a Hősök terén az első világháborús szobor mellett összegyűlt elemi és középfokú iskolák diákjai nemzetiszín zászlókkal köszöntötték a kerékpárosokat. Felsorakoztak a Kiskunhalason állomásozó egységek katonái is, és a Városháza erkélyéről Nagy Pál kuruc nótákat előadó tárogatójátékára átvonultak a téren a kerékpárosok is. Az ünnepi köszöntésekre válaszolva Bresztovszky Erik zászlóaljparancsnok többek között a következőket mondta:

„Azzal a jóleső érzéssel jöttünk haza, hogy megtettük kötelességünket. Talán a ruházatunkban megkopva, de lélekben teljesen megtisztulva érkeztünk meg arról a messze határokon túli frontról... Büszke lehet ez a város hősi kiskun fiaira, akik csak becsületet hoztak erre a városra, és mindenütt megállták a helyüket.”[208]

Az alakulat visszaérkező részei december 18-án foglalták el helyüket békehelyőrségükben, maguk mögött tudva az alakulat történetének addigi leghosszabb és legnehezebb feladatát. A hadműveletek során a zászlóalj három katonát veszített, valószínűleg partizántevékenység következtében.

---

[204] Zsukov, G. K.: *Emlékek, gondolatok.* Zrínyi Katonai Könyvkiadó - Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1970. 159. p.

[205] Mándity László szíves közlése alapján.

[206] Csima 1961. 106. p.

[207] Holló Miklós hagyatéka alapján. (magántulajdon, Budapest)

[208] *Halasi Újság,* 1941. december 16. 1. p.

ÁTSZERVEZÉSEK ÉS VÁLTOZÁSOK, AZ ALAKULAT 1942 ÉS 1944 KÖZÖTT

A magyar katonai felső vezetés, levonva az 1941 nyarán lezajlott hadműveletek tanulságait, jelentős mértékben átszervezte a magyar sereglovasságot. A haditapasztalatok nyilvánvalóvá tették, hogy az eltérő teljesítményű és menetsebességű csapatok nem alkalmazhatóak egy seregtesten belül. Az is megmutatkozott, hogy a meglévő tűzerő elégtelen, azt fokozni kell, elsősorban az alosztályoknál, továbbá a légvédelmi és páncélos támogatás biztosítása is szükséges. Nagy fennakadásokat okozott a harctevékenység folyamatosságában a vonatalakulatok csekély menetsebessége, ezért a megvalósítandó célok között szerepelt a vonatrészek gépesítése is.

Ennek jegyében az 1942-ben életbe lépett hadrendben már külön szerepel a lovas és a páncélos fegyvernem. Az átszervezés során megszűntek a lovasdandárok, feloszlott az 1. huszárezred, a megmaradt három ezredet egy hadosztályban vonták össze, és azt igyekeztek a követelményeknek megfelelően felszerelni, valamint kiegészíteni. A lovas csapatok hadrendjéből kikerültek, továbbá átszervezésre kerültek a 13. 14. és a 16. kerékpáros zászlóaljak. A 13. és 16. kerékpáros zászlóaljat harckocsizó zászlóaljjá szervezték, a 14. kerékpáros zászlóalj a kolozsvári IX. hadtest közvetlen alárendeltségébe került.[209] Az újonnan szervezett lovashadosztály alárendeltségében egyedül a kiskunhalasi 15. kerékpáros zászlóalj maradt, amely már a területi visszacsatolásokat és az 1941-es harcokat is a 2. lovasdandár kötelékében küzdötte végig.

A „Balogh Ádám" kerékpáros zászlóaljat igyekeztek a lehetőségekhez képest korszerűsíteni. Hadrendjéből kivonták az elavult Ansaldo típusú kisharckocsikat, 3. századát kerékpárok helyett motorkerékpárokkal szerelték fel. Az Ansaldók kivonását az indokolta, hogy már 1941-ben kiderült, nem elégítik ki a modern háborúban a harckocsikkal szemben támasztott követelményeket. A gyenge páncélzat, kis sebesség, szerény fegyverzet, rossz kitekintési lehetőségek, elgendő rádió hiánya stb. mellett– az elhasználódásból adódó gyakori meghibásodások miatt – alapvető menetbiztosítási, felderítési feladataikat sem tudták ellátni. 1941-ben már a felvonulás, a Kárpátokon történő átkelés jóformán a teljes harckocsiállományt használhatatlan állapotba juttatta. Így 1941 szeptemberében a hazaszállított és kijavított járműveket kiképzési célokra alkalmazták. Arra, hogy Kiskunhalasra is került volna ezekből a járművekből, eddig nem sikerült bizonyítékot találni. A zászlóalj páncéltörő ágyúit 7,5 cm űrméretűre cserélték, amikkel már sikerrel szállhattak szembe az összes, rendszerben lévő szovjet harckocsival, kivéve az ISZ, nehéz harckocsi típusúakat. Felszerelték őket egy páncélvadász szakasszal, mely két Nimródból állt.[210] A felsőbb vezetés hosszú távú tervei szerint a zászlóalj páncélvadász alakulattá változott volna, erre azonban a szükséges felszerelés hiánya miatt nem került sor. Az átfegyverzés befejezéséig kerékpáros alakulat maradt, így is került alkalmazásra.

A huszárszázadokhoz hasonlóan a kerékpáros századok hadrendjébe iktattak egy nehézfegyver-szakaszt, mely háromállványos golyószórós rajból, két nehézpuskás, valamint két gránátvetős rajból állt és szállítójárművekkel is megfelelően el volt látva.[211] A nehézfegyver-szakaszt lehetőség szerint fiatal, jól képzett, Ludovika Akadémiát végzett tiszt vezette. Az új szervezet összekovácsolását 1943 szeptemberében nagyszabású gyakorlaton hajtották végre. Ez a gyakorlat Bihar megyében, Mátkaszék környékén zajlott le, a zászlóalj katonái a hajdani Károly-vonal erődítései környékén gyakorlatoztak. A hadgyakorlat végeztével vasúti szállítással tértek vissza Kiskunhalasra.

A zászlóalj katonái egyéni lőfegyverként még mindig a hegyes töltényre átalakított 1931 M. Mannlichereket használták, ami megbízhatatlansága miatt népszerűtlen volt a katonák körében.

---

[209] Sipos–Ravasz 1997. 588. p.

[210] A Nimród rohamlövegbe egy 40 mm kaliberű légvédelmi gépágyú volt szerelve, mely hatásos volt páncélozott harcjárművel ellen is, ezen kívül az alakulat légvédelmét is szolgálta.

[211] Lászlófy Iván hagyatéka alapján. (magántulajdon, Budapest)

Ansaldok bevonulása Kiskunhalasra

A zászlóalj felépítése: 2 kerékpáros század, egyenként 12 db 31 M. golyószóró; 1 motorkerékpáros század; 1 géppuskás század (hat géppuska); 1 gépvontatású könnyű tarackos szakasz (négy 10,5 cm-es könnyű tarack); 1 páncélvadász szakasz (két Nimród páncélgépágyú); 1 páncéltörőágyús szakasz (négy 7,5 cm-es páncéltörő ágyú); 1 árkász szakasz; 1 távbeszélő szakasz.[212]

1941 és 1944 között az alakulat nem vett részt harci cselekményekben. A délvidéki események és helyzet miatt biztonsági okokból is érdemes volt őket ezen a területen tartani. Másfelől a magyar hadvezetés számos egységet „tartalékolt”, számolva azzal, hogy a szövetségesek előrenyomulása esetén az országot meg kell majd védeni. Ilyen volt a kerékpáros zászlóalj is. Ám járőrözést így is kellett tartaniuk. 1942-től a motorkerékpáros század járőrei gyakran megtették a Bácsalmás–Zombor–Újvidék–Tiszamenti területek–Kiskunhalas vagy Baja–Zombor–Újvidék–Tiszamenti területek – Kiskunhalas útvonalat Szabadkán át.[213]

A Magyarországot 1944 áprilisától érő egyre gyakoribb légitámadások egyikében is érdekes „asszisztáló” szerephez jutottak. Április 13-án a fővárost és környékét bombázó

---

[212] Szabó Péter – Számvéber Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943.* Puedlo Kiadó, Nagykovácsi – Debrecen, 2003. (továbbiakban: Szabó-Számvéber 2003.) 280. p.

[213] 1944 tavaszáig még 250 cm³-es PUCH szóló motorkerékpáron, hol az egyik, hol a másik irányból. Magyar Lajos közlése alapján

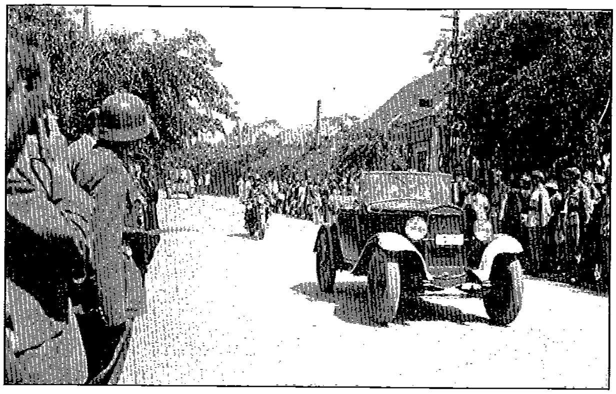

Felvonulás, a háttérben egy Nimród páncélvadász

amerikai gépek közül a „Hell'a Poppin” nevű B–24H[214] négymotoros repülő, kötelékével Tököl felől érkezett, ám egy a Ferihegyről felszálló ME–210-es repülőgép (Z–058) Konráth János főhadnagypilótával és Újváry László zászlós rádióslövésszel (a RKI/2. raj) a fedélzetén a déli órákban lelőtte a Liberátort. A legénység a pusztamérgesi határ felett ugrált ki, míg Kay B. Steele pilóta és Ralph M. McKinney kapitány Kelebiáig tartotta a gépet, majd ott hagyták el a repülőt, amely lezuhant a település mellett. A helyi szőlőmunkások, leventék, német járőrök és magyar csendőrök fogták el a két szövetséges repülőt, majd a kiérkező zászlóalj egyik századosának adták át őket. A nemzetközi eljárással ellentétben a csendőrök bilincsbe verték az idegen katonákat. A kiérkező kerékpáros tiszt elnézést kérve az amerikaiaktól levetette a fogva tartó eszközt, és gépkocsijába ülve elhajtott velük. Későbbi sorsukról annyi tudható, hogy társaikkal együtt mindannyijukat a németeknek adták át, így hadifogolytáborban vészelték át a világháborút.[215]

A hatalmas gépek óriási tömegben repültek keresztül Kiskunhalas légterén. Erre a következőképpen emlékezett vissza az akkor gyerek Dénes István:

---

[214] A négymotoros a 15. AAF 49. Wing 461. Bomber Group, 764. Squadronjába tartozó volt (Serial száma: 42-52409; MACR-száma: 3975).

[215] Galambos Gábor – Végső István: *Felső-Bácska felett az ég – egy kis régió nagy légi eseményei 1944/45-ben.* (kézirat) (a szerzők birtokában) illetve Vámos János szíves közlése alapján.

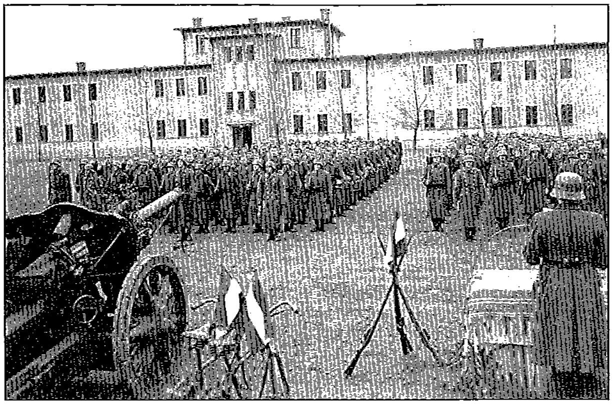

Kiskunhalas, 1941. december 6., katonai eskü

„Ekkoriban vonultak több ezer méteren a bombázó kötelékek célpontjaik felé. Úgy mondták, hogy olajmezőket akarnak lebombázni. Én a réten hanyatt fekve a gyepen néztem a töménytelen bolhaszarnak látszó alakulatot. Soha nem látott százai zúgtak felettünk a négymotoros repülő erődöknek és az őket kísérő duplatörzsű kísérő vadászgépeknek. A laktanya lapos tetejére felállították a géppuskákat. Légvédelmi ágyúk hiányában, ami csúzlihoz hasonlított az adott helyzetben. Nem lőtték őket, mivel a gépek nagyon magasan repültek."[216]

A második világháború alatt Kiskunhalas szó szerint katonavárossá vált. A Huba I. hadrend következtében jelentős változások következtek be a magyar haderő szervezetében. 1939-től Kiskunhalason volt a 15. gyalogdandár parancsnoksága. Ezért telepítették ide a 15. tüzérosztályt, a 20. gyalogezred törzsét és az ezred I. zászlóalját a meglévő 5. határvadász parancsnokság és a kerékpáros zászlóalj mellé. 1939-től újabb laktanyák épültek. Az Szegedi út mellett létesült katonai objektumban (barakklaktanya) kezdetben a 15. tábori tüzérosztályt helyezték el, míg a Keceli út mellett épített laktanyába a 15. hadosztályparancsnokság, 20. gyalogezred parancsnokság és a 20/I. zászlóalj települt. A Délvidék visszatérése után a 15. dandárparancsnokságot, a 20/I. zászlóaljat és a 15. tüzérosztályt is áttelepítették másik városba.[217] Még az áthelyezés előtt, 1941-ben a 20. gyalogezred három zászlóaljából 1-1 század részvételével megalakították a 50/I. ikerzászlóaljat, melyet megszálló feladattal szovjet területekre küldtek. A gyalogsági és a tüzérségi alakulat helyére 1942. október elején a 4/I. harckocsizó zászlóalj érkezett, amely az átszámozást követően (1943. 10. 01-től) a 3/III. hadrendi számot kapta. Kezdetben csak a Keceli úti gyalogsági laktanyában voltak elhelyezve, de a későbbiek folyamán a Szegedi úti volt tüzér laktanyát is rendelkezésükre bocsátották.[218]

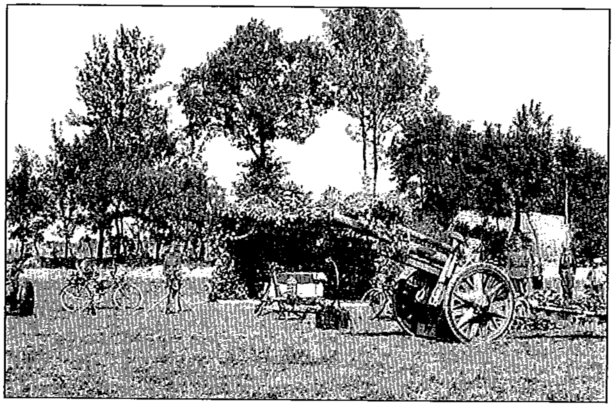

Tábori mise Túrricsén 1940 augusztusában

A békésebb időkre jellemző, hogy a helyi sajtó legfontosabb híre a zászlóaljról a 1942. június 29-én tartott nagyszabású ünnepség volt, aminek keretében felszentelték a kerékpáros zászlóalj „második legkedvesebb" várositól, Rimaszombattól kapott zászlót. Az ünnepségre Horthy Miklós kormányzó is meghívót kapott, de helyette Feketehalmy-Czeydner Ferenc altábornagy jelent meg.[219] A nagyszabású zászlóavatásról a következőképpen tudósítottak:

„Gyönyörű és felejthetetlen ünnepként zajlott le vasárnap és hétfőn a kerékpáros laktanyában a zászlóavatás és az ezzel kapcsolatos kerékpáros sportünnepély. A katonai hatóság június 28-ára helyezte ennek a felemelő és szép ünnepélynek a megtartását, amikor a m. kir. honvédség minden év június 28-án ünnepeli a

---

216 Dénes István szíves közlése alapján.

217 A 20. gyalogezred parancsnokságot Zomborba, a 20/I. zászlóaljat Zsablyára, a 15. tüzérosztályt Újvidékre telepítették át.

218 Végső 2005, 804–805., 818–819. p.

219 BKMÖL-Kiskunhalas, V/274 a) Kiskunhalas Város Képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1942. június 30-ei ülés is megemlékezett az ünnepről.

hagyományos „Honvédnapot". Több ezren vettek részt a sportünnepélyen és a zászlóavatáson. Az igen szépen feldíszített laktanyában hatalmas közönség gyűlt egybe. Mindenki ott volt, hogy a város szívéhez annyira összenőtt honvédeink ünnepségét végignézze. Felemelő látvány volt a közönséggel szemben felállított zászlóaljdíszmenet, majd amikor a Magyar Hiszekegy fenséges dallama mellett felhangzott az „Imához" vezényszó. (...) Hétfőn délelőtt 11 órakor a zászlóavatáson szintén hatalmas közönség vett részt. Dr. Éva László Rimaszombat polgármestere igen szép beszéd kíséretében juttatta kifejezésre, hogy városa miért határozta el, hogy zászlót ad a kerékpáros honvédeknek."[220]

---

[220] *Kiskunhalas Helyi Értesítője*, 1942. június 30. 2. p.

1944, A KELETI FRONT

Magyarország német megszállása után, 1944. március 19-én, új katonai és politikai helyzet alakult ki. A kerékpáros zászlóaljra minden eddiginél nehezebb idők következtek. A „Margaréta" terv szerint Görögország felől érkező Déli csoport egyik egysége, a „Brauner" harccsoport érkezett ide, amely a 42. vadászhadosztály (Josef Brauner von Haydringer altábornagy) mozgatható részeiből, a B2 404. gépkocsizó hídoszlopból, a 6/I. légvédelmi tüzérosztályból, a 45. gépkocsizó utászzászlóalj egy századából, a 100. vadászhadosztály egyik zászlóaljából és egy szállító oszlopból, valamint a 64. és a 301. páncélvonatból állt. Feladata a Dráván átívelő vasúti és közúti hidak biztosítása, majd Szabadka, valamint részekkel, de Kiskunhalas körzetének megszállása volt. A helyőrség tisztjei nem igazán nézték jó szemmel a németek bejövetelét. Állítólag Bresztovszky Erik alezredes többször is összeütközésbe került a német csapatokkal.[221]

1944. folyamán a németek és szövetségesei csapatai minden arcvonalon jelentős veszteségeket szenvedtek. A német vezetés minden eszközzel próbálta pótolni veszteségeit, így 1944. március 24-én Hans von Greiffenberg altábornagytól, a budapesti német katonai attasétól levél érkezett a honvéd fővezérséghez, amelyben a magyar 1. lovashadosztály mozgósítását kérték.

A hadosztályt Horthy Miklós kormányzó addig igyekezett az országhatáron belül tartva megóvni az arcvonalba kerüléstől, azzal a céllal, hogy a háború végén (akár a németekkel való esetleges szembefordulás esetére) egy megbízható, korszerűen felszerelt és ütőképes seregtest álljon a rendelkezésére.[222]

---

[221] ÁSZTL, 3.1.9. 83 518/1 Államvédelmi jelentés Bresztovszky Erikről.
[222] Sipos-Ravasz 1997. 186. p.

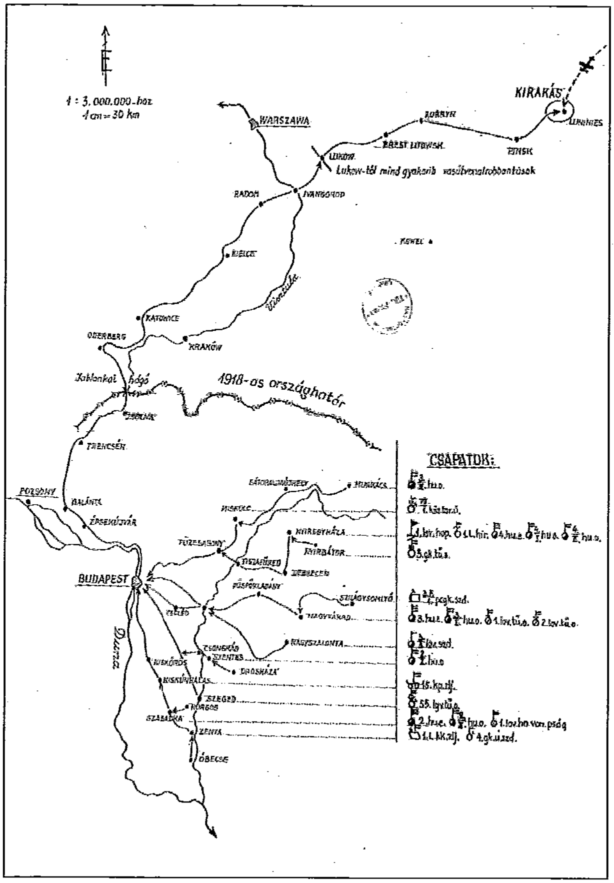
1 : 3.000.000-hoz
1 cm = 30 km
KIRAKÁS
WARSZAWA
KOBRYN
BREST LITOWSK
PINSK
LUKOW
Lukow-tól mind gyakoribb vasútvonalrobbantások
RADOM
IVANGOROD
KOWEL
KIELCE
Visztula
KATOWICE
ODERBERG
KRAKÓW
Jablonkai hágó
1918-as országhatár
ZSOLNA
TRENCSÉN
POZSONY
GALÁNTA
ÉRSEKÚJVÁR
BUDAPEST
Duna
CSAPATOK:
MUNKÁCS
MISKOLC
NYÍREGYHÁZA
NYÍRBÁTOR
FÜZESABONY
TISZAFÜRED
DEBRECEN
PÜSPÖKLADÁNY
SZOLNOK
CEGLÉD
NAGYVÁRAD
NAGYSZALONTA
CSONGRÁD
SZENTES
OROSHÁZA
KISKŐRÖS
KISKUNHALAS
SZEGED
HORGOS
SZABADKA
ZENTA
ÓBECSE

A m. kir. 1. honvéd lovashadosztály vasúti szállítása az orosz hadszíntérre (1944. VI. 10–23., 2. számú vázlat)

A németek ragaszkodtak követelésük teljesítéséhez, így 1944. április 29-én mozgósították a hadosztályt, azzal a feltétellel, hogy a Kárpátok előterében harcoló magyar 1. hadsereg alárendeltségében kerül bevetésre. Eközben május 25-én újabb német kívánság érkezett, amely szerint – német lovas seregtestekkel együtt – a Pripjaty-mocsarak területén szándékoztak bevetni. A kérdés végül is éles viták után, június 6-án Sztójay Döme miniszterelnök és Vörös János a Honvéd Vezérkar főnöke a Wermacht főhadiszállásán tett látogatása során dőlt el. E megbeszélések alatt a németek

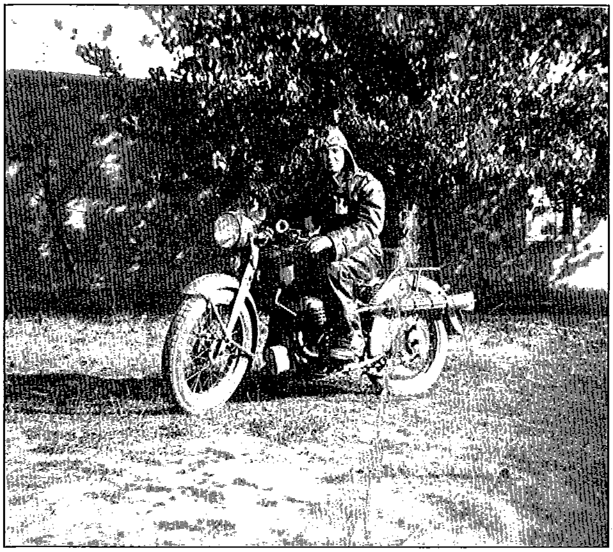

Vasas József Puch 350 GS motorkerékpáron1942 körül

ígéretet tettek arra, hogy a hadosztályt nem vetik be olyan frontszakaszon, ahol a huszárok harckocsi-támadásnak lehetnek kitéve, továbbá hogy az ország közvetlen veszélyeztetése esetén a lovashadosztály azonnal hazaszállításra kerül. Az előzetes ígéretekre az események rácáfoltak.

1944 júniusában hosszas diplomáciai vitákat követően a lovashadosztály elindult a keleti frontra. A Balogh Ádám kerékpáros zászlóaljnál is megkezdődött a mozgósítás. A hadosztály a „Piroska" fedőnevű vasúti szállítmányokkal került a frontra. A zászlóalj 1944. június 11-étől három részletben indult a harctérre. Június 11-én a 7. szerelvénnyel a zászlóaljtörzs, az 1. és a 2. kerékpáros század, másnap, június 12-én a 7. szerelvénnyel a nehézfegyver-század, a kerékpáros üteg, a páncélvadász szakasz, a páncéltörő ágyús szakasz és az árkász szakasz került bevagonírozásra. Végezetül ugyanezen a napon a 10. szerelvénnyel a fennmaradó 3. (motorkerékpáros) század és a távbeszélő szakasz indult.[223] Id. Vasas József a motorkerékpáros század tagja elmesélte a zászlóalj kivonulását:

---

[223] HL, VII./101. Schell Zoltán ezredes iratai, 233. d. „Schell Zoltán adatgyűjtései a m. kir. 1. honvéd huszárhadosztály második világháborús történetéhez (továbbiakban: HL-Schell adatgyűjtése)

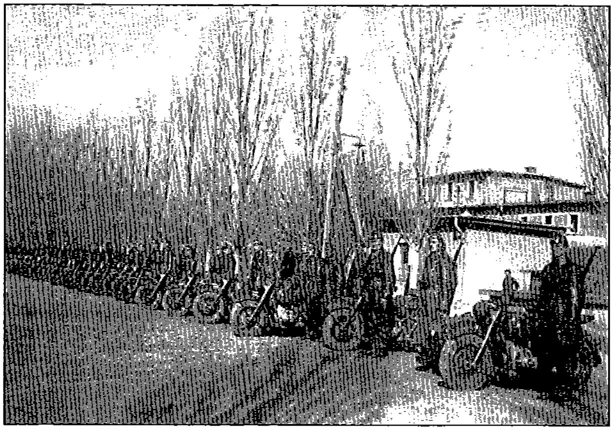

A motorkerékpáros század a laktanya területén 1944 körül

„1944. március-április hónapokban az alakulat 100 darab BMW oldalkocsis motorkerékpárt kapott, melyek gépfegyverrel és gránátvetővel is fel voltak szerelve. Majd Szilágysomlyóról Fordokhoz és Csaba felderítő-páncélgépkocsikhoz is hozzájutott a zászlóalj. 1944. nyarán indultunk el a frontra. Egy napig tartott az alakulat búcsúztatása. Végül este 22 órakor indult el a zászlóalj felvagonírozva Lengyelország felé. Nem tudom, mennyi napot utaztunk, de mikor közelítettünk az ellenséges vonalak felé, de már a magyar területet elhagytuk, valószínűleg szlovákiai vidéken egy raj szovjet repülőgép támadta meg a szerelvényünket. Ránk lőttek, megsorozták a vagonokat, de sebesülés nem történt. Én tudtam volna róla, mivel ekkor már sebesültszállító gépkocsira voltam beosztva, egy Spa típusú olasz járművet, majd egy Fordot vezettem, az volt az egyik „vöröskeresztes" orvosi kocsink. Ezután már nem támadtak ránk, és szépen megérkeztünk a kivagonírozás helyére."[224]

A zászlóalj a Kiskunhalas–Budapest–Érsekújvár–Galánta–Trencsénteplic–Oderborg–Tessen–Breszt–Lunienec útvonalon vonult a frontra.[225] A kivonulás során a zászlóalj szerelvényét nem érte partizántámadás, így veszteség nélkül rakodhattak ki Lunienecben 1944. június 15-én.

Jelenlegi ismereteink szerint a zászlóalj tisztikara az alábbiakból állott a harctérre induláskor:

---

[224] Id. Vasas József szíves közlése alapján.

[225] Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

Soproni Károly hadnagy (jobbról) Szegeden, a Tisza-híd alatt

* Zászlóaljparancsnok: Bresztovszky Erik ezredes, 1941. 04. 06–1944. 09. 14.

* Zászlóalj-segédtiszt: Holló Miklós százados

* Árkász szakasz parancsnoka: Soproni Károly főhadnagy

* Könnyű tarackos üteg: Bajsa Bálint százados, dr. Bója Ferenc tartalékos főhadnagy.

* Páncéltörő ágyús szakasz parancsnoka: Néray Vilmos hadnagy, (megsebesült 1944. 07. 11.)

* Távbeszélő szakasz parancsnoka: Fekete Balázs főhadnagy.,

* Zászlóalj orvos: Szabolcs Kornél Dr. o. százados (†1944. 10. 29., Orgovány)

* Zászlóaljvonat-parancsnok: Wiener János főhadnagy, beo. ti. Vitnyédvölgyi Valter főhadnagy

* Szerelőoszlop-parancsnok: Haypál Bertalan százados

* 1. század: századparancsnok: Simon József II. főhadnagy., (megsebesült 1944. 07. 11.)

* 2. század: századparancsnok: Páldy Géza százados, (†1944. 07. 14.), Soproni Károly főhadnagy, (századparancsnok 1944. 07. 15., megsebesült 1944. 10. 22.) nehézfegyverszakaszparancsnok: Lászlófy Iván hadnagy (†1944. 07. 11.)

* 3.(mkp). század: századparancsnok Hollósy Sándor százados (megsebesült 1944. 06. 21.), Szkalák Kálmán főhadnagy, századparancsnok (1944. 07. 01. megsebesült, †1944. 10. 08.) szakaszparancsnok: Balogh Lajos tartalékos

zászlós, Pataki Károly tartalékos zászlós (†1944. 07. 07.) Fonyódi Gyula főhadnagy (†1944. 07. 07.)

* Nehézfegyver (géppuskás) századparancsnok: Sepsy Pál főhadnagy. (†1944. 07. 07.) géppuskás szakaszparancsnok Nádasdy Ottó (megsebesült 1944. 07. 12.) tartalékos hadnagy

* Szolgálati helyük ismeretlen:

Esztergomi Miklós tartalékos zászlós, (megsebesült 1944. 07. 19.) Návay Imre dr. tartalékos főhadnagy. (megsebesült 1944. 07. 04.), Tichy Miklós tartalékos hadnagy, Szalay Márton főhadnagy, Kovács László főhadnagy, Farkas Károly tartalékos zászlós, Soponyai János tartalékos zászlós, Sike András tartalékos zászlós, Vida Zoltán tartalékos hadnagy, Rück András tartalékos zászlós[226]

A lovashadosztály kiszállítása után a négy hadseregből álló német Közép Hadseregcsoport 1200 km-es arcvonalának délnyugati része mögé került, s a német 2. hadsereg kötelékében június 28-ig látta el a számára eredetileg meghatározott feladatokat, Luniniect és a környékén elterülő erdős, mocsaras területet igyekezett a 10-13 000 főnyire becsült lengyel és fehérorosz partizánerőktől megtisztítani.[227] Ezt követően a nehéz, mocsaras terepen a szovjet reguláris csapatok támadásainak elhárítására vetették be őket és a harcok során jelentős veszteségeket szenvedtek.

A zászlóalj, kivonulását követően Luniniec területén került állásba, ahol erődítési munkákat végeztek. Az élénk partizántevékenység következményeképpen a kevés számú járható út nagymértékben el volt aknásítva. Egy ilyen akna robbanásától szenvedte el a zászlóalj első tiszti veszteségét, mikor Hollósy Sándor százados motorkerékpárjával 1944. június 21-én aknára futott és súlyos sebesülést szenvedett.[228] A zászlóalj alárendeltségéből azonnal kivonták páncélvadász szakaszát, amely

---

226 A szerzők összeállítása a HIM KIT okmánygyűjtői, illetve a HL 1944. évi kitüntetési javaslatai, valamint a Soproni Károly és Néray Vilmos nyá. őrnagy szíves közlése alapján.

227 Söptei István (szerk.): *Az I. huszárhadosztály a második világháborúban. Harctéri naplók, visszaemlékezések 1944–1945.* Huszár Múzeum (Sárvár) Baráti Kör, Sárvár, 1992. (továbbiakban: Söptei 1992): 65. p. Fontos és érdemes megjegyezni, hogy bizonyos lengyel partizáncsapatok nem voltak hajlandók a magyarokkal szemben semmiféle támadást intézni. Ezért a kezdet kezdetén felhívták a lovashadosztály parancsnokságának figyelmét, hogy a magyar alakulatok járműveiken jól látható módon tüntessék fel a piros-fehér-zöld nemzeti jelzést.

228 HM KIT, nyilvántartása. Hollósy Sándor okmánygyűjtője. (kézirat a szerzők birtokában)

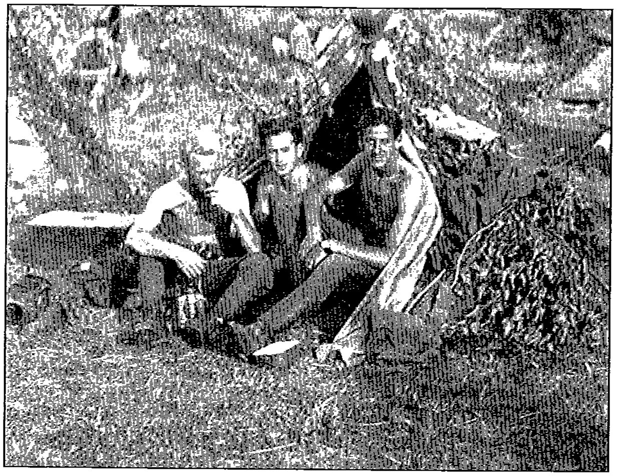

Nagyvárad környéki hadgyakorlaton, 1943. Jobb szélen Esztergomi Miklóss

Luninon, a zászlóaljtól több kilométeres távolságban tevékenykedett az 55. légvédelmi tüzérosztály alárendeltségében.[229]

Az arcvonalon a szovjet csapatok egyre jobban visszaszorították a német hadsereget. 1944. június 22-én Bobrujszknál történt szovjet páncélos áttörés komolyan veszélyeztette a harckocsik ellen szinte teljesen védtelen lovashadosztályt. Ezért megkezdték a seregtest észak felé való kivonását. A zászlóalj elkerülte ezt a sorsot, mivel június 22-én egy közepes harckocsiszázaddal együtt a német 203. hadosztály tartalékaként szerepelt. Június 27-én a német 7. hadosztály tartalékává vált Radcik és Rukca körzetében.[230] Erre az időre esett a zászlóalj tűzkeresztsége is, mikor június 30-án éjjel egy riadót követően Sztalino település közelében első ízben kerültek szembe reguláris szovjet csapatokkal.[231] Június 28-ára virradó éjjel a 3. motorkerékpáros század vett részt a környéken útbiztosítási feladatokban, amellyel a lovashadoszályhoz tartozó 3. huszárezred eltolását segítették elő. A feladat ellátása közben a századot több ízben is partizántámadás érte. Ezek a harcok már ízelítőt nyújtottak a későbbiekből, melyekre így emlékezett vissza a harcok egykori résztvevője:

---

229 HL-Schell adatgyűjtése.

230 Csima 1961, 140. p.

231 Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

„. . . az ún. Pripjat mocsarakban vetettek be a partizánok ellen. Európai szemmel rettenetes körülmények közé kerültünk. Európai értelemben nem voltak utak, inkább csak ösvények, de gépjárművel vagy fogatolt járművekkel nem lehetett közlekedni, mert belesüllyedtek a mocsárba. Ezért aztán gerendákra pallókat szegeztek s csak ezeken lehetett közlekedni, de külön kitérőket is kellett építeni és ez rettenetes sok bajjal járt. Az egész vidéket fák, bokrok és mocsár borította. A partizánok pedig állandóan támadták a közlekedőket és aláaknázták a palló utakat és amikor felrobbant az akna és megállt a konvoj, a fák közül azonnal tüzet nyitottak és összetorlódott járművekre. A partizánokat pedig nem lehetett elfogni, mert az erdőben vagy elinaltak, vagy belebújtak a mocsárba."[232]

Id. Vasas József elmondása is nagyon jól rávilágít arra, hogy milyen helyzetben voltak a hatalmas túlerő és az állandó partizántámadások miatt:

„Miután megérkeztünk lengyel területre, azonnal mélyvízbe kerültünk. Egy sebesültszállítón lévő sofőr, mint én, nem tudta elkerülni, hogy ne lássa a rengeteg sérültet és hullát. Hihetetlen állapotok uralkodtak. Mintha nem is Európában lettünk volna, mindenhol nyomor, sár, kosz és reménytelenség. Olyan dolgok, amiket soha nem lehet elfeledni, de persze nem jó szívvel gondolunk rájuk vissza. Mi a kerékpárokat nem is vittük ki, mert tudtuk, tudták a parancsnokaink, hogy ezen terepviszonyokon csak terhünkre lennének. Azonban így is nagyon sok bajtárs lelte a halálát ezekben a harcokban. Borzalom volt, és mindenki örült, ha saját magát meg tudja menteni abból a pokolból. Emlékszem az első nagyon komoly sérültre, egy német csoport állított meg minket, hogy vegyük fel egy katonájukat. A lábai helyén két csonk lógott elkötve, szörnyű volt, három napig nem bírtam még ételre sem nézni. Aztán persze hozzászokott az ember a látványhoz, de nem volt könnyű. Rengeteg halált és pusztulást láttunk. Sokan könyörögtek, hogy hagy tehessenek fel haldokló, sebesült katonákat a sebkocsinkra, de már így is állandóan tele voltunk, képtelenség volt bárkit is felvenni. Vagy ott voltak például a Pripjat mocsarak, ahol százasával süllyedtek el az emberek. Főként a huszárokra emlékszem, akik a terepen lehelyezett fapadlókon elmerültek az ingoványban lovastul, segítségért kiabálva. Ma is a fülemben hallom a szerencsétlen magyar lovas vitézek jajveszékelését. Nem tudtunk rajtuk segíteni. Emberek és állatok irtózatos haláltusáit láthattuk, pedig nem is a tűzvonalban voltunk."[233]

A körülmények kétségbeejtők voltak, ráadásul úttalan utakon, német alárendeltségben kellett harcolniuk, a lakosság ellenállásával is megküzdve. A kerékpárosok mozgó tartalékként Lunin és Luniniec környékén vonultak. Sokszor ellentmondásos parancsokat kapva, részekre forgácsolva igyekeztek betömni a német arcvonalon támadt réseket. A rendkívül rossz viszonyokat már az első világháború alatt is megtapasztalták a magyar katonák:

„A Pripjat mocsárvidéket, mely Csonka-Magyarországnál kilencezer négyzetkilométerrel nagyobb, másként Polesienek, vagy rokitnói mocsaraknak is hívják. (. . . .) A Pripiatj mocsárvidék kilenctized része erdő, mocsár és nádas vagy nyílt tó. A megmaradó egytized rész kétharmada kaszáló és legelő, egyharmada pedig megművelt föld, melyen azonban csak burgonya, köles és zab terem. (. . .) Műút a mocsárvidék belsejében egyáltalán nem volt. Az a néhány karbantartott kocsiút, amelyen a közlekedés lebonyolítódott, huszonöt-ötven m széles, nyáron a portól, esős-olvadásos időben pedig a feneketlen sártól, nehezen volt járható. Ha hó borította a tájat, csupán a távírópóznák jelezték az út hollétét. A mocsaras erdőségekben néhány dorong-út is volt, de ezek, ha a visszavonuló oroszok szét nem rombolták, vagy vízzel el nem árasztották, a használattól mihamar tönkre mentek, sőt, gyakran teljesen el is süllyedtek. A térképen feltüntetett taligautakat a lakosság csak a kitermelt fa elszállítására télen használta, s ezek legtöbbje az év legnagyobb részében csak helyenként bukkant elő a mocsárból, hogy aztán ismét elvesszen bennük. Út nélküli területen járni életveszélyes volt, mert a ló olykor ingoványba került s lovasával együtt elsüllyedt. Huszárjainknak eszerint nemcsak az orosz volt ellensége, hanem a terep is, mely képét a csapadék mennyisége és a szárazság mértéke szerint, úgyszólván naponta változtatta."[234]

1944. július 3–4-én a hadosztály zöme rendkívüli veszteségekkel teljes harcokat vívott a „klecki halálkanyarban", hogy feltartsa a nyugat felé törő szovjet harckocsikat.[235] A zászlóalj katonáira azonban máshol vártak nehéz harcok. A Pripjaty-mocsarakon keresztül kellett visszavonulniuk, ahol a közlekedést dorongutak biztosították. Akik letértek, vagy leszorultak az efféle útról, azokra a biztos halál várt: a lápban való elsüllyedés. Az erre visszavonuló alakulatok rendkívül sebezhetővé váltak a légitámadásokkal szemben, hiszen rejtőzni, menekülni nem volt hová, biztos célt szolgáltattak az ellenséges repülőknek. A harcok szinte követhetetlenné váltak, egy biztos pont maradt csak: követni a fő irányt jelentő nyugatot, a visszavonulás lehetőségét. Ezt a szovjet csapatokon kívül megnehezítette a helyi belorusz lakosság is, valamint a terep és az utánpótlás hiánya. Ezekben a napokban a zászlóaljat illetően összefüggő frontvonalról, állásokról sem beszélhetünk, csak néhány helynevet említhetünk, ahol különösen kemény harcokat vívtak:

---

[232] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[233] Id. Vasas József szíves közlése alapján.

[234] A volt m. kir. 5. honvéd-huszárezred története1868-1918. Budapest, 1935. (n.n.) (s.n.)

[235] Klecknél húzódott a Pripjaty-mocsarakon átvezető legfontosabb útvonal, melynek védelmében bevetett magyar egységek katonái még évtizedek múlva is így emlegették az ott vívott nehéz és véres harcok miatt.

- Július 7–8. Zapole-Huto. Egy tiszti gyűlésbe aknagránát csapott[236], a zászlóalj három tisztje elesett.[237]
- Július 11. Kossow. Rendkívül veszteségteljes harcok. A szakaszparancsnok, Néray Vilmos sebesülése után a páncéltörő ágyús üteg lövegei lemaradtak. A szovjet bekerítésből való kitörésnél elesett Lászlófy Iván hadnagy, a 2. század nehézfegyver-szakaszának parancsnoka.[238]
- Július 13. Mielniki. A zászlóalj csapatai, immár ismét a lovashadosztály alárendeltségében a Pruzana város felé vezető utak birtoklásáért, illetve lezárása céljából vívott harcokban lendületesen törtek rá a hirtelenjében védelembe átment szovjet csapatokra, és a 3. huszárezred, valamint a német 102. gránátosezred közötti hézagba betört erőket szuronnyal és kézigránáttal űzték vissza.
- Július 12–14. Truhonowicze Páldy Géza százados tüzérségi találat következtében elesett. 12-én éjjel szovjet harckocsitámadás következtében a zászlóalj közvetlen tarackos ütegének valamennyi lövege megsemmisült, ettől kezdve az üteg legénysége a lovashadosztály lókórházának őrségét adta, a zászlóalj hazatérését követően pedig a 3. és a 4. gépkocsizó tüzérosztályhoz lettek beosztva.[239] Ugyanennél a támadásnál a zászlóalj járműveinek nagy része is odaveszett.
- Július 15. Velije Siolo, Kaminec-Litovok településeknél véres és veszteségteljes harcokban vett részt az alakulat.

---

[236] Néray Vilmos nyá. őrnagy szíves közlése alapján.

[237] Sepsy Pál főhadnagy, Fonyódi Gyula főhadnagy, Pataki Károly zászlós

[238] Uo.

[239] Vö.: HM KIT, nyilvántartása. Bajsa Bálint és dr. Bója Ferenc okmánygyűjtője. (kézirat a szerzők birtokában)

Július 15-én lezárult az 1. lovashadosztály lengyel síkságon vívott harcainak első időszaka. A seregtest visszavonulhatott a Bialowiez és Puszcza környéki erdőség területére, melynek keleti szegélyét német csapatok tartották. Rövid pihenőre és a csapatok rendezésére kerülhetett sor, amelynek során a zászlóalj Vjerhovicán hadosztálytartalék lett. A hadosztály többi alakulatával együtt felmérték addigi veszteségeiket, miszerint megállapították, hogy anyagi veszteségük rendkívül komoly: mindössze 18 golyószóró, két-két géppuska és gránátvető maradt. Elveszett a 10,5 cm-es könnyű tarackos üteg, a Nimród páncélvadász szakasz, az aknavetők és a páncéltörő ágyúk, valamint a járművek nagy része.[240] A mozgó front és az adatok hiánya miatt az élőerőben bekövetkezett veszteségeket megbecsülni sem lehet.

Időközben komoly változások következtek be a zászlóalj magasabb egységének alárendelési viszonyaiban. A hadosztály parancsnokát, Vattay Antalt a II. tartalékhadtest parancsnokául nevezték ki, utódja Ibrányi Mihály vezérőrnagy lett. Július 16-án a lovashadosztály Roman tüzérségi tábornok XX. hadteste alárendeltségébe került. A zászlóalj számára a pihenő nem tartott sokáig, nehéz harcaik a nagy túlerőben lévő szovjet csapatokkal tovább folytatódtak. Nagy veszteségeket szenvedtek július 19-én Kleszczellénél, 20-án Zercziczénél, majd 28–29-én Szidlovkánál. Ezt követően július 31-én a Sziedlicétől északkeletre húzódó vasútvonal mentén vívtak védelmi harcokat, ahol a lovashadosztály egyéb egységeivel együtt be lettek kerítve.[241]

Augusztus 3-án a lovashadosztály minden alakulatát kivonták a frontvonalból és Varsótól északnyugatra, a Narew folyó mögötti Ploehnen körzetébe irányították, ahol rövid pihenőre, a kötelékek rendezésére, illetve némi fegyverzet-kiegészítésre került sor. A zászlóalj a többi magyar alakulathoz képest jelentős mennyiségű német fegyverzetet (öntöltő puskákat, könnyű- és nehézgéppuskákat, illetve páncélöklöket) kapott, és a megfelelő átképzés is megtörtént augusztus 3–20. között.[242] A három hétre tervezett pihenőidőt az időközben kitört varsói felkelés miatt a német hadvezetés félbeszakította, azzal a szándékkal, hogy a hadosztály csapatait a felkelés leverésére vetik be, Ibrányi

---

[240] Szabó-Számvéber 2003. 77. p.

[241] Csima 1961. 162. p.

[242] Szabó-Számvéber 2003. 80. p.

Mihály vezérőrnagy határozott tiltakozására azonban kénytelen volt elállni ettől a szándékától. A hadosztály csapatai Gille SS-tábornok IV. SS-páncéloshadtestének alárendeltségébe kerültek Varsótól keletre, Karlovka és Volomin körzetébe. A csapatokat ismét jellegének meg nem felelő feladatra, állóvédelemre alkalmazták. A túlerőben lévő szovjet harckocsikötelékek több ízben mélyen betörtek állásaik közé, de a huszárok bravúros ellenlökésekkel mindig visszafoglalták eredeti védőállásaikat.[243]

Ezekben a harcokban a zászlóalj katonái ismét szerepet kaptak, mivel a lovukat vesztett huszárokból alakult három gyalogos zászlóaljjal és két tüzérosztállyal együtt augusztus 20-án vasúti szállítással Jablonnára kerültek, ahol ideiglenesen a német IV SS. páncélos hadtest tartalékát alkották.[244] Ettől kezdve mindig ott vetették be őket, ahol ellenséges betörés fenyegetett, a lovashadosztály vezetése igyekezett megtámasztani velük a saját arcvonalát. Komolyabb bevetésekben vettek részt Rembertovnál, Karolowkánál, Volominnál. Szeptember 3-án a német csapatokat fokozatosan hátravonták az előkészített védelmi állásokba, így a lovashadosztálynak a tőle délre levő, súlyos veszteségeket szenvedett német 73. gyaloghadosztály védelmi vonalát is át kellett vennie.

A Varsó környéki harcokban tanúsított bátor magatartása és helytállása elismeréseképpen a kormányzó október 2-án elrendelte az 1. lovashadosztálynak magyar királyi 1. huszárhadosztályra történő átkeresztelését, s annak összes alárendelt hadrendi alakulata is eddigi neve megtartása mellett elnevezésében használhatta a „huszár" megkülönböztető szót.[245]

1944. szeptember 14-én a Felsőszelibe áthelyezett Bresztovszky Erik ezredes helyett a zászlóalj új parancsnokot kapott Bitai István alezredes személyében.[246] Rá pár napra, szeptember 19-én a hadosztályt kivonták az állásaiból és felkészítették a hazaszállításra. Erre Románia 1944. augusztus 23-i háborúból való kiválása miatt volt szükség. A zászlóalj csapatai szeptember 28-án lépték át a magyar határt[247], kivagonírozásuk Kecskeméten történt.[248]

---

[243] Uo.

[244] Csima 1961. 163. p.

[245] Szabó-Számvéber 2003. 80. p.

[246] HM KIT, nyilvántartása. Bitai István okmánygyűjtője. (kézirat a szerzők birtokában)

[247] HL-Schell adatgyűjtése.

[248] Néray Vilmos nyá. őrnagy szíves közlése alapján.

A KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ ÉS A PÓTKERET HARCAI 1944 ŐSZÉTŐL A HÁBORÚ VÉGÉIG

A zászlóalj az alföldi hadműveletekben

A 15. kerékpáros zászlóalj 1944. szeptember végén tért vissza Magyarországra.[249] Kiskunfélegyházánál rakodták ki az 1. huszárhadosztály egységeivel együtt.[250] A zászlóalj a kecskeméti kirakodás után némi feltöltést kapott a kórházból visszatértek közül, de a huszárhadosztály csapatait szinte azonnal harcba vetették a délkeleti arcvonal megszilárdítása céljából. A Tisza vonalán tervezték megállítani a szovjet csapatokat, az előrenyomulást ellentámadásokkal igyekeztek késleltetni. Így a zászlóaljat október 8-án a Tisza bal partján, Kunszentmártonban vetették be, ahol éjjeli helységharcot vívtak a Szentes felől előretörő szovjet csapatokkal.[251] Ezt követően a tiszaugi hídfő biztosításában vettek részt a 4. huszárezred részeivel együtt. Október 10-én harccsoportot szerveztek a huszárhadosztály alárendeltségébe vezényelt 58. határvadász zászlóaljból, valamint a kerékpárosokból, a csoport parancsnoka Auerhammer József huszár alezredes lett. A harccsoport október 12-én a közeli Tiszaújfalu vasútállomását támadta, amit nehéz harcok után még aznap birtokba is vettek.[252] Október 14-én a harccsoport nagyszabású szovjet támadást kapott, aminek eredményeképp a határvadászok pánikszerűen menekültek,

---

[249] Söptei 1992. 61–62. Egy 1944. augusztus 5-ei német felmérés szerint a 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei az egyik legmagasabbak voltak az egész 1. lovashadosztályon belül. Törzsének és zászlóalj közvetlenjei 10%-os, századai 38%-os veszteséggel zárták a lengyelországi hadműveleteket.

[250] Veress D. Csaba: *Magyarország hadikrónikája 1944–1945.* Militaria Kiadó, Budapest, 2002. (továbbiakban: Veress 2002): 218. p. A magyar 1 huszárhadosztály egységei Kiskunfélegyháza és Tiszakécske körzetében próbáltak védelmi szakaszt kialakítani.

[251] Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[252] Gaskó Dénes: *A magyar lovashadosztállyal a kecskeméti harcokban.* (kézirat) In: HL, Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye (továbbiakban TGY) 2705. sz.

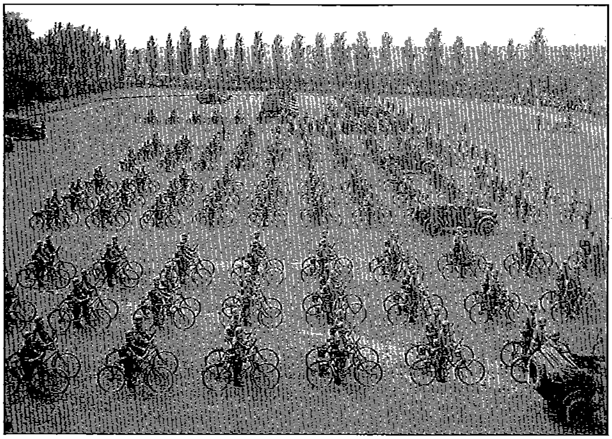

A zászlóalj felsorakozva

a kerékpárosok nagy veszteségeket szenvedve, de rendezetten hátráltak vissza Kecskemétig.[253]

Október 15-én Kiskunfélegyházára vonultak, hogy részt vegyenek a budapesti főirány lezárásában, amelyet a magyar 3. hadsereg a Kecskemét-Szolnok-Kiskunfélegyháza körlet megtartásával próbált meg végrehajtani. Félegyházáról felderítést végeztek Szabadka általános irányában[254], majd háromnapi ott-tartózkodást követően békehelyőrségükbe, Kiskunhalasra vonultak, ahol Pirtó környékén foglaltak védőállást.[255] Ekkor sebesült meg súlyosan Soproni Károly főhadnagy századparancsnok, miközben egy sebesült katonáját igyekezett menteni. Az itteni harcok során a zászlóalj az Auerhammer-harccsoport keretén belül valószínűleg a 10. gyaloghadosztály alárendeltségébe került.[256] Majd október 19. és 27. között a tiszaugi hídfőnél az előrenyomuló szovjetekkel szemben kellett tartaniuk magukat. Október közepéig fokozatosan visszavonultak Tiszaújfalu, Alpár és Kiskunfélegyháza felé. Október 19-étől Soltvadkert, Bócsa és Bugacpusztánál védekeztek a zászlóalj és a 1. huszárhadosztály egységei.[257] Október 21–22-én halogató harcokat folytatva vonultak vissza Kiskunfélegyházára, ahol a településtől nyugati irányban foglaltak védőállást Felsőmonostornál. 28–29-én még védőállást foglaltak a 2. huszárezred csapataival Kiskunfélegyházától északra.[258] Innen visszavonulásuk útvonala Orgovány–Izsák–Ágasegyháza–Szabadszállás–Kunszentmiklós volt.[259] Az utóbbi helyen ismét szovjet támadás érte a visszavonuló zászlóaljat. Id. Vasas József mint a sebesültszállító gépkocsi vezetője ekkor október 29-én látta, hogy a zászlóalj orvosaként hosszú ideje szolgáló dr. Szabolcs Kornél hogyan halt meg.

„Már 1944 júniusa óta egy kocsin voltam a zászlóalj orvosával. Rengeteg borzasztó dolgot láttunk és estünk át együtt lengyel területen. Miután Kecskeméten kipakolt az alakulat Kiskunhalasra is visszatértünk egy napra, de indultunk vissza és mindig vissza. Így esett, hogy egy izsáki tanyán voltunk. Szokás szerint sok sebesülttel. Nyugodt volt mindenki, nem számítottunk semmi különös eseményre aznap. Egyszer csak hatalmas robbanás, a mi szállásunkat is tüzérségi belövés érte. Épphogy túléltem. Ám Szabolcs Kornél doktor és hat sérült beteg már nem volt ilyen szerencsés, ők ott haltak meg."[260]

November 1-jén Bugyi község előtt foglaltak védőállást, hogy fedezetük alatt a huszárhadosztály részei visszavonulhassanak Kecskemét irányából. Ismét Auerhammer parancsnoksága alatt álltak, de ezúttal az 1. póthuszárezred maradványaival és 2-3 páncélgépkocsival alkottak csoportosítást. A tűzfedezetet a 3. gépkocsizó tüzérosztály biztosította számukra. A nem összefüggő arcvonalat másodikán harc nélkül ürítették ki, mivel a szomszédos Makay-harccsoportot nagy erejű ellenséges támadás érte, ezt követően a zászlóalj Ráckevére vonult a huszárhadosztály részeinek átkelését biztosítani.[261] A zászlóalj részeivel megszállta a hídfőállást, a ráckevei hídon november 2-án és 3-án számos magyar lovas- és gyalogos alakulat váltott partot. A szovjet csapatok (a 316. lövészhadosztály 1077. lövészezrede) előrenyomulásával a hídfőállás egyre szűkebb lett, végül november 3-án a délutáni órákban a robbantásra előkészített hidat felrobbantották.[262]

---

[253] Vö.: HIM KIT, nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei. (kézirat a szerzők birtokában) illetve Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[254] Csima 1961. 277. p.

[255] Soproni Károly és Néray Vilmos nyá. őrnagy szíves közlése alapján.

[256] Szabó-Számvéber 2003. 136. p.

[257] Veress 2002. 275., 301. és 377. p.

[258] Tomka Emil: *A m. kir. „Árpád fejedelem" huszárezred harcai.* In: HL, TGY 3054. sz. (továbbiakban: HL-Tomka) 32. sz. vázlat.

[259] Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[260] Id. Vasas József szíves közlése alapján.

[261] HL-Schell adatgyűjtése.

A zászlóalj harcai a Csepel-szigeten

November 4-én a SZTAVKA[263] leállíttatta a 46. hadsereg támadását, eldőlt, hogy a Dunán való átkelés és Budapest bevétele menetből nem sikerült. Így a Kis-Duna partja frontvonallá vált, a Csepel-szigeten az 1. huszárhadosztály leharcolt csapatai szállták meg az állásokat.[264] Az alacsony létszám és a nagy kiterjedésű védőkörlet csak folyammegfigyelést tett lehetővé a hadosztály alakulatai számára, összefüggő védelmet nem tudtak kialakítani. A zászlóalj ezekben a napokban a ráckevei kastélyba települt. November 14-én a 2. huszárezred alárendeltségébe léptek. A huszárezred védőkörlete a sziget déli csücskétől kezdődött, tőlük északra foglaltak állást a kerékpáros zászlóalj katonái, állásaik Ráckeve északi részéig húzódtak. A védelmi csoportosítás tüzérségi támogatását a 3. gépvontatású tüzérosztály biztosította Adonyból.[265] November 21-éig kisebb szovjet beszivárgásokkal kellett megbirkózniuk, szakasz- illetve századerejű próbálkozásokat vetettek vissza a hadosztály csapatai.[266] Aznap 23.00-kor Ráckevétől északra a szovjet 46. hadsereg 316. lövészhadosztályának 1077. lövészezrede több helyen is átkelt a Dunán. A támadást az ezred 2. zászlóalja hajtotta végre (zászlóaljparancsnok Ny. Sz. Usakov őrnagy).[267]

Ezt megelőzően már 19-én is erős szovjet kötelékek keltek át a folyón, amelyek zömmel észak felé támadtak. A 21-ei átkelés a déli védelmi csoportosítás felszámolására irányult.

---

[262] Pataki Ferenc: *Vihar a (Csepel) sziget körül.* Ráckevei Járási Pártbizottság – Ráckevei Járási Tanács, Ráckeve, 1967. (továbbiakban: Pataki 1967) 71. p.

[263] A Szovjetunió Fegyveres Erőinek Főparancsnoksága

[264] Vö.: Söptei 1992. 101. p. illetve Veress 2002. 406. p. A hadosztályparancsnokság Tökölön volt.

[265] HL-Tomka, 21. p.

[266] Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma.* Corvina Kiadó, Budapest, 1998. 23. p.

[267] Szadovszkij, J.A.: *Csepel vörös csillaga.* Kossuth Könyvkiadó – Kárpáti Kiadó – Prominy, Budapest – Uzsgorod – Dnyepropetrovszk, 1984. (továbbiakban: Szadovszkij 1984) 46. p.

A 2. lovasdandár tartalékos tiszti tanfolyamának egyik raja 1941-ben

A támadás a motorkerékpáros század állásait érte, akik keményen ellenálltak.[268] A támadást szovjet oldalról az ezred saját tüzérségén és aknavetőin kívül a hadosztályközvetlen 857. tüzérezred is támogatta.[269] A túlerő végül kivetette a magyar katonákat lövészárkaikból, 22-én hajnalban már Ráckevét is fel kellett adnia a zászlóaljnak. Mivel utóvédjük a vasúti töltés fedezékéből egy páncéltörő ágyú és egy géppuska támogatásával hatékonyan védekezett, így virradat után újabb szovjet csapatokat dobtak át a folyón az ellenállás letörésére az Árpád-malom[270] vonalában. (Ezek valószínűsíthetően az 1077. lövészezred 1. zászlóaljának katonái lehettek.) Reggel 8-kor a községet teljesen birtokban vették a szovjet csapatok, a magyar erők – köztük a zászlóalj – a 2/II. huszárosztály rohamszakaszának fedezete alatt Lórév felé vonultak vissza. Délután megkezdődött a csapatok áthajózása a Dunán a III. hadtest alárendeltségébe tartozó 112. ö. u. század két hajózótagjának segítségével. 15 óra körül az egyik tagot aknatalálat érte Adonyból visszafelé jövet, a csapatok átkelése lelassult, így a zászlóalj csak

---

[268] HL-Tomka, 21.p.

[269] Szadovszkij 1984, 46. p.

[270] Pataki 1967, 46. p.

16.50-kor kelt át a Nagy-Dunán.[271] A támadást megelőzően a javító részleget Haypál Bertalan százados vezetésével három lépcsőben útnak indították Budapesten keresztül Érdre.[272] A zászlóalj átkelt részei az ercsi cukorgyárnál gyülekeztek, ahonnan szintén Érdre vonultak.[273]

A zászlóalj a Dunántúlon

Miután a huszárhadosztály részeit különböző útvonalakon sikerült kivonni a szigetről, a teljesen leharcolt csapatokat alosztályonként német csapatok parancsnoksága alá helyezték. December 4-én a kerékpáros zászlóalj megmaradt katonái Százhalombattán vertek vissza egy éjjeli szovjet támadást, majd másnap bekerítésből törtek ki sikeresen és a Bia–Bicske útvonalon vonultak vissza[274], míg a vonatalakulatok és a javító részleg Környére települt.[275] Ezt követően a Margit-vonal állásaiba vezényelték őket, ahol szintén német alárendeltségben védekeztek Velence, Nadap és Lovasberény környékén.[276]

1944. december 20-án a 2. és 3. Ukrán Front csapatai megindították közös, Budapest bekerítésére irányuló hadműveletüket. A német-magyar erők, bár elszántan védekeztek, nem tudták megakadályozni, hogy a 46. hadsereg sávjában alkalmazott 18. harckocsihadtest ne törje át a Margit-állás második védőövét.[277] A támadás napján a motorkerékpáros század a 2. huszárezred alárendeltségében Kápolnásnyék mellett vívott súlyos harcokat, amelyek eredményeképpen Nadap felé vonultak vissza. Az áttörő szovjet csapatok szétszórták a védőket, a huszárhadosztály szétziláltan Csákvár általános irányába vonult vissza. A kerékpárosok Csákváron még egy légitámadást is elszenvedtek,[278] majd karácsonyt megelőzően Vértessomló településre szállásoltak be, német csapatokkal együtt. December 25-én a települést szovjet rajtaütés érte, a zászlóalj katonái elhagyták a falut, a tűzpárbaj elsősorban a szovjetek és a németek között zajlott. A visszavonuló kerékpárosok Környéről hoztak segítséget, de az ellentámadás nem járt sikerrel. Erre így emlékezett vissza Haypál Bertalan:

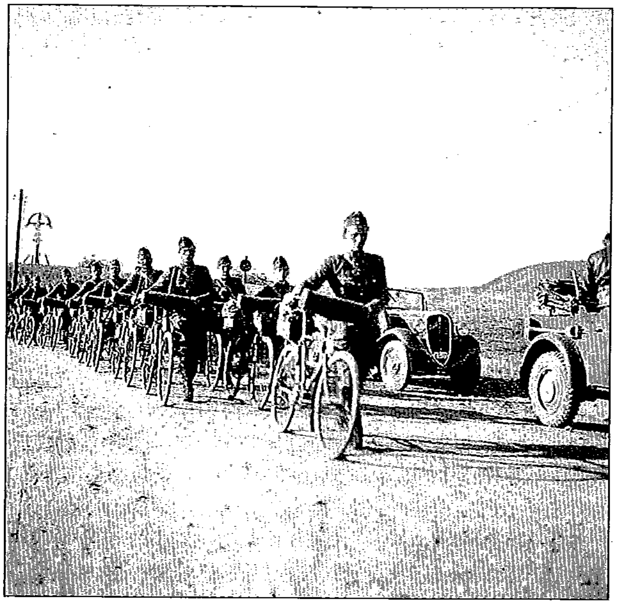

Kerékpáros katonák vonulása még Erdélyben, 1940

„...Amikor a falu északi bejáratához értünk, a harckocsit egyből kilőtték, és az oroszok lóháton támadtak ránk. Mi az erdő fái között visszavonultunk Környére. A németek mind bennmaradtak. A zászlóaljnak már csak töredékei voltak minden harci erő nélkül. Nagyon el voltunk keseredve."[279]

---

[271] HL-Schell adatgyűjtése.

[272] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[273] Néray Vilmos nyá. őrnagy szíves közlése alapján.

[274] Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[275] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[276] Vö: HIM KIT, nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei (kézirat a szerzők birtokában), illetve Néray Vilmos nyá. őrnagy szíves közlése alapján.

[277] Szabó-Számvéber 2003. 42. p.

[278] Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[279] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

A sikeres visszavonulás ellenére a zászlóalj december 25-én több, mint 60 fő eltüntet jelentett Vértessomló–Csákvár térségéből.[280]

December 22-én a zászlóalj parancsnoka, Bitai István gyomorvérzéssel kórházba került,[281] posztját a rangidős Holló Miklós százados vette át[282], aki egészen a háború végéig viselte a tisztséget.

Támadás és védelem a Vértesben

A huszárhadosztály leharcolt csapatait a felső vezetés december legvégén kivonta a harcvonalból és a Csallóközben, Felsőszeli község környékén megtörtént az alakulatok rendezése, pihentetése. A seregtestet a Budapest felmentését célzó hadműveletekbe tervezték bevetni. A kerékpárosok itt némi feltöltést kaptak, ezek a tisztek és katonák már a legkülönfélébb fegyvernemekből származtak, a kerékpáros jelleg teljesen elveszett. Az alakulat már csak nevében maradt kerékpáros, eredeti tisztikara és legénysége csak nyomokban létezett. Az elveszett gépjárműanyagot részben pótolták, de a pihentetésből nem lett semmi. Az alakulat harcértéke 1945. január 8-án a következő volt: tiszt: 14, tiszthelyettes: 9, legénység: 140, géppuska: 12, golyószóró: 3, gránátvető: 9.

Az alakulat mindössze két századdal rendelkezett.[283] Ezek a számok jól mutatják, milyen gyenge erőkből állt a nagy veszteségeket szenvedett zászlóalj. Az arányok feltehetően az egész huszárhadosztályt is jellemezték, a csapatok fáradtak, fásultak voltak. A harci szellem meglehetősen visszafogottá vált.

Január elején Felsőszeliben felállították a huszár- és kerékpáros kiképző-felkészítő tábort. Ennek keretében a kórházból gyógyultan érkezőket, elfogott szökevényeket, besorozott leventéket, önkénteseket gyűjtöttek össze és szervezték őket alegységekbe. A megszervezett menetszázadokat a huszárhadosztály feltöltésére, veszteségeinek pótlására alkalmazták. A feltöltésképpen alkalmazott csapatok sokszor tízesével szöktek át a szovjetekhez, számottevő harcértékkel nem bírtak.

A harcoló zászlóalj a hadosztály alárendeltségében január 12-én vonult el hadműveleti területre, ahol a magyar VIII. hadtestet (hadtestparancsnok dr. Hankovszky Gyula vezérőrnagy) erősítették meg velük. A hadtestparancsnokságot a németek a harcvezetésből gyakorlatilag kikapcsolták, a magyar csapatokat a német II. páncéloshadtest alárendeltségébe utalták. A bekerített főváros felmentésére megkísérelt harmadik nagyszabású ellentámadás – amely a Konrad-3 nevet viselte – végrehajtásának részeseként a hadosztály és a beosztott egyéb csapatok Környétől Mórig szálltak meg egy északkelet–délnyugat irányú arcvonalszakaszt. A zászlóalj ekkor mint hadosztálytartalék szerepelt.[284] Január 18-án a német csapatok megkezdték a felmentő hadműveletet. A hadosztály is parancsot kapott tevékenységének fokozására annak érdekében, hogy a támadás főirányából csapatokat vonjon le és lekösse azokat.[285] Ezért a zászlóalj is parancsot kapott vállalkozások végrehajtására. A 15/1. század (valószínűleg német) rohamlövegekkel megerősítve Kecskéd mellett hajtott végre rohamvállalkozást. A támadás során a század parancsnoka, Puskás István t. főhadnagy is elesett.[286] Jól mutatja a személyi állomány állapotát, hogy ekkor már olyan tisztek kerültek századparancsnoki beosztásba, akik pótlásként csak január 7-én kerültek a frontra. Ez arra utal, hogy a harcedzett személyi állomány nagy része elesett, kórházban feküdt vagy sebesülése után lábadozott.

A német csapatok támadása Székesfehérvár környékén fokozatosan tért nyert, a hadosztállyal szemben álló szovjet csapatok január 22-én megkezdték a visszavonulást.[287] A magyar csapatok követték őket, 23-án és 24-én 5-10 km-t nyomultak előre.[288] A zászlóalj a hadosztály részeként jutott előre. A hadosztály lovasparancsnokának[289] vezénylete alatt támadó csoportosítást alakítottak ki, melynek részei voltak: a 15. kerékpáros zászlóalj, a 4/I. hu. oszt., a 1. tábori tü. oszt. és a 82. táb. tü. oszt.[290]

---

[280] Vö.: HIM KIT, nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei. (kézirat a szerzők birtokában)

[281] HIM KIT, nyilvántartása. Bitai István okmánygyűjtője. (kézirat a szerzők birtokában)

[282] HIM KIT, nyilvántartása. Holló Miklós okmánygyűjtője. (kézirat a szerzők birtokában)

[283] HL-Schell adatgyűjtése.

[284] HL, II./1657. huszárhadosztály iratai 1944–1945 között. Az 1. huszárhadosztály hadműveleti főtisztjének 1945. 01. 12-én kiadott napiparancsa.

[285] Számvéber Norbert: *Konrad 3. Páncéloscsata Budapestért 1945.* Paktum, Budapest, 2001. (továbbiakban: Számvéber 2001) 192. p.

[286] HL, HM 8/e osztály,. Kitüntetési javaslatok 15. doboz, 535/a cs. Puskás István kitüntetési javaslata. Sz.n.

[287] Számvéber 2001. 222. p.

A csoport január 24-én birtokba vette Majkpusztát. Ennek során fogolyejtő akciókat hajtottak végre, amelyeknek célja az volt, hogy híreket szerezzenek az ellenséges csapatok erőiről. A fogolyszerző akciók nem voltak veszélytelenek, hiszen kisebb rajerejű csoporttal kellett a sokszoros túlerőben lévő ellenfél arcvonalából, vagy idegen járőrök csoportjaiból rabul ejteni lehetőleg egy vagy két katonát.

Az egyik ilyen jellegű, de sikertelenül végződött harci tevékenységnek az áldozata lett S. Molnár Ákos tartalékos zászlós. Emiatt kapta meg a kardokkal díszített Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével hadiszalagon kitüntetést. A szerencsétlenül járt kerékpáros katona rövid és egyszerű történetét posztumusz kitüntetési javaslatának indoklásában olvashatjuk el:

„1945. január 27-én Majkpuszta mellett szakaszával oldalt biztosításban állandó felderítő járőrökkel tájékozódott az ellenségről. És ő maga is öntevékenyen kiment felderíteni, mint szakaszparancsnok és igen értékes adatokat szerzett az ellenségről több ízben. Az egyik vállalkozás alkalmával egy jól rejtőzött orosz géppisztolyos bevárta őket és egészen közelre, és orvul lelőtte.”[291]

Majkpusztától az alakulat követte a visszavonuló szovjet csapatokat az oroszlány-csákvári műút mentén azzal a céllal, hogy a Vértes kijáróját lezáró Csákvárt birtokba vegyék. Január 25-én a zászlóalj a Mihályi-harccsoport[292] részeként az 1/I. gyalogzászlóaljjal és a 4/I. huszárosztállyal támadást indított Kőhányáspuszta elfoglalására. A zászlóalj harci kedve ekkor már nem volt túl nagy, a helyzetet jól jellemzi az alábbi visszaemlékezés-részlet:

„Pár perc múlva aknavető- és géppisztolytüzet zúdítottak ránk és az útról a fák közé szaladtunk. Látni nem lehetett semmit. Amikor megszűnt a lövöldözés, keresni kezdtem katonáimat, de bizony teljesen egyedül voltam. (...) *A katonák is megkerültek, akiket nem is ismertem, mert olyan szedett-vedett társaság volt.”*[293]

Kőhányást ezek ellenére sikerült visszafoglalni, mivel a 3/I. huszárosztály átkarolta a védekező szovjet csapatokat. A zászlóalj január 26-án Kőhányáson maradt tartalékban, majd a 4/I. hu. osztállyal együtt észak felé indult, ahol Várgesztes mellett elakadt a huszárhadosztály alá rendelt 42. gyalogezredbeli részek előrenyomulása. A nyíregyházi huszárosztály végrehajtotta január 28-án a kotló-hegyi vállalkozását,[294] melynek során komoly veszteségeket szenvedett. Így a kerékpárosokkal megerősítve sem volt képes a környéket uraló Körtvélyes-tető birtokban vételére, holott arra többször is kísérletet tettek.[295] A zászlóalj erői Kapberek-pusztától északnyugatra február 3-án végrehajtottak egy támadást a 4/I. huszárosztály részeivel együtt, de a pusztát és Körtvélyes-tetőt ekkor sem sikerült birtokba venniük.[296] Aznap a közeli Tamáspusztát 300 méterre sikerült megközelíteniük, február 6-án pedig el is foglalták. Ezt a fegyverténytt a hadosztályparancsnok napiparancsában külön kiemelte.[297]

A hadosztály gyenge erőivel nem volt képes a Vértes kijáratait lezáró településeket tartósan birtokolni (Gánt, Csákvár), ezért a felső vezetés a realitások tekintetbe vételével február 7-én elrendelte, hogy a csapatok az elért vonalon rendezkedjenek be védelemre. Ettől kezdve március közepéig állásharc zajlott a gyéren megszállt védőállásokban. A zászlóaljat Tamáspuszta birtokba vétele után ismét hadosztálytartalékba helyezték Vérteskéthelyen. Február 21-én kerültek újra védőállásba, az I. önálló huszárosztályt váltották le a Gánt közeli Disznóvölgyet lezáró állásaiban. Ezt követően rövid időre a 2/I. huszárosztályt is leváltották a Csákberény melletti állásaikban (a 2/I. huszárosztály hadosztálytartalékba került). Március 10-én a magyar 2. páncéloshadosztály vette át a védőszakasz felett a parancsnokságot. A 15. kerékpáros zászlóalj és a mellettük álló 2/II. huszárosztály ideiglenesen kikerült a huszárhadosztály alárendeltségéből és a páncéloshadosztály vezetése alá került. Februárban a harcok szüneteiben kitüntetések adományozására is sor került. Így a zászlóalj állományából egy név szerint nem ismert katona a keveset adományozott „páncélromboló jelvény"-t nyerte el.[298]

---

[288] Uo.

[289] Makay Attila huszár ezredes, az 1 huszárhadosztály parancsnokhelyettese Az 1. huszárhadosztály hadműveleti főtisztjének 1945. 01. 12-én kiadott napiparancsa.

[290] HL, II./1657. huszárhadosztály iratai 1944–1945 között.

[291] HL, HM 8/e osztály, Kitüntetési javaslatok 15. doboz, 535/a cs. S. Molnár Ákos kitüntetési javaslata. Sz.n.

[292] Mihályi István huszár alezredes 4/I. huszárosztály parancsnoka

[293] Haypál Bertalan kerékpáros hadnagy visszaemlékezése alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[294] Szabó-Számvéber 2003, 161. p.

[295] HL, II./1657. huszárhadosztály iratai 1944–1945 között Az 1. huszárhadosztály hadműveleti főtisztjének 1945. 01. 31-én kiadott napiparancsa.

[296] HL, II./1657. huszárhadosztály iratai 1944–1945 között. Az 1. huszárhadosztály hadműveleti főtisztjének 1945. 02. 02-án kiadott napiparancsa.

[297] HL, II./1657. huszárhadosztály iratai 1944–1945 között. Az 1. huszárhadosztály hadműveleti főtisztjének 1945. 02. 07-én kiadott napiparancsa.

Ebben az időszakban indult meg a Vörös Hadsereg bécsi támadó hadművelete, amely március 16-án a zászlóalj állásait törte át, majd ezt követően mint harcoló alakulat megszűnt létezni. Március 17-én még egy eredménytelen ellentámadást hajtottak végre a fennmaradt részei Csókakőnél, azonban ettől kezdve a huszárhadosztály maradványainak sorsában osztozott. A megmaradt csapatok Ausztriában a fegyverletételt követően kerültek amerikai fogságba. Itt 1945 májusától az észak-ausztriai Angersberg, Thann és Teufelsgraben nevű települések közti területen állomásoztak. Az 1. huszárhadosztály megmaradt részeivel együtt 1945 őszén szállították őket haza.

Más sors jutott a Felsőszeliből visszavonuló részeknek. Ők március 29-én indultak a szovjet előrenyomulás elől visszavonulva és szlovák területen át jutottak Dürnkrutnál Ausztriába.[299] Ezek a katonák nem kerülték el a szovjet fogságot. Az összeomlást követően a Stockerau–Bécs–Pozsony–Vác–Budapest–Cegléd–Szolnok–Debrecen–Szatmárnémeti útvonalon kerültek Máramarosszigetre, majd Körösmezőnél lépték át a Kárpátokat.[300] Java részük csak többéves hadifogság után ért haza. Valószínűleg ezzel a részleggel vonult vissza a zászlóalj volt parancsnoka, Bresztovszky Erik ezredes is, akit a szovjet hatóságok évekig tartottak fogva.[301]

Kerékpáros katonák vonulása még Felvidéken, 1938

Tisztázatlan körülmények között a zászlóalj katonáinak egy csoportja 1945. május 5-én délután Vas János Zoltán hadnagy vezetésével lefegyverezve érkezett Melnicke Vtelnóba. Ezek a katonák fegyvert fogtak a németek ellen, a harcban halottjuk is volt.[302] A kérdés további kutatásokat igényel.

---

[298] A háború végén adományozott Teljesítményjelvények egyik típusa. Három fokozata volt és abban az esetben adományozták, „ha valaki egyéni páncélromboló eszközzel egyéni bátorságának latba vetésével harckocsit vagy páncélgépkocsit harcképtelenné tett, illetve harcon kívül helyezett." Ez esetben valószínűsíthető, hogy az adományozás alapjául szolgáló fegyvertény az alföldi védelmi harcok alatt történt (a szerzők megjegyzése). A témáról bővebben lásd: Sőregi Zoltán: *Teljesítményjelvények a M. kir honvédségnél.* In: *Haditechnika,* 2005/5.

[299] Esztergomi Miklós naplója alapján. (kézirat a szerzők birtokában)

[300] Uo.

[301] HIM KIT nyilvántartása. Bresztovszky Erik okmánygyűjtője. (kézirat a szerzők birtokában)

[302] Pozsonyi 1977. 125. p.

Így elmondhatjuk, hogy a magyar hadtörténet utolsó kerékpáros alakulatának története a háború utolsó napjáig tartott, katonái nem hoztak szégyent a mundérra, becsülettel helytálltak ott és úgy, ahogyan a kötelesség szólította őket.

A 15. kerékpáros pótkeret 1944/1945-ben

A világháború során a mozgósítások alkalmával elvonult zászlóalj után a laktanyában a pótkeret maradt. A leszereltek helyett behívott tartalékosokat a pótkeretnél szerelték föl és az elvonult zászlóalj után vezényelték. Ám ezt az eljárást nem mindenki teljesítette jó szívvel. Többen, az egyszerű és a gazdaemberek közül megpróbáltak kibújni alóla. Két konkrét esetről tudunk. Garas Ignác tejet, disznót és készpénzt ajánlott az összeíró írnoknak, hogy őt ne vonultassa be. Brecska Dezső pénzt kínált fel ugyanezért az illetékes tiszthelyettesnek. Mindkettejüket a m. kir. Szegedi Haditörvényszék ítélte el 1944. július hónap folyamán, előbbit 8 hónap börtönnel (1 nap keményfekhely), és 4 év politikai jogainak felfüggesztésével, utóbbit 8 hónap börtönnel (1 nap keményfekhely), és 5 év politikai jogainak felfüggesztésével.[303]

A bevonulásra soron következő újonc korosztályt is a pótkerethez vonultatták be (minden alakulatnál) és ott képezték ki. Az 1923-ban született korosztály behívása a hagyományoknak megfelelően 1944. október elején volt esedékes, de mivel a szovjet front gyorsan közeledett a Kárpátok felé, a 1923-asokat már augusztus közepén bevonultatták. Az ország józan ítélőképességű vezetői a háború kimenetelét helyesen megítélve keresték a kiutat a háborúból történő kilépésre. Valószínű ez volt az oka, hogy az 1944 augusztusában behívott újonc korosztályt egyik alakulatnál sem szerelték föl, kiképzésüket nem kezdték el, hanem polgári ruhában várakozási állásponton tartották. A kerékpáros zászlóaljhoz behívott újoncokat rövid idejű laktanyában tartózkodás után – az augusztus 23-i román–szovjet fegyverszüneti megállapodást követően – tisztekkel és tiszthelyettesekkel kiegészítve egy tartalékos hadnagy parancsnoksága alatt Kalocsára vezényelték. Ott belőlük és más alakulatok szintén civilben lévő újoncaiból zászlóaljnyi nagyságú egységet szerveztek, és a bácskai Zsablya községbe irányították őket. A román átállást követően a szovjet csapatok ellenállás nélkül rövid idő alatt a déli Kárpátok szorosain Dél-Erdélybe és Bánátba értek. Előrenyomulásuk lassítására az újonc munkászászlóaljak hetekig készítették a védelmi erődítéseket.[304]

1944 szeptemberében az Észak-Erdélyben harcoló saját csapatok hátának biztosítása céljából a magyar vezetés a megerősített IV. és VII. hadtest erőivel támadást tervezett Dél-Erdély irányába. Ehhez csapatokat vont össze a délkeleti határszélen. Az összevont erők vezetésével Heszlényi József altábornagyot bízták meg.[305] Ezek között szerepelt az 1. póthuszárezred, Auerhammer József alezredes parancsnoksága alatt. A póthuszárezredet a lovashadosztályt alkotó csapatok póttesteiből állították fel, így a 15. kerékpáros pótkeret egy századnyi erővel járult hozzá az ezred harcképessé tételéhez. Ez a század szeptember 4-én Mezőkovácsházán állomásozott.[306] Több okból kifolyólag a IV. hadtest támadása késlekedett és csak szeptember 13-án indult meg. Ezt megelőzően a 15. kerékpáros pótkeret már kisebb lövöldözésbe keveredett román csapatokkal szeptember 8-án Kisperegnél, amelynek számos halálos áldozata volt.[307]

A támadás megindulásakor az 1. póthuszárezred azt a feladatot kapta, hogy Battonyán keresztül Ópécska felé támadjon, foglaljon hídfőt a Maroson, és induljon felderítésre Temesvár és Lippa irányában.[308] Valószínűsíthetően a kerékpáros század ebben a támadásban az előretörő ezred szárnyát fedezte, mivel szeptember 13-án Magyarpécskáról jelentett veszteségeket, másnap pedig az Arad melletti Gáj községben

---

[303] BKMÖL–Kiskunhalas, V/274 b) Polgármesteri Hivatal közig. iratai. 11 963/1944., illetve 11 964. sz. i.

---

[304] Magyar Lajos és Kovács Zoltán szíves közlése alapján.

[305] Szabó-Számvéber 2003. 80. p.

[306] HL, VII./101, Personalia, 61/a. Heszlényi József hagyatéka.

[307] Vö.: HIM KIT, nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei. (kézirat a szerzők birtokában)

[308] Szabó-Számvéber 2003. 112. p.

harcoltak[309], és ezek nem estek bele a fő támadási sávba. Az ezred 13-án 14 órakor birtokba vette Ópécskát, átkelt a Maroson és bevezette a felderítést Temesvár felé.[310] A román csapatok utóvédek hátrahagyása mellett kiürítették Aradot. Az előretörő magyar erőket az időközben beérkező szovjet 18. harckocsihadtest csapatai szeptember 20-án megtámadták és visszavetették. A póthuszárezred részeivel együtt a kerékpáros század is visszavonult a trianoni határ mögötti védőállásba. Innen tartalékba kerültek Orosháza területén. A század harcaiban rövid szünet következett be. A szovjet csapatok október 6-án hajnalban nagyszabású támadást indítottak a IV. hadtestből időközben magyar 3. hadsereggé alakult erők ellen. A hadseregparancsnok (Heszlényi József altábornagy) a szovjet támadás hírére reggel 7 óra körül elrendelte a visszavonulást a Tisza vonalára.[311] A folyó bal partján hídfőállásokat tervezett foglalni, így a póthuszárezredet a szentesi hídfőbe rendelte, ahol biztosítania kellett a saját részek partváltását. A század részei a pótezreddel vettek részt a hídfő biztosításában, ahol állományának nagy részét elvesztette a kemény harcok során.[312] A megmaradt részek közelebbről nem meghatározható időpontban október folyamán beolvadtak a Lengyelországból hazatért zászlóaljba.

A zászlóalj pótkerete 1944. október 12-én elindult Kiskunhalasról, és a Tolna megyei Mözsre települt át.[313] Ezekről a napokról, és a katonacsaládok meneküléséről ad érzékletes képet Dénes István visszaemlékezése:

„Akasztó községen haladt a fogatolt menekülő csoportunk, mikor légitámadás miatt egyik kocsi lovai megvadulva vágtába kezdtek és a Szentháromság szobrot körülvevő kerítés dárdáiba ugorva szörnyű halált haltak. Félelmetes volt. Meg az állandó légitámadás alatt lévő Dunaföldvári hídnál található, főleg német katonai torlódás miatti várakozás az átkelésre. Ezután

---

[309] Vö.: HIM KIT, nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei. (kézirat a szerzők birtokában)

[310] Szabó-Számvéber 2003. 112. p.

[311] Számvéber Norbert: *Páncélosok a Tiszántúlon.* Paktum, Budapest, 2002. 135. p.

[312] Vö.: HIM KIT, nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei. (kézirat a szerzők birtokában)

[313] Tolna és Mözs között található a tolna-mözsi vasútállomás.

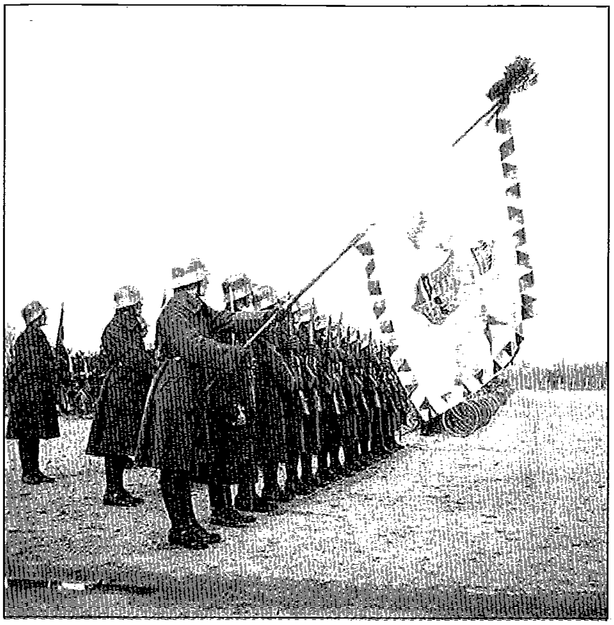

Díszszakasz a laktanya udvarán az alakulat zászlójával

Tolna és Mözs községben állomásozott le a menekülő vonatszázadunk (pótkeret – szerzők). *Furcsa volt a jómódú parasztházak lakóinak idegen nyelve* (megjegyzés: német többségű község volt – szerzők), *viszont hatalmas finom kenyereket sütöttek. Innen mi elhagytuk a zászlóalj kötelékét és várpalotai rokonságunk lovas kocsival jött értünk, ahol azután ideiglenesen biztonságban voltunk a felsőváros földmíves negyedében, közben egyre közeledett a front...*"[314]

A pótkeret a továbbiakban Mencshelyre (1944. november 16-án), Kisfaludra (1944. december 15-én) vonultak tovább.[315] A pótkeret parancsnoka Bokor László őrnagy volt. Az alakulat összetételére vonatkozóan kevés adattal rendelkezünk. A tolna-mözsi vasútállomáson járt Magyar Lajos szerint az alakulat műszaki anyagokkal megrakott nyitott vagonjai voltak a helyszínen.[316]

---

[314] Dénes István szíves közlése alapján.

[315] Bokor László őrnagy hagyatéka alapján. (Magántulajdon, Kiskunhalas)

[316] Magyar Lajos szíves közlése alapján.

A harctéri események kényszerítő hatása miatt a kormány az ország egész területét hadszíntérré minősítette, és a németekkel történt megállapodás alapján a katonai tanintézeteket, kiegészítő parancsnokságokat, kiképzendő alakulatokat stb. Németországba, a halasi kerékpáros újonc egységet Bécsújhelyre irányította. A magyar–osztrák határt december 31-én lépték át. Bécsújhelyre érkezés után azonnal továbbirányították őket Erfurtba. Az utat részben kerékpáron, részben vonaton tették meg. Erfurtban az egységet nem fogadták, ki sem vagonírozták, hanem kb. 1 hét vagonokban tartózkodás után továbbirányították Göttingenbe. Ott német alárendeltségbe kerültek, és német egyenruhába akarták öltöztetni őket, amiről parancsnokuk tiltakozására lemondtak. A kiképzés német felügyelet alatt és német kiképzők irányításával folytatódott.

A nyugati szövetséges csapatok megérkezése előtti nap vagonokba rakták az egységet, és Drezdán át Csehországba szállították. A vonatból látták a lebombázott Drezdát, majd Prágától keletre Lidice közelében egy hegyek közötti kis helységbe települtek. Pár heti tartózkodás után a szovjet csapatok túlhaladtak a területen, de otthagyták őket. A környékbeli erdőkbe települt németek nem adták meg magukat. A szovjet csapatok rajtuk is túlhaladtak. Napokkal később a németek két harckocsival közeledtek a község felé, vagy a magyar alakulat jelenléte miatt, vagy élelmiszerszerzés céljából, ami a német katonák mentalitását ismerve áldozatokkal is járhatott volna. A lakosság között igen jó volt a hírközvetítés, így értesülve közeledésüktől megrémültek, ismerve a környékbeli Lidice[317] lakosainak sorsát. Segítségért az ott települt kerékpárosokhoz folyamodtak. Kérésükre a kerékpárosok közül önként vállalkozók páncélököllel lesben álltak. A harckocsik megérkezésekor az elsőt kilőtték, a második pedig visszafordult.

A német kapituláció után a falu közelében haladó Prága-Brno-i úton megindult a Németországba munkára szállított közép- és kelet-európai országok állampolgárainak keletre, vagyis hazafelé áramlása. A csapatnak szállást adó falu vezetői és lakosai hálásak voltak a magyaroknak, javasolták, hogy ne induljanak haza a helyzet rendeződése előtt. Csakhogy a katonák minél előbb szerettek volna hazatérni, ezért egy idő múlva mégis az indulás mellett döntöttek. Mivel a magyarokat tovább tartóztatni nem tudták, a falu elöljárósága egy közeli szovjet magasabb parancsnokságon igazolta a falu megmentésében szerzett érdemeiket. A parancsnok részükre menlevelet adott, melyben akadálytalan hazatérést engedélyezett. A csehek a napi 35-40 km kerékpárral megtett út után elért községet mindig előre értesítették érkezésükről, és szállással várták őket.

Mikor a Brno-Pozsony útszakaszon fekvő Malaczky nevű település előtti helységbe értek, úgy döntöttek, hogy az éjszakát ott töltik és csak másnap indulnak tovább. Ez a terület a történelmi Magyarország Kis-Kárpátok és Morva folyó közötti részén fekszik. A lakosság óvta őket a Malaczkyn történő áthaladástól, mert tudták és mondták is, hogy ott egy magasabb szovjet katonai parancsnokság állomásozik, és félő, hogy nem engedik tovább őket. Űzve a honvágytól, bízva a menlevélben, amit felmutatva mindig tovább engedték őket, gondolták, hogy korán reggel indulva hajnalban áthaladnak Malaczkyn és zavartalanul juthatnak tovább. Malaczkyba érve megállították őket. A hadnagyot a menlevéllel együtt a parancsnokságra kísérték és ott a szovjet parancsnok beérkezéséig várakoztatták. A parancsnok mindent rendben találtnak minősített, de hogy ne kerékpározzanak tovább, azt ígérte, hogy gépkocsikat bocsát a rendelkezésükre, ezért a kerékpárokat rakják le. Később kísérőkkel gyalog indították őket Pozsonyba. Mikor az ígért gépkocsik után érdeklődtek, azt mondták, hogy jönnek majd utánuk. Pozsonyig sem érték utol őket, ahová olyan későn érkeztek, hogy a szálláshelyre (fogolytáborba) már nem kaptak bebocsátást. Végül a közös parancsnokság alatt működő városban lévő laktanya és városon kívüli tábor közül az utóbbiba még az este beszállásolhattak. A Malaczky–Pozsony távolság a gyalogláshoz nem szokott honvédeket igen megviselte, főleg a bakancs által okozott lábsérülések miatt. Nem tudták, amit a gyalogosok, hogy a bakancstörési hólyagot az első pihenő alkalmával föl kell szúrni. A kapca visszatekerése után erősen rátaposva a hólyagból kiszorul a víz, ezzel a bőr könnyebben visszaforr, nem válik le, és nem sebesedik el.

---

[317] 1942. június 10-én hajnalban a nácik a mintegy 500 lakosú cseh falut, Lidicet likvidálták. A 15 évnél idősebb férfiakat a helyszínen agyonlőtték, az asszonyokat és a gyermekeket táborokba hurcolták. Végül fel is gyújtották a falut, hogy az élet minden jelét eltüntessék.

A csapat közel egy hónapig volt a pozsonyi külső táborban. Közben az állomáson a foglyokkal készíttették elő, szögesdrótoztatták be a tehervagonok ablakait, és indították a transzportokat „haza, Magyarországra". Mivel a táborparancsnok a két tábor között egy hadizsákmány hintón közlekedett, melynek kocsisa Kovács Zoltán fogoly nagybátyja volt, mindig értesültek az újabb szállítmány előkészítéséről. Nagyjából egy hónap múlva ők is sorra kerültek. A szokásos vagonba-számlálás után megindult a vonat. A budapesti pályaudvaron érdeklődtek a kivagonírozás felől, de az oroszok azt mondták, hogy nem Pesten, hanem majd egy környékbeli állomáson szállnak ki. A vonat elindult és legközelebb Törökszentmiklóson állt meg, ahol a mozdonyt vízzel utántöltötték. Érdeklődtek az állomáson lévő vasutasoktól, akik mondták, hogy a vonat Máramarosszigetre van irányítva. Onnan a Donyec szénmedence bányáiba kerültek, és a szétosztások miatt a kerékpáros századból kisebb csoportok, sokszor csak két-három fő maradt együtt.[318]

Sokan a munkaképtelenségig legyengülve kórházba kerültek, majd onnan vissza a bányába, ahol az igen vékony szénréteget fejtve föl sem lehetett ülni. Voltak rövidebb idő után betegen hazaszállítottak is. 1946. október végén az 1923-as kiskunhalasi születésű Kovács Zoltán a pótkeret egykori tagjaként, legyengülve az elsők között került Magyarországra. Sokan csak évek múlva jutottak haza, de sok katona nyugszik ott, idegen földben.[319]

Karai Benő, aki a tompai katonai őrségben szolgált 1941-től 1944-ig, szintén a pótzászlóaljjal vonult Csehországon keresztül Ausztriába majd a hadifogolytáborba:

„Hornnál kerültünk szovjet hadifogságba 1945. május 18-án, pont a 25. születésnapomon. Remek ajándék volt, a mai napig emlegetem. Június 29. körül értünk Pozsonyba. Előtte Bécsen keresztül hajtottak minket, ahol rengetegen az ablakokból dobálták ki nekünk az élelmet, csakúgy ugráltunk utánuk az egykori császári főváros utcakövére, és szedtünk össze mindent.

Hadifogságban 1947. Alsó sorban balról második: Szapáry Tibor

Rettenetes idők voltak, de legalább segítőkészek voltak az emberek velünk. Pozsonyban egy magyar lány odasúgta nekünk, hogy szökjünk meg, amint tudunk, mert innen Szibériába mennek a szovjet vonatok. Elhittük, de nem tudtunk mit tenni. Oltást kaptunk, majd 17 nap mentünk vonattal Foksányig, Romániába, a Moldva és a Milkó folyó mellé. Innen én Besszarábiába, Kisinyovba kerültem, ma ez Moldova fővárosa. Itt nem volt sok bajunk, csak kajánk nem volt. A ruszkik nem bántottak, de élelem az nem volt, pedig dolgozni azt kellett. A kisinyovi vasútállomást teljesen szétlőtték, bombázták a háború végére. Ezt kellett rendbe tennünk. Nem volt egyszerű munka, de megcsináltuk. 1947. szeptember 19-én szabadultam fel és kerültem haza, közel 60 éve, Halasra."[320]

---

[318] Magyar Lajos és Kovács Zoltán szíves közlése alapján.

[319] Magyar Lajos és Kovács Zoltán szíves közlése alapján.

[320] Karai Benő szíves közlése alapján.

KATONA- ÉS LAKTANYASORS 1944 UTÁN

A kerékpáros zászlóalj rengeteg kisebb nagyobb ütközetben, bevetésben vett részt. 1944-ben mégis majdnem teljesen megsemmisült. Az alakulat harcban elesett katonáinak a pontos számát a mai napig nem tudjuk teljes bizonysággal megállapítani. Hadtörténeti Intézet ésMúzeum Központi Irattárának közlése és adatai alapján 1939 és 1945 között közel 207, de számításaink szerint mintegy 250-300 személy halt hősi halált az alakulat keretein belül.[321] Ennél minden bizonnyal sokkal többen estek el a harcok során, de a háború viszontagságai miatt a nevüket már nem tudjuk kideríteni.

A háború végére az addig is mindennap félelemben élő katonacsaládoknak menekülniük kellett a front elől. A nehéz körülményeket tetézte, hogy a bevonuló szövetségesek már ekkor kirekesztetté és megbélyegezetté tették őket. A háborúvégi viszontságok egy akkor alig tízéves gyermek szemével válnak igazán megrázóvá:

„1944 őszén a zászlóalj valahogy átszervezve, felaprózva harcolt tovább az orosz túlerő ellen. Ekkor a helyőrség parancsot kapott az állomány családjainak menekítésére, ami abból állt, hogy családonként egy-egy parasztkocsira felférő holmival, a tábori konyhájával együtt vonult vissza. Minden család, amit fel tudott pakolni a gyerekeken felül, azt vihette, minden más maradt. Irány volt az akkor már erősen bombázott dunaföldvári híd, amit végül is a nagy torlódás miatt késleltetve átléptük. Majd megérkeztünk kijelölt helyünkre, Mözs községbe. Itt idegen ajkú, sváb parasztházaknál családonként elhelyezkedtünk. Ekkor ért bennünket a kormányzó szózata a rádióba, a kiugrási kísérlet. Ezután a menekülő családok részben sorsukra lettek hagyva. Mi anyám szüleihez Várpalotára mentünk lovas kocsival. Ekkor már a zászlóalj gyakorlatilag nem létezett. Maradványait ide-oda osztották be. A motoros század a Csepelért vívott küzdelemben jeleskedett az egyenlőtlen harcban nagy veszteségeket okozva az ellenségnek. Később a leharcolt motorosok fokozatosan a Vértesben rajtaütő akciókban zavarták a szovjeteket, majd halogató harcokban elhagyták az országot. Amíg a Vértesben harcoltak, egy nap apám hazaugrott Várpalotára röpke látogatásra, mivel az ottani laktanyából vételezett valamit egy nagy Rába teherautóval. Nagy öröm volt látni. A halasi életünket megkérdezésünk nélkül felszámolták. Szüleim a veremben nagy honvédségi ládákban elástak minden értékesebb dolgot, de mint később kitudódott az egyik szomszéd, egy idősebb kommunista érzelmű ember az oroszok bejövetele után kiásott és eltulajdonított mindent. Front után nagybátyámék Várpalotáról lovas kocsival Halasra mentek összeszedni a menthetőt. A házból az orosz katonák fürdőt, szálláshelyet csináltak, teljesen tönkretették. Szüleimnek hatalmas olajfestmény mellképeiből csak anyámét sikerült megmenteni, mivel apám őrmesteri képet céltáblának használtak a felszabadítók. Ilyen körülmények között a család inkább Várpalotán maradt. Apám az amerikai hadifogságból való visszatérése után B-listás lett. Nagy keserűség volt neki a háborús vereség, amit tetézett, hogy kirekesztettként csak bányásznak vették fel, fizikai munkába kellett állnia."[322]

Persze akik nem a családjukat mentették, hanem próbálták a háborús pokolból elszabadulni, mert látták, hogy értelmetlen az ellenállás, azoknak sem volt könnyű. Oszvald Ádám tizedes és néhány társa úgy gondolta, 1941 óta elég frontot jártak már meg, és tudják, hogy a magyarok számára lehetetlen vállalkozás a szovjetekkel érdemben felvenni a harcot:

*„1944 októberében édesapám úgy döntött két társával, hogy nem folytatja az értelmetlen harcot. Szűkebb szülőföldjükre, Selymesre (*Soltvadkert mellett – szerzők*) érve nagyapámék tanyáján bújtak el. Tudták viszont, hogy ezért főbelövés jár, ezért gyorsan civil ruhát akartak mindhármuknak szerezni. Valószínűleg ekkor lett gyanús a községben a nagyapa viselkedése. Ennek nyomán a soltvadkerti nemzetőrség kiszállt hozzájuk és elfogta őket. Édesapámat nagyon megverték. Csupán a nemzetőrség vezetőjének, Scholcz Béla tanítónak jóindulatán múlott, hogy végül valahogy elintézték, hogy ne legyen kivégzés*

---

[321] HIM KIT nyilvántartása. A 15. kerékpáros zászlóalj veszteségei. (kézirat a szerzők birtokában)

[322] Dénes István szíves közlése alapján.

Sorakozó!
Oszvald Ádám tizedes sorakozóra szólítja a látható kerékpáros katonákat

az ügy vége. Ám apám akkor sem nyugodott bele a helyzetbe, egy nagyhatalommal szembeni haszontalan katonai szolgálatba. November közepén újra szökést kísérlet meg, és ezúttal anyai nagybátyjához menekült, a Kecel közeli Győri tanyára. Csőre töltött fegyver volt nála végig, mert azt mondta, őt többet nem kapják el élve. Cselédnek öltözött, de most nem bukott le. Így ért végett neki a háború, amiben kétszer is megjárta a szovjet frontot, és egy életre elege is lett a háborúskodásból."[323]

Takács István minden frontot megjárt 1941-től 1945-ig, mint motoros hírvivő a zászlóalj 2. századában tevékenykedett. 1944/45-ben már csak a túlélésért folyó harc lebegett a szemük előtt, melyre így emlékezett vissza:

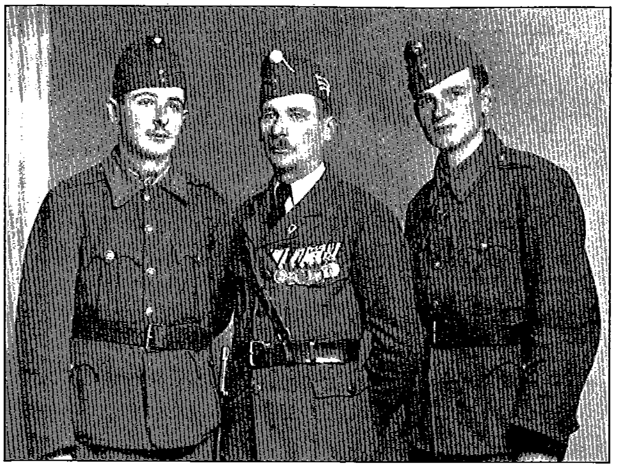

Vasas család férfi tagjai, 1941 körül. Balról: Vasas József (15. kerékpáros zászlóalj)

„1944 őszétől az Alföldről csak a visszavonulás volt a kenyerünk. Annyi helyen harcoltunk, már nem is emlékszem mindegyik településre. Alig éltük túl azokat a hónapokat. Azután beérkeztünk a Harmadik Birodalomba, ahol pedig már lefegyvereztek minket, de a németek. Persze nem adtunk nekik se mindent. Aztán már csak arra vártunk, hogy jönnek az amerikaiak, és nekik megadjuk magunkat. De én és néhány társam gondoltunk egyet, és mégsem mentünk át a szövetséges fogságba. Ezt közöltem Hollósy Sándor századparancsnokommal is, aki ebbe bele is egyezett. Nekivágtunk a hosszú útnak BMW motorral, és pár pisztollyal. Sok szovjettel találkoztunk az ellenőrzési pontoknál és az utakon. Gyakran le akartak fogni vagy tartóztatni, de valahogy mindig »kivágtuk« magunkat. Volt, hogy elvették a papírjainkat, de egy-két fegyver mindig volt és maradt nálunk. Végül sikerült elérnünk Magyarországra, és mindenki hazament. Nálunk nagy meglepődés és még nagyobb öröm volt otthon, mivel az egyik frontszolgálat után, amiről nem is tudtam, rólam a családnak holttányilvánítási táviratot küldtek. Az anyámék már legalább egy éve halottnak hittek."[324]

Id. Vasas József annak idején azért vonult be önként, mert azt gondolta, így majd jobb álláshoz juthat ott, ahol édesapja is dolgozott. Végül 1941-től végigjárta a szovjet frontokat:

---

[323] Reczer Jánosné Oszvald Éva szíves közlése alapján.

[324] Takács István szíves közlése alapján.

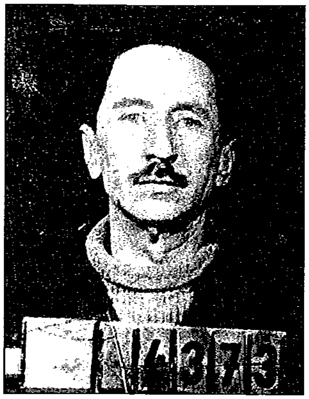

Bresztovszky Erik az ötvenes években

„1945 tavaszán estem hadifogságban osztrák területen. Amerikaiaknak adtuk meg magunkat. Egy tanyára kerültem 17 társammal együtt. Hallgattunk az amcsikra, és nem szöktünk meg, mert azt mondták nekünk, hogy akkor nem lesz bajunk, és hamar hazajuthatunk majd. Az élelemmel volt a legfőbb bajunk. Szerencsére a tanyasiak hagyták, hogy elvegyünk magunknak annyit, amennyi szükséges. Aztán eljött az idő, és lehetett indulni hazafelé. Én úgy gondolkodtam, hogy nekem Újvidékre kell hazamennem, és nem Magyarország volt az úti célom. Így először olyan szállítmányhoz csatlakoztam, ami a szlovén határ felé vitt. Itt voltam táborban egy ideig, majd egy nagy hadifogolytáborba kerültem Zágrábnál. Itt mindenféle náció volt magyaroktól kezdve németeken át olaszokig minden. Soha nem felejtem el, hogy utóbbi nemzet tagjai közül egy bajtárs egy este, a nem túl jól kialakított pöcegödörhöz indult dolgát végezni, ám belesett a nagy közös emésztőbe, és ott lelte halálát. Reggelre találták meg. Én viszont azzal törődtem, hogy hazakerülhessek végre. Zimonyba vittek sokunkat, hát, közelebb kerültem, de nem oda, ahová szerettem volna. Mondanom se kell, elegem volt már ezekből az »edzőtáborokból«. Majd Belgrádba szállítottak tovább, ahol hajóra átrakodást kellett végeznünk. Itt szerencsém volt, mert a partizánok részéről sor került néhány kivégzésre, de engem nem bántottak, jobban mondva nem hagytam, hogy elkapjanak. Úgy döntöttem megszököm. Szereztem partizánruhát, és feljutottam Újvidékre. Ott édesanyám fogadott rémülten: Nagyon örülök neked fiam, de egyben sajnállak is, mert úgy fogsz járni, mint az apád és a testvéred, a partizánok téged is megölnek és a Dunába dobnak. Nem volt maradásom, irány volt Halasra a mennyasszonyomhoz. Szabadkára egy barátomhoz mentem, majd pedig egy embercsempész révén kerültem magyar földre. Innen már felgyalogoltam, bár örültem volna, ha valaki felvesz az országúton, de ruházatom miatt inkább féltek tőlem, mint megsajnáltak volna. Nagy bozontos szakállam volt már ekkor, lukas cipőben, partizánsapkában és -ruhában nem voltam valami bizalomgerjesztő. Végül 1945. november 30-án értem haza, a második otthonomba Kiskunhalasra."[325]

A háborút túlélők sorsa az 1945 utáni korszak politikai berendezkedése miatt igen nehéz volt. A magyar királyi haderő szinte teljes állományát fasisztának bélyegezték. Szégyenné vált a m. kir Honvédség egykori tagjának lenni. Leginkább persze a főtiszteket és törzstiszteket hurcolták meg. Ez érintette a kerékpáros zászlóalj tiszti állományát is. Az igazoló bizottságok és felelősségre vonások azonban semmiféle eredményt nem hoztak. Ez az alakulat, talán a szerencsének is köszönhetően nem kompromittálódott. Nem vett részt, vagy legalábbis bizonyíthatóan semmiképpen a vérengzésekben.

Sokan a hadifogolytáborokban sínylődtek, de hazatérésük után sem volt könnyű feladat az életük újrakezdése. Többnyire kénytelenek voltak fizikai munkásnak állni. Csak nagyon kevesen szolgálhattak az újjáalakuló magyar honvédségben. Talán a többségnek nem is ez volt a célja. A magyar demokratikus hadseregbe a régi rendszer emberei nem kerülhettek egyszerűen be. A kommunista vezetésű honvédelmi tárca elindította az ún. „B-listázást". A 1945 előtti kor katonatisztjeinek nagy részét leszerelték és nyugdíjazták, vagy nyugdíjukat is megvonták. Mások ellen gyakran koncepciós perek indultak, sokan kerültek börtönbe és internálótáborokba.

A Rákosi korszakban egész családokat bélyegeztek és hurcoltak meg, azért mert a famíliának valamelyik férfi tagja katonatiszt volt. Kitaszítottá váltak, és emiatt számosan inkább az emigrációt választották. Az itt maradottak egy kis része viszont egzisztenciális vagy emberi okokból kénytelen volt együttműködni a pártállammal. Így többségüket a belügyi szervek vagy megfigyelték, vagy jelentéseket vártak tőlük. A néphadseregben igen kevesen tudtak elhelyezkedni, de azok szakértelmükkel mindenképpen hozzájárultak ahhoz, hogy az országnak megfelelő hadereje épülhessen ki. Sokuk természetesen nem érhette meg a rendszerváltozást, így rehabilitációjuk és kárpótlásuk is több esetben elmaradt.[326]

---

[325] Id. Vasas József szíves közlése alapján.

Szapáry Tibor szovjet hadifogságból hazatérve 1949-től egy ideig a családi vállalkozásnál dolgozhatott az államosításig, majd sorra jöttek az elhelyezkedési gondok. Nyugdíját megvonták, betegsége ellenére munkaképesnek nyilvánították, így az ötvenes évek közepétől újra állást kellett keresnie:

„Hiába próbálkoztam az elhelyezkedéssel. Kezdtem a Tajói Állami Gazdasággal, minden rendben lett volna, ha az igazgató nem jött volna pártértekezletre, itt azonban megakadt és elakadt. Folytattam a Barneválban. A főkönyvelő szeretett volna, de Kardos elvtárs ezt is keresztülhúzta. Majd májusban a Kecskeméti Zsírbegyűjtő Vállalatnál jelentkeztem, fel is vettek Halasra, mint adminisztrációs vezetőt, azonban a halasi párt 3 nap múlva Hadász elvtárs jóvoltából gondoskodott róla, hogy kitegyenek. Június elején a Bácsbokodi Tejüzemnél jelentkeztem, azonban mivel az önéletrajzomat a helybeli pártnak kellett volna jóváhagyni, így ez is kútba esett. Majoros megpróbált több állást ajánlani, Szalkszentmárton, Kunszentmiklós, mindenhova írtam, még válaszra sem érdemesítettek. Gépállomáson is volt üresedés, kimentem, minden rendbejött már, de Hadász ismét elgáncsolt, hiába volt minden igyekezetem, semmi, de semmi sem sikerült. Hogy miből tartottuk fenn magunkat, azt csak a jó Isten tudja. (...) Így tengődtünk, mert ezt életnek nem lehetett nevezni.”[327]

A laktanya sorsa sem volt sokkal szívderítőbb. 1944 őszétől az elhagyatottá vált épületet a helyiek fosztogatták. Majd a bevonuló szovjetek és szövetségeseik vittek el minden mozdítható tárgyat. Később az átvonuló katonaság szálláshelyévé vált. 1945-től állandó őrséget rendeltek ide civilekből és rendvédelmi erőkből.[328] Ez részben megóvta legalább az épület állagát.[329] A Honvédelmi Minisztérium már 1945-ben kárfelmérést tartott a katonai objektumnál, és ennek ismere-

IFJ. ZILAH ISTVÁN
KARP. TIZ.
A REF. EGYHÁZ PÉNZTÁRI ELLENŐRE
SZÜL. 1911.
HŐSIHALÁLT HALT
1939. MÁRC. 28.
KI A HAZÁÉRT HALT,
ÖRÖKKÉ ÉLNI FOG!

Zilah István sírja a halasi régi református temetőben

---

[326] Ács Tibor – Balogh Gyula – Bencze László – Hegedűs Zoltán – Liptai Ervin – Móricz Lajos – Szakály Sándor: *Honvédelmi miniszterek 1848-1994.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994. 120., 131–132. p.

[327] TJM, 22771. sz. Szapáry Tibor visszaemlékezése 1942–1965, kézirat, 75. p.

[328] BKMÖL-Kiskunhalas, XXII / 201 Polgármesteri Hivatal iratai. 265/1945. sz.

[329] Végső István: *Kiskunhalas a második világháborúban.* In: Ö. Kovács József – Szakál Aurél (szerk.): *Kiskunhalas története 3.* Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas, 2005. 838. p.

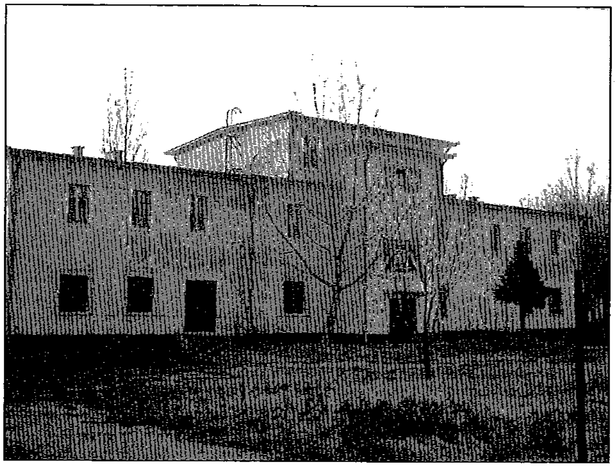

A laktanya ma

tében megkezdték a javítási munkákat.[330] Elindult a felújítás és a károsodások rendbetétele. 1945 után az objektum egy másik ismert kuruc brigadéros, Esze Tamás nevét vette fel. Míg a városban található Keceli úti laktanya, ahová 1946-ban a 11. határőrzászlóaljat telepítették megkapta a Balogh Ádám nevet.[331]

Az egy időre a pénzügyminisztérium fennhatósága alatt álló egykori kerékpáros laktanyát 1949. március 1-jétől kapta vissza a honvédelmi minisztérium.[332] A sokáig üresen álló épületegyüttesbe végül, jelentős bővítések után 1950-ben a magyar 37. honvéd lövész-, majd gépkocsizó lövészezred költözött. Ez az alakulat részt vett az 1956-os budapesti harcokban a forradalmárok ellen, rengeteg véres összecsapás és kivégzés fűződött a nevéhez. 1957-től Kalocsára került át. Helyükre 1956 őszétől a szovjet 8. gépesített hadsereg szovjet 31. harckocsi gárda-hadosztálya költözött, amely 1991-ig állomásozott a városban. Ezt az egységet 1942-ben az Urálban állították fel. Végigharcolta a második világháborút. 1956. november 4-én Magyarország „Vihar" fedőnevű szovjet katonai megszállását követően érkezett meg.[333]

1990 után az objektum rövid időn belül a város kezelésébe került. Az egykori kerékpáros zászlóaljnak szállást adó épületek ma vállalkozásoknak és raktáraknak adnak helyet. A szovjetek által hozzáépített épületegyüttest lakóteleppé alakították át, amely az Esze Tamás nevet kapta. A régi főépületeket cégek használják, vagy jelenleg is üresen, elhanyagoltan állnak.[334]

---

[330] HL, IV / 244. 134. d. A kiskunhalasi Balogh Ádám kerékpáros laktanya iratai.

[331] Fekete Dezső: *Húsz év Kiskunhalas krónikájából: 1944. október 23–1964. december 31.* Városi Tanács, Kiskunhalas, 1984. 29. p.

[332] Vö: Pénzügyminisztérium 130 404/1949 XIV a. sz. (1949. január 26.) és Honvédelmi Miniszter 538 286/1948 sz. átirata (1949. január 17.) BKMÖL-Kiskunhalas, XXII/201 Kiskunhalas Város Polgármesteri Hivatalának iratai. 1586/1949. sz.

[333] Végső István: *1956 Kiskunhalason,* Thorma János Múzeum, Kiskunhalas, 2006.

[334] Gál Mihály nyá. ezredes szíves közlése alapján.

UTÓIRAT

UTÓSZÓ ÉS KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Miután a háború során bebizonyosodott, hogy a kerékpáros fegyvernem elavult és nem állja meg a helyét a modern hadviselés feltételei között, a zászlóaljat nem állították fel az új magyar honvédség kötelékében.

A kutatások során számtalanszor beigazolódott, hogy nem hiábavaló dolog a második világháború ilyen részletes feltárása. Azon felül, hogy a történelem aprólékos ismeretéből meríthet az utókor, kiderült, hogy két egykori, a kerékpáros egységben szolgáló katona hozzátartozója a mai napig keresi és kutatja rokona emlékét. Minden apró információra szükségük lenne, hogy megtudják, egyáltalán hol domborul keresett szerettük sírja.[335] Célunk volt, hogy az informálódáson és a visszaidézésen túl emléket is állítsunk a kerékpáros zászlóaljban szolgált honvédeknek és parancsnokaiknak.

Nagy segítésünkre voltak kutatásainkban és munkánkban a következő intézmények és dolgozóik: az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, a kiskunhalasi Thorma János Múzeum, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Levéltára, valamint Központi Irattára, Marúzs Roland őrnagy és a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára.

Végül, de nem utolsó sorban pedig köszönetet szeretnénk mondani az adatközlőinknek, illetve mindazoknak, akik önzetlen segítségükkel hozzájárultak ahhoz, hogy többet tudhassunk meg a kiskunhalasi kerékpáros zászlóaljról: Baki Károlynak (Kiskunhalas), Becze Csabának (Pécs), Bilik Péternek (Martonvásár), Bokor Istvánnak (Kiskunhalas), dr. Bokor Lászlónak (Szeged), özv. Esztergomi Miklósnénak, (Budapest), Gál Mihálynak (Kiskunhalas), Gáspár Miklósnak (Kiskunhalas), özv. Haypál Bertalannénak (Budapest), Holló Miklósnak (Bécs, Ausztria), Horváth Ferencnek (Szeged), Horváth Istvánnak (Dunapataj), Ján Drugdanak (Rimaszombat), Karai Benőnek (Kiskunhalas), dr. Kenyeres Tibornak (Kerekegyháza), Kocsis Istvánnénak (Kiskunhalas), dr. Kolozsváry Kiss Istvánnak, (Budapest), Kovács Zoltánnak (Kiskunhalas), dr. Kupa Lászlónak (Kecskemét), Lászlófy Katalinnak (Budapest), Lázin Miklós Andrásnak (Budapest), Magyar Lajosnak (Kiskunhalas), Mándity Lászlónak (Kiskunhalas), Nagypál Ferencnek (Kiskunhalas), Németh Imrének (Kiskunhalas), Németh Jánosnak (Kiskunhalas), Németh Jánosnénak (Kiskunhalas), Néray Vilmosnak (Budapest), Dénes Istvánnak (USA), Páldy Máténak (Pécs), Reczer Jánosné Oszvald Évának (Soltvadkert), Sándor Lajosnak (Kiskunhalas), Soproni Károlynak (Budapest), özv. Szapáry Tibornénak (Kiskunhalas), Szénási Sándornak (Kecskemét), Takács Istvánnak (Kiskunhalas), Vargáné Váraljai Erzsébetnek (Kiskunhalas), dr. Varsányi Györgynek (Baja), id. Vasas Józsefnek (Kiskunhalas), Vámos Jánosnak (Kelebia), Veress D. Csabának (Veszprém), dr. Vida Attilának (Kiskunhalas), dr. Vidáné dr. Szirák Nórának (Kiskunhalas).

---

[335] Egyikük a *Kecskeméti Lapokban* (2003. október) adott interjút erről. Édesapjáról Szénási Sándor szakas zvezetőről szeretne minden adatot megtudni, aki szovjet hadifogságban, 1945 augusztusában halt éhen. Horváth István dunapataji lakos szintén édesapját keresi, aki még az 1944-es alföldi harcok idején tűnt el.

Írásunkkal emléket kívánunk állítani az alakulat összes vitézül harcoló katonájának.

TISZTI ADATTÁR

Bartha Zoltán (?, 1891 – ?) 1910-től szolgált katonaként. 1913-tól zászlós. Részt vett az első világháború harcaiban. 1925 és 1927 között megszakította katonai szolgálatát. A harmincas években a 4. kerékpáros zászlóaljnál szolgált. 1934 novemberében őrnagy lett. 1939. májusban alezredessé nevezték ki. 1941-ben a kolozsvári 14. kerékpáros zászlóalj parancsnokaként harcolt. 1943-ban ezredes lett.

Bitai István (Marosvásárhely, 1897 – ?) 1917-től szolgált katonaként. Az első világháborúban olasz és francia fronton harcolt. Vöröskatonaként harcolt a román intervencióval szemben. 1919-ben hadifogságba került. 1921-től főhadnagy, 1928 novemberétől százados. 1940-ben őrnaggyá léptették elő. 1942-től a marosvásárhelyi Magyar Királyi „Csaba királyfi" Honvéd Gyorsfegyvernemi Hadapródiskolában iskolasegédtiszt és oktató. 1942 szeptemberében alezredessé nevezték ki. Bresztovszky Erik alezredes sérülése után 1944. szeptember 14-étől vette át a 15. kerékpáros zászlóalj parancsnokságát. 1944. december végén gyomorvérzéssel a pápai hadikórházba vitték, amit később Németországba szállítottak, ahol 1945. május elején amerikai hadifogságba került, egészen 1946 januárjáig. Ezután Budapestről családjával kitelepítették, internálták Békés megyébe, Kőrösladányba. „B -listázták", és egy vegyipari vállalat adminisztrátoraként helyezkedett el, valószínűleg végleges polgári nyugdíjazásáig.

Bittó Dezső (Hidaskürt, 1885 – Brisbane, Ausztrália, 1956) A nagyváradi és a pozsonyi hadapródiskola elvégzése után zászlósként kezdte meg katonai szolgálatát a 37. közös gyalogezredben. 1906-ban hadnaggyá, 1911-ben főhadnaggyá léptették elő. Az első világháborút a 37. közös gyalogezred kötelékében küzdötte végig. 1922-ben őrnaggyá léptették elő. 1928-ban lett ezredes. 1928-ig a 3/I. gyalogzászlóalj parancsnoka, majd ezután a 2. kerékpáros zászlóalj élére került. Hajmáskérről Kiskunhalasra az ő vezetésével vonult át a Balogh Ádám kerékpáros zászlóalj. 1933. május 1-ig állt az egység élén. Ezt követően 1936-ig a Honvédelmi Minisztériumhoz osztották be. 1939-től tábornoki rangban szolgált. 1939-ben a 17. gyalogdandár parancsnokaként szolgált, majd ez év november 1-jétől tábornokként a csendőrség felügyelőjének helyettese lett. 1940-ben Bihar vármegye katonai parancsnokaként szolgált, 1941 áprilisától 1941. augusztusig Szabadka városparancsnoka lett. 1942-ben vonult nyugállományba. 1943-ban könyvet jelentett meg *A volt nagyváradi és biharvármegyei 37. és 139. gyalogezredek története* címmel. 1945 után Németországba emigrált, majd 1951-től Ausztráliában élt.[336]

Bokor László (Verbász, 1902 – Kiskunhalas, 1961) 1916–1919 között a nagyváradi hadapródiskola növendéke volt, majd a debreceni 11. honvéd gyalogezrednél (később 11. hajdúezred) szolgált. 1928–29-ben tartalékos tiszti iskolát végzett, majd az év októberében hadnagyként Hajmáskérre került a 2. kerékpáros zászlóaljhoz. 1931–1936 között távíró szakaszparancsnok volt, időközben az alakulat Kiskunhalasra került. 1932-ben főhadnaggyá nevezték ki. 1937–1941 között a 3. kerékpáros század parancsnokaként szolgált. Részt vett a területi visszacsatolásokban, személyes bátorságáért elnyerte a *Kormányzói dicsérő elismerést hadiszalagon a kardokkal.* 1939 novemberétől századosként szolgált. 1941 májusában a pótkeret parancsnoka lett. 1943. augusztus 1-től őrnagy. 1944 végén a pótkerettel vonult vissza, majd Felsőszelibe került, ahol a kiképző-felkészítő tábor kerékpáros osztályát vezette. Március végén kinevezték a 24. felderítő osztály parancsnokául, de ezt a beosztását a hadihelyzet alakulása miatt már nem tudta elfoglalni. Az angol hadifogságból 1945 őszén tért haza.

Bresztovszky Erik (Gyulafehérvár, 1896 – ?) Katonai és polgári családból származott, az apja a monarchia tisztje volt. Az első világháborúban 1915-től zászlósként vett részt, de 1917-ben már főhadnagy. A Székely Hadosztály tisztjeként harcolt Románia ellen. 1919–1920-ban román hadifogságban volt. 1920 után Jászberénybe az 5. kerékpáros zászlóaljhoz került, szakaszparancsnoknak. 1926-ban századossá léptették elő. 1936-tól a 2. gyalogdandár parancsnokságának személyi osztályát vezette. 1937-ben őrnaggyá nevezték ki. 1940-től a Kőszegi Katonai Alreálgimnázium oktatója. 1941. április 6-tól a 15. kerékpáros zászlóalj ideiglenesen kinevezett parancsnoka. 1942. február 9-étől hivatalosan is megerősítették ezen a posztján. Ő vezette 1941-ben az alakulatot a délvidéki bevonulásban és a Szovjetunió elleni támadásban. 1943. május 1-jén ezredesi rendfokozatot kapott. Az 1944-es lengyelországi harcokban is a zászlóalj parancsnokaként vett részt szeptember közepéig, mikor megsebesült. Felépülése után az 1. huszárhadosztály Felsőszeliben működő Huszár Kiképző-Felállító táborába helyezték át, ezzel az intézménnyel vonult nyugat felé. Csehországban esett orosz hadifogságba. Ettől kezdve szovjet, észtországi lágerekben volt. Általában mint a hadfoglyok tábori parancsnoka működött. Mivel családja nem kapott róla hírt, 1949 körül – egy hadiözvegyi eljárás kertében – holttá nyilváníttatta. 1950 decemberében azonban hazatért, Kistarcsára internálták és mint segédmunkás dolgozott. 1953-ban Kazincbarcikán volt hegesztő, majd a 1953-tól a kényszerlakhelyként kijelölt Mátészalkán élt, és raktárosként dolgozott. Részt vett az 1956-os forradalmi eseményekben, és megszervezte a helyi nemzetőrséget, melynek pár napra parancsnoka lett. Ezért 1958-ban hat hónap börtönbüntetésre ítélték.

Holló Miklós (Budafok, 1910 – Budapest, 1984) 1932-ben hadnaggyá avatták a Ludovika Akadémián, avatás után a kecskeméti 7. gyalogezredhez került. 1936-ban főhadnaggyá léptették elő. 1938-ban került Kiskunhalasra a kerékpáros zászlóaljhoz, ahol az árkász szakasz parancsnokául nevezték ki. Részt vett a felvidéki, erdélyi és a délvidéki hadműveletben. Tapasztalatait a kerékpáros egységek közelbiztosítása kapcsán 1940-ben megírta a *Magyar Katonai Szemlében.* 1941. májustól százados. Miután 1941 decemberében hazatért a frontról, a zászlóalj segédtisztje lett. Ebben a beosztásban szolgált 1944. decemberéig, mikor rangidős tisztként kinevezték a zászlóalj parancsnokául. Így ő volt az utolsó magyar kerékpáros zászlóalj utolsó parancsnoka. Csehország területén esett szovjet fogságba. Hazatérését követően fizikai munkásként dolgozott.

---

[336] Dr. Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Ister, Budapest, 2003

Hollósy Sándor (?, 1911 – ?, ?) A Ludovika Akadémián 1933-ban avatták hadnaggyá. 1937-ben főhadnagy. 1940 novemberében került Kiskunhalasra, ahol az 1. majd a 2. század parancsnokságát vette át. Részt vett a délvidéki hadműveletben. 1941-ben a szovjet frontra vonult a zászlóaljjal. 1941 novemberétől százados. 1944-ben a motorkerékpáros század parancsnokaként került a harctérre, ahol 1944. június 21-én aknarobbanástól szilánksérülést szenvedett. Felgyógyulása után Kecskeméten ismét átvette százada vezetését. 1945 januárjában a huszárhadosztály gépkocsi-előadója. A hadosztállyal esett amerikai fogságba. A háború után Budapesten élt.

Istvánffy Ede, vitéz (Budafok, 1892 – Budapest, 1941) 1914-től részt vett az első világháború harcaiban. Az 1920-as évektől az esztergomi 3. kerékpáros zászlóaljnál tiszt. 1924-től százados. 1939 novemberétől alezredessé nevezték ki. 1940 februárjában érkezett a zászlóaljhoz vitéz Oszlányi Kornél alezredes helyére. Ezt megelőzően az esztergomi 3. kerékpáros zászlóaljnál teljesített szolgálatot. Parancsnoksága alatt vonult be 1940-ben az alakulat a partiumi és az erdélyi részekre. Az ő vezetésével készültek fel a délvidéki hadműveletekre, de 1941. április elején hosszú és súlyos betegeskedés után elhunyt.

Kolossváry László nemes, vitéz (Makó, 1881 – ?, 1941) 1914-től harcolt az első világháborúban, és számos kitüntetést kapott. 1918. december 8-ától 1919. április 30-ig a Székely Hadosztály zászlóaljparancsnoka. 1923 szeptemberében alezredessé nevezték ki, 1928-ig volt a Balogh Ádám kerékpáros zászlóalj parancsnoka. 1938-tól a Veszprém Vármegyei Vitézi Szék főkapitánya.

Mátyássy Miklós (Százd, 1910 – Budapest, 1946) 1932-ben avatták hadnaggyá. 1932. augusztus 20-tól 1939. január 23-ig szolgált a Balogh Ádám kerékpáros zászlóaljnál, ahonnan a 12. kerékpáros zászlóaljhoz helyezték át. 1940-ben főhadnagy, 1941-ban százados lett. 1943-tól a 3/I. harckocsizó zászlóalj 3. századának parancsnokaként szolgált. 1945 után háborús bűnök elkövetése miatt kivégezték.

Nagy Géza (Biharkeresztes, 1899 – Budapest, 1976) Tényleges katonai szolgálatát 1916. augusztus 18-án kezdte meg. 1922. szeptember 1-jétől főhadnagy, 1927. november 1-jétől százados. A huszas években a salgótarjáni 7. kerékpáros zászlóaljnál szolgált mint szakasz- és századparancsnok. 1933-ban már a Balogh Ádám kerékpáros zászlóalj tisztikarának tagja. 1939-ben az alakulat 1. századának parancsnoka, 1939. november 1-jétől őrnagy. 1941-től karpaszományos iskola parancsnoka. 1942. április 1-jétől alezredes, decembertől a keleti hadszíntéren VIII. kerékpáros zászlóalj parancsnoka. 1944-től a 24. felderítőosztály parancsnoka.

Néray Vilmos (Székelyudvarhely, 1919 – ?, ?) Katonacsaládból származik. A Ludovika Akadémián 1942. június 18-án avatták hadnaggyá. A 15. kerékpáros zászlóalj páncéltörő ágyús szakaszának parancsnoka. 1944. július 11-én Kossownál megsebesült, december közepén az arcvonalon lévő alakulatától Németországba vezényelték szolgálattételre. A háború után több évet töltött szovjet fogságban. 1989 után vitézzé avatták és nyugállományú őrnaggyá léptették elő.

Nyáry György (?, 1907 – Dóc, 1935) 1931-ben a Ludovika Akadémián repülős kiképzése után avatták hadnaggyá. 1932-ben a Balogh Ádám kerékpáros zászlóalj állományában szolgált, majd a szerveződőben lévő légierő kötelékébe került. 1935. július 3-án délelőtt egy repülőgéppel zuhant le Szeged mellett, Dóc község határában. Nyáry főhadnagy repülőhalált halt, megfigyelője, vitéz Fraknóváry Géza megsebesült.

Oszlányi Kornél, vitéz (Kaposvár, 1893 – Cleveland, USA, 1960) A kassai hadapródiskolán végezte tanulmányait. 1911-ben avatták zászlóssá és a cs. és kir. 52. gyalogezredhez helyezték. Az első világégésben megjárta a szerb, orosz és olasz frontot is, de állomásozott kiképzőként Kiskunhalason is. A háború végén főhadnagy volt. 1918 után különféle rejtett beosztásokban szolgált. Kiskunhalasra az Országos Vitézi

Szék Nemzetvédelmi Főosztályáról került mint alezredes. A városban nem volt ismeretlen, hiszen 1919-ben kiskunhalasi lányt, Farkas Ilonát vette feleségül. 1921 szeptemberétől százados, 1935 novemberétől alezredes. 1936. augusztus 1-jétől 1940. február 29-ig szolgált a „Balogh Ádám" kerékpáros zászlóaljnál, parancsnoksága alatt vett részt az alakulat a felvidéki és a kárpátaljai bevonulásban. Kiskunhalasról a Honvéd Vezérkar Főnökének segédtisztjévé nevezték ki. 1940 szeptemberétől ezredessé léptették elő. Ezt követően a m. kir. 2. honvéd gyalogezred, majd az 1. gépkocsizó lövészezred parancsnokaként szolgált. 1943. februártól vezérőrnaggyá nevezték ki. A magyar 2. hadsereg 9. könnyű hadosztálya parancsnokaként a második világháború alatt egyedüliként érdemelte ki bátorságával a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjét. Az 1944. január 24-én átvett magas katonai kitüntetést többek között azért kapta, mert a 9. könnyű hadosztálya parancsnokaként utóvédje volt a visszavonuló magyar 2. hadsereg III. hadtestének. 1944 áprilisától a 10. gyaloghadosztály parancsnoka, de a háború végi káosz miatt lemondott a tisztségről. A háború után amerikai hadifogságba esett. 1946 és 1951 között az NSZK-ban élt. 1951-ben az USA-ba távozott. 1993-ban posztumusz altábornaggyá léptették elő.[337]

Pajtás Ernő, nemes bankói (Miskolc, 1896 – Grabenstätt, Németország,1950) 1915-ben avatták hadnaggyá Bécsújhelyen (Wiener-Neustadt), és a kassai 34. cs. és kir. gyalogezredbe kapott beosztást. 1917-ben léptették elő főhadnaggyá. Végigharcolta az első világháborút. 1919 és 1921 között Abaúj Torna vármegyei katonai parancsnokságán szolgált. 1921 és 1924 között a 7. vegyesdandárhoz került, majd 1924 és 1925 között a Szabályismertető Tanfolyam hallgatója volt Egerben. 1925-ben a 14. gyalogezrednél, majd ugyanettől az évtől 1928-ig a 2 gyalogezrednél szolgált. 1925. májustól századossá nevezték ki. 1928-ban vezényelték a 2. kerékpáros zászlóaljhoz. Itt az 1. század parancsnokaként szolgált 1935-ig, időközben törzstiszti tanfolyamot végzett. 1935. július 1-jével kinevezték a 3. „Vak Bottyán" kerékpáros zászlóalj parancsnokául, majd novemberben őrnaggyá nevezik ki. 1937-ben a Magyar Királyi Koronaőrséghez helyezték. 1939 novemberétől alezredes, 1942 novemberétől ezredes. 1943-ban átvette a Koronaőrség parancsnokságát, ebben a beosztásban szolgált a háború végéig. Komoly szerepe volt abban, hogy a Szent Korona és a koronázási ékszerek a szovjetek és a németek helyett az amerikaiak kezére jussanak. 1993-ban posztumusz vezérőrnaggyá léptették elő.[338]

Pekle Béla vitéz (Újvidék, 1885 – Zalaegerszeg, 1967) Édesapja gyárigazgató volt. Elemi iskola után 1899 és 1902 között hadapródiskolát végzett Temesváron. Ezután Bécsújhelyen 1902 és 1905 között katonai akadémián tanult. 1905-től volt katonai állományban mint hadnagy a 48. császári és királyi gyalogezredben. 1910-ben főhadnagynak nevezték ki. Részt vett az első világháború harcaiban. 1915-től százados. 1920 és 1921 között a Zala vármegyei katonai parancsnokságon volt beosztásban, ugyanitt 1921 és 1924 között külügyi alkalmazott törzstiszt. 1921-től őrnagy. 1924–25-ben a 6/I., 1925–1927-ben. 3/III. gyalogzászlóalj parancsnoka. 1925-től alezredes, ettől kezdve 1927-ig a 6/III. gyalogezred zászlóaljparacsnoka. 1928-ban a Balogh Ádám kerékpáros zászlóalj parancsnoka. 1931 és 1933 között a Honvédelmi Minisztérium kiképzési osztályán dolgozott. 1932-ben ezredessé léptették elő. 1933-tól a 2. határőrkerület, majd 1937-től a 2. határőrezred parancsnoka. 1938. november 1-jétől tábornokká nevezték ki. 1937-től a 3. vegyesdandár közigazgatási vezetője.

Pétery Béla (?, 1889 – ?, ?) 1908-tól volt katonai állományban. Részt vett az első világháború harcaiban. 1933 és 1936 között a Balogh Ádám kerékpáros zászlóalj parancsnoka. 1938 májusától ezredesként szolgált. 1941-től nyugállományba vonult.

Schönner Odiló, schöndorni vitéz (Eger, 1977 – Eger, 1958) A közös osztrák–magyar hadseregben kezdte pályafutását. Egyike volt azoknak, akik elsőként részt vettek kerékpáros egységek megszervezésében. 1921. május 18-tól 1922. január 11-ig a 2. kerékpáros zászlóalj első parancsnoka. 1925.

---

[337] Szakály, 260. p.

[338] Uo., 262.o.

januárban tábornokká nevezték ki. Az 1920-as évek közepétől a várpalotai és hajmáskéri gyakorlótáborok parancsnoka, majd a székesfehérvári 2. vegyesdandár parancsnoka. Tanulmányai jelentek meg a kerékpáros egységek alkalmazásáról és történetéről, többek között a *Magyar Katonai Szemlében.* 1930 és 1935 között a magyar honvédség gyalogsági szemlélője. 1938-tól mint nyugalmazott altábornagy vett részt a Magyarországon megrendezett XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus[339] előkészítő bizottságainak munkájában.

Soproni Károly (Sopron, 1920 – ?, ?) 1941. augusztus 20-án avatták kerékpáros hadnaggyá a Ludovika Akadémián. Évfolyamtársával, Szkalák Kálmánnal került a 15. kerékpáros zászlóaljhoz, ahol az árkász szakasz parancsnokságát vette át Szegeden. 1943-ban árkásztiszti tanfolyamon vett részt Mosonmagyaróváron. 1944. januárban főhadnaggyá nevezték ki. Szakaszparancsnokként vonult alakulatával a keleti hadszíntérre 1944 júliusában, Páldy Géza százados halála után átvette a 2. század parancsnokságát. Miután a zászlóalj a magyarországi hadszíntérre került, 1944. október 22-én a Kiskunhalas melletti Pirtónál súlyos fejlövést szenvedett. Addigi teljesítménye alapján Ezüst Vitézségi Éremre terjesztették fel. Soltvadkertre, majd Budapestre került kórházba. 1944. decemberétől Dunakilitin lábadozott. A háború után az új Határőrség tisztjeként szolgált, majd leszerelése után az Elzett Műveknél dolgozott. 1989 után vitézzé avatták.

Szapár Tibor (Pécs, 1900 – Kiskunhalas, 1985) Egy névrokoni, nemesi rangi vita folytán vezetéknevét, több családtagjához hasonlóan Szapáry helyett Szapárként használta. Tényleges katonai szolgálatát 1920 augusztusában kezdte meg. 1929 novemberében nevezték ki századosnak. 1941 novemberétől őrnagyi, 1942 októberétől alezredesi redfokozatban szolgált. 1945 körül Érsekújvár katonai városparancsnoka lett, a település szovjet elfoglalásáig. 1945 után leszerelték. Nyugdíjazásáig mint fényképész dolgozott.

---

[339] Az oltáriszentség tiszteletére rendezett nemzetközi római katolikus ünnepség, zarándoklat jellegű, szentmisék, szentségimádások, előadások révén mélyítik el az eucharisztikus (úrvacsora) lelkületet.

Szokolay Tamás (?, 1914 – Bercel, 2006) 1937-ben avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián. A 4. kerékpáros zászlóalj szakaszparancsnoka lett, 1938 közepén jelentkezett az akkor szerveződő ejtőernyős fegyvernemhez, a kiképzés után ejtőernyős szakaszparancsnok lett. 1941. április 12-én túlélte a magyar katonai ejtőernyőzés történetének tragikus balesetét, amelyben a bevetésre induló Savoia-Marchetti SM 75-ös szállító-repülőgép felszállás közben a földhöz csapódott, a repülőszemélyzet és az ejtőernyősök nagy része életét vesztette. 1941 májusától főhadnaggyá nevezték ki. Szokolay a háború folyamán végig katonai szolgálatot teljesített, 1943-tól a vasúti csapatnál. 1943-ban századossá léptetik elő. A háború után lefokozták, egy darabig gazdálkodott, majd gépészmérnökként különböző munkahelyeken dolgozott nyugdíjazásáig.[340]

Urhegyi Antal (?, 1900 – Balatonfüred, 1982) 1918-ban sorozták be, de ténylegesen 1920-tól volt katonai szolgálatban. 1923-tól főhadnagy lett. A húszas évektől a győri 4. gyalogezrednél szolgált, 1929-től századosi rendfokozatban. 1941-től őrnagy, majd 1942-től alezredes. 1942 decemberében a magyar 2. hadsereg kötelékében a VIII. kerékpáros zászlóalj parancsnoka volt.

---

[340] Szokolay Tamás: *A magyar ejtőernyősök lovagkora 1938–1941.* In: *Kanadai Magyar Szárnyak,* 1985. 37–46. p.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet

PARANCSNOKI NÉVSOR 1921–1945

Zászlóaljparancsnokok

vitéz schöndorni Schönner Odiló ezredes (1921–1922)
vitéz nemes Kolossváry László alezredes (?–1928)
vitéz Pekle Béla alezredes (1928)
Bittó Dezső alezredes (1928–1933)
Pétery Béla alezredes (1933–1936)
vitéz Oszlányi Kornél alezredes (1936–1940)
vitéz Istvánffy Ede alezredes (1940–1941)
Bresztovszky Erik őrnagy, majd alezredes (1942–1944)
Bitai István alezredes (1944)
Holló Miklós százados (1944–1945)

2. sz. melléklet

PARANCSNOKI ÉS TISZTI NÉVSOROK
1927–1944

1927
2. honvéd kerékpáros zászlóalj, Hajmáskér

Zászlóaljparancsnok: vitéz nemes Kolossváry László alezredes
szántói Szabó László őrnagy
vitéz Szász Ottó százados
Wagner Géza százados
vitéz Bachó Gyula százados
Császár János százados
Kemenes István százados
Örley Zoltán százados
Horváth László főhadnagy
Edvi-Illés István főhadnagy
Hajdu Gábor főhadnagy
Kemechey Jenő főhadnagy
Barthalos Zoltán főhadnagy
Salamon Róbert főhadnagy
Galetta Emil főhadnagy
Ocskai András főhadnagy
Udvardy Róbert hadnagy

1928
2. honvéd kerékpáros zászlóalj, Hajmáskér

Zászlóaljparancsnok: vitéz Pekle Béla alezredes
szántói Szabó László őrnagy
vitéz Bachó Gyula százados
Kemenes István százados
Örley Zoltán százados
Horváth László százados
Edvi-Illés István százados
Doroghy Lajos százados
Kemechey Jenő főhadnagy
Barthalos Zoltán főhadnagy
Salamon Róbert főhadnagy
Galetta Emil főhadnagy
Ocskai András főhadnagy
Maress Tivadar főhadnagy

1933
2. honvéd kerékpáros zászlóalj, Kiskunhalas

Zászlóaljparancsnok: Bittó Dezső alezredes
vitéz Szász Oszkár őrnagy
Szalay László őrnagy
Chorlé Dezső százados
Nagy Géza százados
Kutas István főhadnagy
Nyáry György főhadnagy
Dr. Ribényi László
Szapáry Tibor százados
bölönyi Mikó Miklós főhadnagy
Mátyássy Miklós főhadnagy
Bokor László főhadnagy
Maress Tivadar főhadnagy
Kálló Gyula főhadnagy
Győrbíró Zoltán főhadnagy
Blaschek Ágoston főhadnagy
Husznai Miklós főhadnagy
Kállay László hadnagy
Véghseő István százados
bankói Pajtás Ernő százados
Gaskó Gyula főhadnagy
Urhegyi Antal százados

1936
4. honvéd kerékpáros zászlóalj, Kiskunhalas

Zászlóaljparancsnok: Pétery Béla alezredes
vitéz Szász Oszkár őrnagy
Bartha Zoltán őrnagy
Dobák Dezső százados
Nagy Géza százados
Bokor László főhadnagy
Gaskó Gyula főhadnagy
Chorlé Dezső százados
Szapáry Tibor százados
Urhegyi Antal százados
vitéz Márkos Ferenc százados
bölönyi Mikó Miklós főhadnagy
Tihanyi Lajos hadnagy
dr. Abonyi Dezső százados
Maress Tivadar főhadnagy
Sepsy Dezső hadnagy
vitéz Sándy Hugó hadnagy
Czobor Károly hadnagy
Mátyássy Miklós főhadnagy
dr. Papp Ferenc ezredorvos
Kálló Gyula főhadnagy

1939
4. honvéd kerékpáros zászlóalj, Kiskunhalas

Zászlóaljparancsnok: vitéz Oszlányi Kornél alezredes
Haypál Bertalan hadnagy
Holló Miklós százados
Sepsy Dezső százados
Sepsy Pál főhadnagy
bonyhádi Perczel János őrnagy
Századparancsnok: Páldi Géza hadnagy
Fonyódi Gyula főhadnagy
Fekete Balázs főhadnagy
Iványi Antal zászlós
Fodor Pál zászlós
Szabolcs Kornél dr. orvos százados
Simon József II. főhadnagy
Urhegyi Antal százados
Czobor Károly hadnagy
Szopkó Olivér hadnagy

Kulifay László hadnagy
Szentkirályi Ottó hadnagy
kölcsei Kende Péter hadnagy
Oross Jenő főhadnagy
Szapáry Tibor százados
Chorus Rezső főhadnagy

1944–1945
15. honvéd kerékpáros zászlóalj, Kiskunhalas

Zászlóaljparancsnokok: Bresztovszky Erik ezr., Bitai István alezredes, (1944. 09. 14. – 1944. 12. 22.), majd Holló Miklós százados
Zászlóaljsegédtiszt Holló Miklós százados
Árkász szakasz parancsnoka: Soproni Károly főhadnagy
Közepes tarackos üteg parancsnoka: Bajsa Bálint százados, dr. Bója Ferenc t. főhadnagy
Páncéltörő ágyús szakasz parancsnoka: Néray Vilmos hadnagy
Távbeszélő szakasz parancsnoka: Fekete Balázs főhadnagy
Zászlóaljorvos: Szabolcs Kornél dr. orvosszázados (†1944. 10. 29)
Zászlóaljvonat-parancsnok: Wiener János főhadnagy
Szerelőoszlop-parancsnok: Haypál Bertalan százados
1. század: századparancsnok: Simon József II. főhadnagy
2. század: századparancsnok: Páldy Géza százados, (†1944. 07. 14.), Soproni Károly főhadnagy, Lászlófy Iván hadnagy (†1944. 07. 11.)
3. (motorkerékpáros) század: századparancsnok Hollósy Sándor százados
Szkalák Kálmán főhadnagy századparancsnok
Szakaszparancsnok: Balogh Lajos tartalékos zászlós, Pataki Károly tartalékos zászlós (†1944. 07. 07.), Fonyódi Gyula főhadnagy (†1944. 07. 07.)
Nehézfegyver géppuskás századparancsnok: Sepsy Pál főhadnagy (†1944. 07. 07), géppuskás szakasz parancsnoka: Nádasdy Ottó tartalékos hadnagy

Beosztásuk ismeretlen: Vitnyédvölgyi Valter főhadnagy, Esztergomi Miklós tartalékos zászlós, Návay Imre dr. tartalékos főhadnagy, Tichy Miklós tartalékos hadnagy, Almássy Károly tartalékos hadnagy, Szalay Márton főhadnagy, Kovács László főhadnagy, Farkas Károly tartalékos zászlós, Soponyai János tartalékos zászlós, Sike András tartalékos zászlós
Pótkeretnél: Bokor László százados, Horváth Mihály főhadnagy anyagi tiszt, Kupa Antal tartalékos hadnagy, Husznai Miklós őrnagy
A 15. kerékpáros pótszázadnál: Szigetvári József hadnagy, László István tartalékos zászlós (†1944. 09. 16.)

3. sz. melléklet

A 15. HONVÉD KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ KÖTELÉKÉBEN ELHUNYT KATONÁK NÉVSORA

Név	Rendfokozat	Születés ideje	Halál ideje
1. Abonyi Pál	honv.	1921. 06. 28.	1944. 07. 29.
2. Agocs Ferenc	honv.	–	1945. 01. 31.
3. Alb János	honv.	1922. 10. 13.	1944. 07. 11.
4. Ambrózai József	honv.	1920. 08. 28.	1944. 07. 29.
5. Andrási János	honv.	1922. 11. 07.	1944. 10. 27.
6. Anka János	honv.	1913. 05. 03.	1944. 09. 08.
7. Antal István	honv.	1924. 04. 11.	1945. 03. 28.
8. Apró Mihály	honv.	1920.	1944. 08. 26.
9. B. Tóth János	–	–	1944. 10. hó
10. Babics László	honv.	–	1944. 09. 09.
11. Bakácsi Ferenc	honv.	1925. 03. 09.	1944. 07. 14.
12. Balázs Fülöp	t. honv.	1917. 10. 21.	1944. 07. 13.
13. Balázs Sándor	honv.	1923. 02. 24.	1943. 06. 24.
14. Balla István	honv.	1920. 08. 09.	1944. 07. 14.
15. Balla Lajos	honv.		1944. 07. 14.
16. Barna István	honv.	1924. 02. 07.	1944. 07. 12.
17. Bender János	t. őrm.	1914.	1945. 01. 30.
18. Béni József	–	–	1944. 10. hó
19. Bicskei Miklós	tsz. szkv.	1921. 05. 24.	1944. 08. 27.
20. Biró Antal	honv.	1913. 01. 16.	1944. 10. 23.
21. Biró Imre	honv.	–	1944. 10. 08.
22. Blazsanik István	c. szkv.	1923. 09. 01.	1944. 09. 12.
23. Bodai János	–	–	1944. 10. hó
24. Bodicsi Sándor	c. tiz.	1913. 01. 20.	1944. 07. 13.
25. Bori László	c. őrv.	1916. 11. 15.	Vélelmezett halálozási dátum: 1944. 07. 15.
26. Bukor Béla	honv.	1920. 08. 22.	1944. 07. 19.
27. Cholod Demeter	honv.	1921. 10. 06.	1944. 09. 12.
28. Cikora Mihály	honv.	1921.	1944. 07. 29.
29. Cser János	c. őrv.	1922. 07. 23.	1944. 07. 13.
30. Cseri Sándor	honv.	1922. 11. 19.	1944. 07. 14.

31. Cserkó József	honv.	1922. 06. 08.	1944. 07. 07.
32. Csicsák Péter Pál	honv.	1918. 07. 06.	1941. 08. 15.
33. Csík Lajos	honv.	1917.	1944. 07. 13.
34. Csotár Károly	honv.	1922. 02. 12.	1944. 09. 08.
35. Czikora Mihály	honv.	1921. 12. 04.	1944. 07. 19.
36. Dan Ferenc	őrv.	1919. 05. 18.	1944. 12. 22.
37. Daragó István	honv.	22 éves	1944. 10. 12.
38. Dénes István	tőrm.	1901. 12. 12.	1944. 08. 12.
39. Deregán János	honv.	1922. 09. 10.	1944. 12. 21.
40. Détári Jenő	őrv.	1920. 12. 03.	1944. 08. 28.
41. Dicső Lajos	t. honv.	1913. 11. 10.	1944. 09. 08.
42. Dinnyés Péter	t. honv.	1919. 11. 17.	1944. 09. 16.
43. Dóczi Imre	őrv.	–	1945. 02. 04.
44. Döményi Géza	honv.	1921. 07. 29.	1945. 02. 23.
45. Egri Kálmán	honv.	1920. 09. 13.	1942. 05. 10.
46. Faragó István	–	–	1944. 10. hó
47. Farkas Imre	őrv.	1913. 10. 19.	1944. 11. 22.
48. Farkas Imre	őrv.	1913. 10. 19.	1944. 07. 22.
49. Farkas István	t. őrv.	1919. 12. 25.	1944. 08. 28.
50. Farkas József	honv.	–	1944. 10. hó
51. Farkas László	–	–	1944. 10. hó
52. Farkasfalvi József	őrv.	1912. 01. 12.	1944. 10. 29.
53. Fazekas István	honv.	–	1944. 10. hó
54. Fazekas János	őrv.	1913. 03. 10.	1944. 10. 06.
55. Fazekas Sándor	honv.	–	1944. 10. hó
56. Fejszés István	c. szkv.	1917. 01. 16.	1944. 07. 19.
57. Flaisz Mihály	honv.	1922. 02. 03.	1945. 07. 15.
58. Flóra Ferenc	honv.	1920. 06. 15.	1945. 01. 24.
59. Fodor Ferenc	honv.	1921. 05. 24.	1944. 07. 11.
60. Font László	szkv.	1913. 11. 09.	1944. 10. hó
61. Fonta György	t. honv.	1919. 03. 07.	1944. 09. 16.
62. Fonyódi Gyula	fhdgy.	1914. 12. 05.	1944. 07. 07.
63. Forgács István	honv.	36 éves	1945. 02. 09.
64. G. Nagy Károly	honv.	29 éves	1944. 10. 11.
65. Görőcs Imre	t. honv.	1913. 04. 15.	1944. 07. 20.
66. Guthi József	honv.	–	1944. 10. hó
67. Gyenizse László	hdp. őrm.	23 éves	1944. 12. 07.
68. Gyurkó Béla	honv.	–	1944. 10. hó

69. Haberbuch Antal	c. szkv.	1917. 05. 24.	1944. 07. 29.
70. Halász József	honv.	–	1944. 09. 16.
71. Hallai Sándor	honv.	1920.	1944. 07. 14.
72. Hám Mihály	honv.	1909.	1945. 01. 30.
73. Hanzik Miklós	honv.	1922. 07. 05.	1944. 07. 13.
74. Hartégen József	t. honv.	1920. 03. 10.	Vélelmezett halálozási dátum: 1944. 08. 15.
75. Haschek József	c. tiz.	1915.	1944. 07. 14.
76. Hegedűs Sándor	t. őrm.	1912. 12. 10.	1944. 07. 18.
77. Hegyi Imre	honv.	1915. 04. 06.	1944. 09. 15.
78. Helnics László	őrv.	–	1944. 10. hó
79. Henger Rudolf	honv.	–	1945. 03. hó
80. Hlavács István	honv.	1915. 07. 17.	1944. 07. 14.
81. Holes András	honv.	–	1944. 10. 06.
82. Homok András	honv.	1921. 07. 27.	1944. 07. 13.
83. Horváth István	t. honv.	–	1944. 09. 14
84. Horváth J. István	honv.	1913. 12. 03.	1944. 09. 16.
85. Horváth János	t. honv.	1913. 12. 03.	1944. 09. 14.
86. Horváth József S.	honv.	–	1944. 07. 14.
87. Horváth Pál	honv.	–	1944. 10. 08.
88. Hugyik József	honv.	1924. 08. 11.	1944. 09. 12.
89. Hunyadi Pál	c. tiz.	1913. 07. 16.	1944. 09. 20.
90. Ignácz Mihály	őrv.	1921. 09. 13.	1945. 02. 26.
91. Illés László	honv.	1918. 02. 15.	1946. 04. 01.
92. Jácint Vendel	tiz.	1914. 04. 06.	1945. 02. 02.
93. Jakab Antal	tőrm.	1912. 10. 15.	1944. 06. 21.
94. Juhász Mihály	t. honv.	1913. 01. 28.	1944. 07. 13.
95. Kádár Pál	–	53 éves	1944. 10. 29.
96. Karalyos Gyula	honv.	1921. 09. 15.	1944. 07. 14.
97. Karatur Oszkár	tiz.	1919. 03. 05.	1945. 03. hó
98. Kecskés Sándor	honv.	1919.	1941. 10. 06.
99. Kelemen János	honv.	1922. 04. 06.	1944. 07. 07.
100. Király József	honv.	1921. 12. 21.	1944. 07. 11.
101. Király László	honv.	1922. 10. 08.	1944. 07. 19.
102. Kiss Gábor	honv.	1922. 01. 10.	1945. 01. 02.
103. Kiss Gergely	honv.	1922. 10. 22.	1944. 07. 29.
104. Kiss György	t. zls	1921.	1945. 01. 18.
105. Kiss József v.	c. őrv.	1921. 01. 13.	1944. 10. 01.

106. Kiss Sándor	honv.	–	1944. 12. 22.
107. Knopf Kálmán	honv.	1921. 10. 02.	1944. 07. 30.
108. Kockás Sándor	őrm.	1912. 01. 23.	1945. 01. 18.
109. Kollár Béla	honv.	–	1944. 10. 08
110. Komány János	–	–	1944. 10. hó
111. Komáromi József	t. tiz.	1917. 09. 08.	1944. 07. 29.
112. Kovács Ernő	honv.	1923. 09. 05.	1944. 10. 09.
113. Kovács Ferenc II.	honv.	1917. 04. 27.	1945. 01. 24.
114. Kovács I. Sándor	honv.	–	1939. 03. hó
115. Kovács Imre	honv.	1922.	1944. 09. 12.
116. Kovács István	honv.	1922.	1944. 08. 26.
117. Kovács József	t. honv.	–	1944. 07. 14.
118. Kovács Mihály	honv.	1923. 09. 01.	1944. 10. 09.
119. Köles József	honv.	1921. 03. 04.	1944. 07. 14.
120. Kőrösi János	–	–	1944. 10. hó
121. Kun András	honv.	–	1944.10.hó.
122. Kuncsár Máté	–	–	1944. 10. hó
123. Kupina László	honv.	1921. 04. 22.	1944. 07. 14.
124. Laibersbeck Gusztáv	honv.	1919. 09. 15.	1944. 10. 12.
125. Lány András	őrv.	1913. 12. 03.	1944. 08. 27.
126. Lászlófy István	hdgy	1922. 07. 30.	1944. 07. 11.
127. Lichardt Ferenc	honv.	1922. 08. 14.	1944. 10. 23.
128. Lovas István	őrm.	1920. 06. 29.	1944. 09. 12.
129. Lovas Mihály	honv.	1913. 08. 14.	1944. 08. 31.
130. Lukács Simon	–	–	1944. 10. 09.
131. Magyar János	–	–	1944. 10. hó
132. Maizinger András	honv.	1920. 09. 01.	1944. 07. 07.
133. Maleta Ignác	honv.	1921. 12. 25.	1944. 07. 07.
134. Maul Jakab	honv.	1921. 07. 03.	1944. 12. 22.
135. Miklós Demeter	t. honv.	1919. 10. 12.	1944. 08. 27.
136. Miklós Ferenc	őrv.	1919. 06. 08.	1944. 07. 15.
137. Miklós János	t. honv.	1919. 05. 14.	1944. 07. 14.
138. Mocza Sándor	honv.	1917.	1945. 01. 30.
139. Molnár Ferenc	őrm.	1918. 07. 17.	1944. 07. 12.
140. Molnár József	honv.	1920.	1944. 05. 30.
141. Molnár Lajos, vitéz	c. őrv.	1922. 09. 03.	1944. 07. 29.
142. Molnár Sándor	szkv.	1920. 12. 09.	1944. 10. 22.
143. Müller Ferenc	honv.	1920. 01. 06.	1944. 12. 21.
144. Nagy András	honv.	1919. 06. 18.	1944. 10. 12.

145. Nagy József	honv.	–	1944. 10. hó
146. Nocs Imre	honv.	–	1944. 10. hó
147. Nyircsák Sándor	honv.	1921. 01. 20.	1944. 11. 11.
148. Nyíri István	honv.	1915. 05. 16.	1944. 08. 07.
149. Páldi Géza	szds.	1915. 01. 28.	1944. 07. 14.
150. Papp Illés	–	–	1944. 10. hó
151. Papp János	honv.	1926. 08. 05.	1945. 01. 31.
152. Papp Sándor	honv.	1912. 05. 08.	1944. 07. 08.
153. Pataki János	c. szkv.	1920. 05. 10.	1944. 07. 29.
154. Pataki Károly	t. zls.	1919. 09. 21.	1944. 07. 07.
155. Peles József	–	–	1944. 10. hó
156. Péli Imre	t. c. őrv.	1917. 10. 03.	1944. 09. 13.
157. Peszlen Lajos	honv.	1920. 10. 09.	1944. 12. 22.
158. Pothoroczki József	honv.	1917. 10. 30.	1940. 04. 17.
159. Pozsári János	honv.	1924. 05. 22.	1944. 07. 11.
160. Puskás István	t. fhdgy	1909.	1945. 01. 18.
161. Pusztai István	honv.	1923. 06. 03.	1944. 07. 29.
162. Radics József	t. őrv.	1913. 02. 03.	1944. 09. 12.
163. Rajna Péter	honv.	1920	1944. 05. 30.
164. Ritók Lajos	honv.	–	1945. 02. 02
165. Ritzás István	szkv.	–	1944. 10. hó
166. Róth Henrik	c. őrv.	1922. 06. 08.	1944. 07. 19.
167. Rózsa Jenő	honv.	1922. 11. 11.	1945. 01. 26.
168. Rozsnyai Ferenc	honv.	1915. 10. 02.	1940. 09. 22.
169. Rudes János (vagy Rudas)	honv.	–	1945. 01. 03.
170. Rück András	t. zls	1914. 10. 30.	1945. 04. 13.
171. S. Horváth József	honv.	1926.	1944. 07. 14.
172. S. Molnár Ákos	t. zls.	1911.	1945. 01. 27.
173. Sepsy Pál, vitéz	fhdgy.	1908. 05. 06.	1944. 07. 07.
174. Serény József	honv.	1922. 08. 12.	1945. 02. 04.
175. Seres Antal	t. honv.	–	1944. 10. 28.
176. Sipos Lukács	t. honv.	1917. 09. 27.	1944. 09. 16.
177. Sotányi István	t. tiz.	1917. 07. 08.	1944. 07. 14.
178. Sörös Károly	t. honv.	1920. 03. 15.	1944. 09. 08.
179. Stelcz Simon	honv.	1922. 04. 23.	1944. 07. 14.
180. Suhaj Imre	–	–	1944. 10. hó
181. Szabados Béla	–	–	1944. 10. hó
182. Szabó István	honv.	1917. 09. 29.	1945. 01. 30.
183. Szabó János	honv.	1921. 05. 28.	1944. 04. 14.

184. Szabó Pál	t. honv.	1913. 11. 08.	1944. 09. 14.
185. Szabolcs Kornél dr.	o. szds.	1910. 05. 14.	1944. 10. 29.
186. Szakó Imre	–	–	1944. 10. hó
187. Szalkai Sándor	t. honv.	1917. 12. 30.	Vélelmezett halálozási dátum: 1944. 12. 31.
188. Száll Ferenc	tiz.	1920. 05. 20.	1944. 07. 29.
189. Szencsics Mihály	honv.	–	1944. 10. hó
190. Szendi Károly	honv.	–	1944. 10. hó
191. Szilágyi Demeter	t. honv.	1919. 09. 08.	1944. 09. 13.
192. Takács Sándor	honv.	1915. 07. 22.	1944. 09. 08.
193. Tóth Antal	t. őrv.	1916. 12. 22.	1944. 09. 20.
194. Tóth István	honv.		1945. 04. 25.
195. Tóth László	c. őrv.	1912. 02. 03.	1944. 10. 04.
196. Tóth László	honv.		1944. 07. 14.
197. Tóth Mihály	szkv.	1913. 11. 20.	1939. 10. 11.
198. Tóth Vendel	honv.	1920. 11. 28.	1944. 10. 29.
199. Török Márton Govnik	honv.	1912. 09. 12.	1941. 08. 15.
200. Vámosi János	honv.	1922. 05. 14	1944. 07. 08
201. Varga József	t. tiz.	1916. 11. 17.	1944. 07. 11.
202. Varga Lajos	honv.	1922.	1944. 09. 13.
203. Varga Pál	honv.	1920. 10. 30.	1944. 07. 29.
204. Várhegyi Kálmán	szkv.	1920. 12. 05.	1944. 07. 13.
205. Vitek Imre	honv.	1919.	1944. 08. 26.
206. Völgyi István	honv.	1922. 08. 06.	1944. 11. 22.
207. Weiner József	honv.	1920. 01. 29.	1944. 09. 20.
208. Zalabai József	tiz.	1913. 03. 25.	1945. 02. 04.
209. Zavargó László	honv.	1920. 05. 02.	1944. 09. 18.
210. Zilah István	t. karp. tiz.	–	1939. 03. hó

Rövidítések:

c. = címzetes
t. = tartalékos
tsz. = továbbszolgáló
hdp. = hadapród
o. = orvos
karp. = karpaszományos
honv. = honvéd
őrv. = őrvezető

tiz. = tizedes
szkv. = szakaszvezető
őrm. = őrmester
tőrm. = törzsőrmester
zls. = zászlós
hdgy. = hadnagy
fhdgy. = főhadnagy
szds. = százados

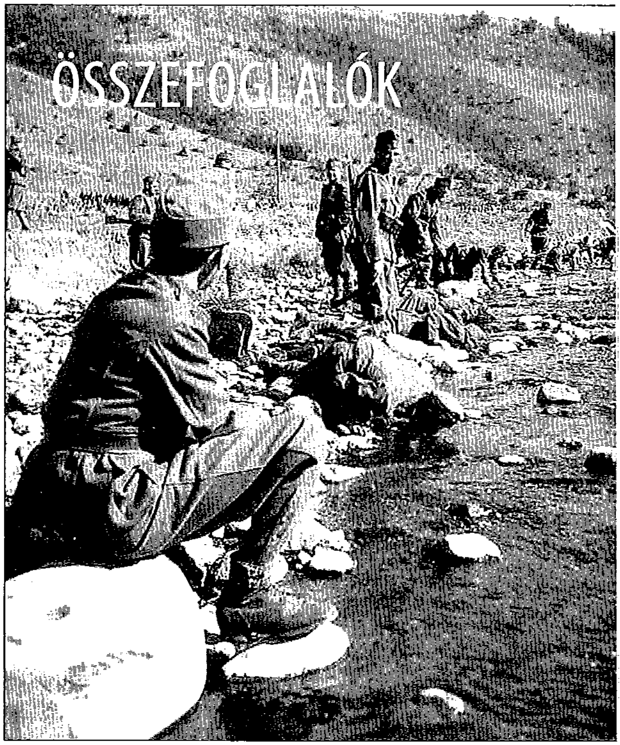

Az első világháború után a m. kir. honvédség a trianoni békeszerződés által megszabott fegyverkezési korlátozások előírásai szerint alakult meg. Többek között nem tarthatott hadrendben és nem is fejleszthetett páncélosokat. A gyorsan mozgó csapatokra viszont szükség volt, így kényszermegoldásként a kerékpáros fegyvernemet kezdték fejleszteni. 1921-ben hét kerékpáros zászlóalj alakult, köztük az egyik Hajmáskéren 2. számmal, még név nélkül. A harmincas évek elején elindult magyar fegyverkezési program egyik alapvető pontja az volt, hogy egy viszonylag gyorsan mozgósítható, a határok mentén készenlétben tartott hadsereget építsen ki. Ekkor számos, addig nem túl fontos és nagy helység is katonai egységet kapott. Az természetesen szempont volt, hogy megfelelő utánpótlási, ellátási és élelmezési lehetőségeket tudjanak a helyszínen biztosítani. Kiskunhalas régi vágya teljesült, mikor 1932. szeptember 25-én a 2. kerékpáros zászlóalj bevonult a városba, elfoglalni új helyét és a számára épült laktanyát. Az alakulat első hadmozdulatára 1938-ban került sor, mikor az első bécsi döntés határozatai alapján a magyar csapatok bevonultak a Felvidékre, majd 1939 márciusától Kárpátaljára. 1940 nyarának végén részt vettek az Észak-Erdély visszacsatolását célzó csapatmozdulatokban. 1941 áprilisában a m. kir. honvédség a felbomlott Jugoszláviával szemben indított támadást a magyarlakta területek visszaszerzésére. Az 1938. óta a 15. számot viselő alakulat a 2. lovasdandár alárendeltségében harcolt. A visszacsatolt délvidéki részeken a helyzet viszonylagos normalizálódása után megszálló feladatot látott el. 1941. június 28-án a magyar csapatok támadást indítottak a Szovjetunió ellen. Az újonnan alakított Gyorshadtest részeként a zászlóalj vasúti szállítással vonult a Kárpátokba és részt vett a visszavonuló szovjet csapatok üldözésében. Az 1941-es tapasztalatok alapján a zászlóalj addigi magasabb egységét, a 2. lovasdandárt a teljes lovassággal együtt átszervezték. 1942. október 1-jével létrejött az 1. lovashadosztály, amelynek alárendelték az egyetlenként megmaradt 15. kerékpáros zászlóaljat is. A többi kerékpáros alakulatot megszüntették, illetve harckocsi-zászlóaljakká és felderítő osztályokká szervezték át. A zászlóalj 1944 júniusától lengyel területen német alárendeltségben harcolt, sokszor vívtak véres utóvédharcokat, létszámuk és felszerelésük nagy részét elvesztették. Kivonásuk után 1944

őszétől részt vettek az Alföldön folytatott halogató harcokban, a Csepel-szigeten védekeztek a Velencei-tó mellett, valamint a Vértes-hegységben harcoltak. 1945. március 15-én a nagy szovjet támadó hadművelet, ami Bécs ellen irányult, elsöpörte a zászlóalj állásait. Ettől kezdve csak részenként harcoltak, de számottevő harcértéket már nem jelentettek. Az alakulat utolsó maradványai 1945. májusában részint Ausztriában estek amerikai, míg mások cseh területen szovjet hadifogságba. A 15. zászlóalj közel 200 katonája esett el a csatatereken, és sokan a hadifogolytáborokban pusztultak el. 1945. után számos túlélőt pedig azért üldöztek, mert a Horthy-hadsereg katonái voltak.

(Végső István)

ZUSAMMENFASSUNG

Nach dem ersten Weltkrieg wurde die Ungarische Königliche Honvéd entsprechend den durch den Friedensvertrag von Trianon bestimmten Rüstungsbeschränkungsvorschriften gegründet. Unter anderem wurde Ungarn der Besitz und die Entwicklung von Panzern verboten. Ungarn benötigte aber schnell bewegliche Truppen, deshalb wurde die Infanterie, deren Soldaten mit dem Fahrrad fuhren, als Notlösung entwickelt. 1921 wurden 7 Fahrrad-Bataillone gegründet. Eines von ihnen (Nr. 2) entstand in Hajmáskér. Das Rüstungsprogramm in Ungarn, das Anfang der 30er Jahre begann, hatte einen grundlegenden Punkt: man wollte eine verhältnismäßig reaktionsschnelle und einsatzbereite Armee aufbauen, die an den Grenzen immer kampfbereit stationierte. In dieser Zeit bekamen viele bisher nicht so wichtige und große Siedlungen Kampfeinheiten. Es gab einen sehr wichtigen Grundsatz: in diesen Siedlungen musste man die erforderliche Nachschubmöglichkeit sicherstellen. Kiskunhalas war am Ziel seines Wunsches, als am 25. September 1932 das Fahrrad-Bataillon Nr. 2 in die Stadt einzog, um seinen neuen Platz und die für das Bataillon gebaute neue Kaserne in Besitz zu nehmen. Die erste militärische Aktion der Einheit gab es im Jahre 1938, als die ungarischen Truppen, im Sinne des ersten Wiener Schiedsspruches, Oberungarn besetzten. Ab März nahm das Bataillon Nr. 2 an den Kriegsoperationen in der Karpatenukraine, im September 1940 an der Rückeroberung Nordsiebenbürgens teil. Als Teil der Pferdebrigade Nr. 2 kämpfte die Einheit im April 1941 im zerfallenen Jugoslawien. Am 28. Juni 1941 griffen die ungarischen Truppen die Sowjetunion an. Als Teil des neugegründeten Schnellkorps nahm das Bataillon an der Verfolgung der sowjetischen Truppen teil. Aufgrund der Erfahrungen des Jahres 1941 wurde die übergeordnete Einheit des Bataillons, die Pferdebrigade Nr. 2 zusammen mit der ganzen Kavallerie umorganisiert. Die anderen Fahrradeinheiten wurden aufgelöst, zu Panzerbataillonen oder Erkundungseinheiten umorganisiert. Ab Juni kämpfte das Bataillon in Polen unter dem Oberbefehl der deutschen Wehrmacht. Oft nahm die Einheit an blutigen Nachhutgefechten teil, viele starben, ein großer Teil der Ausrüstung ging verloren. Nach ihrem Auszug aus Polen nahm die Einheit ab Herbst 1944 an Stellungskämpfen auf der Ungarischen Tiefebene teil, verteidigte sich auf der Csepel-Insel, am Velence-See und kämpfte im Vértes-Gebirge. Am 15. März 1945 vernichtete die große Offensive der Sowjets, deren Ziel Wien war, die Stellungen des Bataillons. Später kämpften die Soldaten des Bataillons als Teile von größeren Einheiten, aber ohne nennenswerten militärischen Wert. Der Rest der Einheit geriet im Mai 1945 in Österreich in amerikanische Gefangenschaft. Andere gerieten auf tschechischem Gebiet in sowjetische Gefangenschaft. Fast 200 Soldaten des Bataillons Nr. 15 fielen auf den Schlachtfeldern und sehr viele starben in den Kriegsgefangenenlagern. Sämtliche Überlebende wurden nach 1945 verfolgt, weil sie Soldaten der Horthy-Armee waren.

(Simko Balázs)

SUMMARY

The Royal Hungarian Army was established after World War I, based on the articles of disarmament, included in the peace-treaty of Trianon, according to which Hun-

gary could not have a panzer division. According to the articles, improvements were also forbidden. As fast-moving troops were needed, the infantry was forced to utilize bicycles. Thus, seven cyclist battalions were established in 1921, one of them in Hajmáskér designated „Nr.2". The main aim of the armament program, which began in the 1930's, was to create a relatively mobilizable army, which could be kept alert on the borders. As a result, many military units were stationed in settlements which had formerly been unimportant and small. Needless to say, the guiding principle was that supplies should be providied in those places. An old desire of Kiskunhalas was fulfilled, when the 2nd Cyclist Battalion marched into the city to take its place in the barracks, built for its sake, on September 25, 1932. The brigade's first manoeuvre took place in 1938, when the Hungarian troops marched into Upper Hungary, due to the regulations of the First Vienna Award. The brigade carried out manoeuvres in the Transcarpathian Region from March 1939. It also took part in the reannexation of Northern Transylvania in September 1940. It fought in the disintegrated Yugoslavia in April 1941, as a subordinate of the 2nd Rider Battalion and participated in the occupation of the reclaimed southern regions after conditions had normalized. The Hungarian troops attacked the Soviet Union on June 28, 1941. As a part of the newly formed Fast Corps, the battalion took part in the chase of the retreating Soviet troops. Based on the experience gained in 1941, its formerly superordinate unit, the 2nd Rider Battalion, was reorganized along with the whole cavalry. On October 1, 1942 the 1st Cavalry Battalion was established, as a superordinate of the only remaining 15th Cyclist Battalion. The other cyclist battalions were dissolved or formed into either panzer battalions or reconnoitring divisions. The battalion fought in Polish territories subordinated to German forces from June 1944. It often took part in violent rearguard actions while the number of its members and equipments dropped dramatically. After its evacuation, from the autumn of 1944, it took part in the defensive combats on the Great Hungarian Plain, and on the Csepel Island, and next to Lake Velence, and fought in the Vértes Mountains. On March 15, 1945 the great Soviet invasion against Vienna swept away the battalion's positions. From that time on, the soldiers of the battalion fought only as members of bigger units and their operational value was of little account. The last members of the brigade were captured by Americans in Austria in May 1945. The reserve surrendered to the Soviets in Bohemian territories. Around 200 cyclist soldiers died on battlefields and many of them parted in depots. Many of the survivors were persecuted after 1945 due to their participation in Horthy's army.

(Wald Krisztina)

РЕЗЮМЕ

После первой мировой войны Венгерская Королевская Армия была формирована по предписанию об ограничении войск трианонского мирного договора. Было запрещено для Венгрии держать и развивать броневую технику. Однако, для армии были необходимы быстрые войска, поэтому высшее командование начинало развивать велосипедные отряды. В 1921 г. было сформировано семь велосипедных батальонов, среди них один – по числу второй, но пока без названия – в городе Хаймашкере. Одним из приоритетов венгерской вооруженной программы в 30-х годах был создать быстро мобилизуемые войска на пограничных территориях. Поэтому были помещены войска и в незначительных населенных пунктах. При помещении войск имело значение пополнение. Давняя мечта города Кишкунхалаша сбивалась, когда 25-ого сентября 1932 г. вошел в город второй велосипедный батальон, и занимал новую, для них построенную казарму. Батальон участвовал в военной операции первый раз в 1938 г., когда по решению первого венского арбитажа венгерские войска вошли в Южную Словакию («ФелвидекЧ). Батальон участвовал в военных операциях в Закарпатской области с марта 1939 г. В сентябре 1940 г. он участвовал в воссоединении Северной Трансильвании с Венгри-

ей. В апреле 1941 г. солдаты батальона сражались в Югославии, частью второй кавалерийской бригады. 28-ого июня 1941 г. Венгрия объявляла войну Советскому Союзу. Батальон, частью Быстрого Корпуса участвовал в гонении отступающих советских войск на советской территории. По опытам 1941 г. батальон и вторая кавалерийская бригада были переоформлены. С 1-ого октября 1942 г. была формирована первая конная дивизия, частью которой являлась и пятнадцатый велосипедный батальон. А остальные велосипедные батальоны были распущены, или переоформлены в танковые или разведывательные батальоны. С июня 1944 г. батальон сражался в Польше, он потерял большую часть человеческого и другого материала в кровавых боях. После Польши, с осени 1944 г. батальон участвовал в оборонительных боях на Большой Венгерской Низменности, на острове Чепеле, около озера Веленце, и на горах Вертеша. 15-ого марта 1945 г. большое советское наступление с целью взятия Вены разрушило позиции батальона. После советского прорыва батальон перестал существовать, но отдельные части его продолжали борьбу. Последние остатки батальона попадали в американский плен в Австрии в мае 1945 г. Мобилизационный центр попадал в советский плен в Чехии. Почти 200 солдат батальона погибли в полях сражений, и многие из них умерли в лагерях для военнопленных. Известно, что многие из выживших солдат, после 1945 г. были репрессированы, потому что сражались в армии Миклоша Хорти.

(Dr. Gyóni Gábor)

JEGYZÉKEK

IRODALOMJEGYZÉK

2. lovasdandár vezérkari osztály: A 2. lovasdandár működése Kárpátalján. In: *Magyar Katonai Szemle* 1939. 3. sz. 1–16. p. (n.n.)

A Magyar Királyi Honvédség névkönyve 1928 évre. Hivatalos kiadás, Budapest, 1928

A volt m. kir. 5. honvéd-huszárezred története1868–1918. Budapest, 1935. (n.n.) (s.n.)

A. Sajti Enikő: *Délvidék 1941–1944 – A magyar kormányok délszláv politikája.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Andaházy-Szeghy Viktor: *A Kárpát-csoport 1941. évi ukrajnai tevékenysége.* In.: *Hadtörténelmi Közlemények,* 2004/1. sz. 206–247. p.

Ács Tibor–Balogh Gyula–Bencze László–Hegedűs Zoltán–Liptai Ervin–Móricz Lajos–Szakály Sándor: *Honvédelmi miniszterek 1848–1994.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994.

Csima János (összeállította): *Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához, 1938–1945.* Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár, Budapest, 1961.

Dombrády Lóránd: *Katonapolitika és hadsereg 1920–1944.* Ister Kiadó, Budapest, 2000.

Pataky Iván, dr.–Rozsos László–Sárhidai Gyula: *Légi háború Magyarország felett I-II. kötet.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992.

Fekete Dezső: *Húsz év Kiskunhalas krónikájából: 1944. október 23. – 1964. december 31.* Városi Tanács, Kiskunhalas, 1984.

Fekete Imre, dr.: *Kiskunhalas megyei város 1931–34. évi közigazgatási életéről.* Kiskunhalas Helyi Értesítője Lapvállalat Nyomdája, Kiskunhalas, 1935.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

Horváth Csaba–Lengyel Ferenc: *A délvidéki hadművelet 1941. április.* Puedlo Kiadó, Nagykovácsi, 2003.

Hunt Béla: *Szemtől-szembe a vörös pokollal.* Új Magyar Út Könyvkiadó, Budapest, 1941.

Kontz Sándor: *A 8. határvadászdandár hadműveletei 1941. jún. 28. – júl. 9.* In: *Magyar Katonai Szemle,* 1942. 1. sz. 1–30. p.

Liptai Ervin (főszerk.): *Magyarország hadtörténete 2.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1985.

Nagy Czirok László: *Az 1935–1938. év eseményei Kiskunhalason.* In: Szakál Aurél (szerk.) *Halasi Múzeum – Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 125. évfordulójára* Thorma János Múzeum, Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 1999.

Nagy Szeder István: *A középületek története.* In: Szakál Aurél (szerk.), *Halasi Múzeum Évkönyve 2.* Kiskunhalasi Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2004. 221–226. p.

Nagy Szeder István: *A Redemptio utáni kor 1745-től kezdve.* Sepsi család, Kiskunhalas, 1993.

Nagy Szeder István: *Kiskun-Halas város gazdaságtörténete.* Szerzői kiadás, Kiskunhalas, 1935.

Oszlányi Kornél (szerk.), *Magyar Katonai Zsebkönyv.* Budapest, 1939. (s.n.)

Pálfalvi Nándor: *Esküszöm, hogy hű leszek.* Hálózat Kiadó, Budapest, 1990.

Pataki Ferenc: *Vihar a (Csepel) sziget körül.* Ráckevei Járási Pártbizottság – Ráckevei Járási Tanács, Ráckeve, 1967.

Pozsonyi Tivadar: *Magyar honvédek a csehországi ellenállásban 1945 tavaszán.* Zrínyi Kiadó, Budapest. 1977.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Sipos Péter (főszerk.) – Ravasz István (szerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs.* Petit Real, Budapest, 1997.

Söptei István (szerk.): *Az I. huszárhadosztály a második világháborúban. Harctéri naplók, visszaemlékezések 1944–1945.* Huszár Múzeum (Sárvár) Baráti Kör, Sárvár, 1992.

Sőregi Zoltán: *Teljesítményjelvények a Magyar Királyi Honvédségnél.* In: *Haditechnika,* 2005. 5. sz.

Szabó Péter–Számvéber Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943.* Puedlo Kiadó – Kinizsi, Nagykovácsi – Debrecen, 2003.

Szadovszkij, J.A.: *Csepel vörös csillaga.* Kossuth Könyvkiadó – Kárpáti Kiadó – Prominy, Budapest – Uzsgorod – Dnyepropetrovszk, 1984.

Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945.* Lexikon és Adattár. Ister, Budapest, 2003.

Számvéber Norbert: *Konrad 3. Páncéloscsata Budapestért 1945.* Paktum, Budapest, 2001.

Számvéber Norbert: *Páncélosok a Tiszántúlon.* Paktum, Budapest, 2002.

Szokolay Tamás: *A magyar ejtőernyősök lovagkora 1938–1941.* In: *Kanadai Magyar Szárnyak,* 1985. 37–46. p.

Tomka Emil: *A m. kir. „Árpád fejedelem" huszárezred harcai.* Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, 2001.

Tomka Emil: *Harctéri napló 1944–1945.* Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, 2001.

Ungváry Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban.* Osiris, Budapest, 2004. Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma.* Corvina Kiadó, Budapest, 1998.

Várnai Pál: *Jaj, a gyermekkor mily tündéri szép volt! – Részletek egy készülő regényből.* In: *Ezredvég* 2006. május. 5. szám

Veress D. Csaba: *Magyarország hadikrónikája 1944–1945.* Militaria Kiadó, Budapest, 2002.

Végső István: *1956 Kiskunhalason.* Thorma János Múzeum, Kiskunhalas, 2006.

Végső István: *A „Balogh Ádám" kerékpáros zászlóalj története 1931–1945 között.* In: Szakál Aurél (szerk.), *Halasi Múzeum Évkönyve 2.* Kiskunhalasi Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2004. 251–294.p.

Végső István: *Kiskunhalas a második világháborúban.* In: Ö. Kovács József–Szakál Aurél (szerk.): *Kiskunhalas története 3.* Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas, 2005. 801–858. p.

Végső István – Simko Balázs, *Zsidósors Kiskunhalason 1938 és 1948 között – avagy kisvárosi út a holokauszthoz.* (kézirat) (szerzők birtokában)

Vida István (főszerk.), *Az 1944. évi december hó 21-re Debrecenbe összegyült, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja: 1944. december 21–1945. november 29.* Magyar Országgyűlés, Budapest, 1994.
Wass Albert: *Magyar örökségünk – tanulmányok, novellák, hátrahagyott írások és riportok az íróval.* Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2001.
Zsukov, G. K.: *Emlékek, gondolatok.* Zrínyi Katonai Könyvkiadó – Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1970.

FOLYÓIRATOK JEGYZÉKE

Hadtörténelmi Közlemények
Halasi Újság
Kanadai Magyar Szárnyak
Kiskunhalas Helyi Értesítője
Magyar Katonai Szemle
Haditechnika

ADATKÖZLŐK JEGYZÉKE

Baki Károly (Kiskunhalas)
Becze Csaba (Pécs)
Bilik Péter (Martonvásár)
Bokor István (Kiskunhalas)
Bokor László (Szeged)
Dénes István (USA)
Esztergomi Miklósné, özv. (Budapest)
Galambos Gábor (Baja)
Gál Mihály (Kiskunhalas)
Gáspár Miklós (Kiskunhalas)
Haszilló Margit (Soltvadkert)
Haypál Bertalanné, özv. (Budapest)
Holló Miklós (Bécs, Ausztria)
Horváth Ferenc (Szeged)
Horváth István (Dunapataj)
Ján Drugda (Rimaszombat)
Karai Benő (Kiskunhalas)
Kenyeres Tibor, dr. (Kerekegyháza)
Kolozsváry Kiss István, dr. (Budapest)
Kupa László, dr. (Kecskemét)
Kovács Zoltán (Kiskunhalas)
Lászlófy Katalin (Budapest)
Lázin Miklós András (Budapest)
Magyar Lajos (Kiskunhalas)
Mándity László (Kiskunhalas)
Nagypál Ferenc (Kiskunhalas)
Németh Imre (Kiskunhalas)
Németh János (Kiskunhalas)
Németh Jánosné (Kiskunhalas)

Néray Vilmos (Budapest)
Páldy Máté (Pécs)
Reczer Jánosné Oszvald Éva (Soltvadkert)
Sándor Lajos (Kiskunhalas)
Soproni Károly (Budapest)
Szapáry Tiborné, özv. (Kiskunhalas)
Szénási Sándor (Kecskemét)
Takács István (Kiskunhalas)
Vargáné Váraljai Erzsébet (Kiskunhalas)
Varsányi György, dr. (Baja)
Vasas József, id. (Kiskunhalas)
Vámos János (Kelebia)
Veress D. Csaba (Veszprém)
Vida Attila, dr. (Kiskunhalas)
Vidáné, dr. Szirák Nóra, dr. (Kiskunhalas)

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AAF – (Alied Air Force) Szövetséges Légierő
† – elesett
ÁSZTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
ad. – csatolva
AKVI – Anyakönyvi iratok
BFL – Budapest Főváros Levéltára
BKMÖL-Kiskunhalas – Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiskunhalasi részlege
beo. ti. – beosztott tiszt
biz. – bizalmas
Bomber Group – bombázócsoport, amely 4 Squadronból áll
BM – Belügyminisztérium
c. – címzetes
cs. – csomó
d. – doboz
db – darab
dd. – dandár
dr. – doktor
eln. – elnöki
f.i. – főispáni
fhdgy. – főhadnagy
főszerk. – főszerkesztő
gh. –gazdászati hivatal
gk. – gépkocsizó
gpu. – géppuskás
hdgy. – hadnagy
hdp. – hadapród

hdt. – hadtest
hdt. pk – hadtestparancsnok
HIM KIT – Hadtörténeti Intézet és Irattár
HL – Hadtörténelmi Levéltára
HM – Honvédelmi Minisztérium
Hu. ho. – huszárhadosztály
i. – irat
id. – idős
ifj. – ifjú
ikt. – iktató
ill. – illetve
In – -ban, -ben
karp. – karpaszományos
kat. hold – kataszter hold
kgy. – közgyűlés
KHÉ – *Kiskunhalas Helyi Értesítője*
kig. (közigazgatás) – közigazgatási
kir. – királyi
kmsz. – közérdekű munkaszolgálat
Kö. tar. ü. – közepes tarackos üteg
köt. – kötet
Kerékpáros csop. – kerékpáros csoport
kerékpáros ü. – kerékpáros üteg
kerékpáros zlj. – kerékpáros zászlóalj
l. – lásd
lov. – lovas
m. kir. – magyar királyi
m. v. – megyei város
MACR – (Missing Air Crew Report) Jelentés Eltűnt Repülőgép Személyzetéről
MÁV – Magyar Állam Vasutak
MTA – Magyar Tudományos Akadémia
n.öl – négyszögöl
n.n. – név nélkül
Nb – Népbíróság
nyá. – nyugállományú

o. – oldal, oldalak
o. – orvos
ö. u. – önálló utász
össz. – összesen
összeáll. – összeállította
özv. – özvegy
őrm. – őrmester
őrv. – őrvezető
p. – oldal
pc. vad. – páncélvadász
pct. á. – páncéltörő ágyú
par. – parancsnok
pl. – például
res. – reservált – bizalmas
Serial száma – szériaszám, gyártási szám
s.n. – kiadó neve ismeretlen
SS – Schutzstaffel – (Védőosztag) A német nemzetiszocialista párt fegyveres katonai alakulata
Squadron – bombázószázad, amely 18 repülőgépből áll
SZTAVKA –A Vörös Hadsereg Legfelsőbb Parancsnoksága
sz. – számú
szd. – század
szds. – százados
szerk. – szerkesztette, szerkesztették
szkv. – szakaszvezető
sz.n. – szám nélkül
TGY – Hadtörténeti Levéltár, Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye
TJM – Thorma János Múzeum Adattára
t.– tartalékos
táb. – tábori
távb. – távbeszélő
tiz. – tizedes
tőrm. – törzsőrmester
Tsa – Társa

tsz. – továbbszolgáló
USA – Amerikai Egyesült Államok
ún. – úgynevezett
uo. – ugyanott
vm. – vármegye
vö. – vesd össze
vőrnagy – vezérőrnagy
Wing – bombázó szárny, 4 Bomber Group-ból áll
zls. – zászlós

KÉP- ÉS TÉRKÉPJEGYZÉK

6–7. o. HL IV/244., 134 d.
15. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
16. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
18. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
19. o. Németh Buhin Klára: Németh-Buhin krónika. Thorma János Múzeum, Kiskunhalas, 2007.
22. o. Ságvári Gy.–Somogyi Gy.–Szabó P.: Honvédhuszárok – Magyar királyi honvédlovasság, 1920–1945. Timp Kiadó, Budapest, 2001. 74. o.
28. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
30. o. Dénes István magántulajdona
31. o. Esztergomi Miklós hagyatéka
34. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
36. o. Thorma János Múzeum adattára: 2007. 11. 8. sz.
37. o Sándor Lajos magántulajdona
38. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
41. o. Páldy Géza hagyatéka
44. o. Bokor László hagyatéka
45. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
48. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
48. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
50. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
51. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
52–53. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
54. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
55. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
57. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
58–59. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
60. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
61. o. Thorma János Múzeum adattára: 2007. 11. 4. sz.
62. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
63. o. Bokor László hagyatéka

64–65. o. Esztergomi Miklós hagyatéka
66. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
69. o. Bokor László hagyatéka
70. o. Bokor László hagyatéka
75. o. Bokor László hagyatéka
78. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
79. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
80. o. Turcsi János hagyatéka
82. o. Dr. Varsányi György magántulajdona
83. o. dr. Vida Attila és dr. Vidáné dr. Szirák Nóra magántulajdona
86. o. Holló Miklós hagyatéka
88. o. Holló Miklós hagyatéka
92. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
95. o. id. Vasas József magántulajdona
97. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
98. o. Páldy Géza hagyatéka
104. o. Turcsi János hagyatéka
105. o. Turcsi János hagyatéka
108–109. o. Bokor László hagyatéka
112. o. Pázsit Géza hagyatéka
116. o. dr. Vida Attila és dr. Vidáné dr. Szirák Nóra magántulajdona
117. o. dr. Vida Attila és dr. Vidáné dr. Szirák Nóra magántulajdona
118. o. Esztergomi Miklós hagyatéka
119. o. Holló Miklós hagyatéka
123. o. Id. Vasas József magántulajdona
123. o. id. Vasas József magántulajdona
124. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
125. o. Soproni Károly magántulajdona
126. o. Esztergomi Miklós hagyatéka
134. o. Németh János és Németh Jánosné magántulajdona
137. o. Esztergomi Miklós hagyatéka
149. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
153. o. Szapáry Tiborné hagyatéka
156. o. Oszvald Ádám hagyatéka
157. o. id. Vasas József magántulajdona
158. o. ÁSZTL, 3.1.9. V-83518/1
161. o. Végső István tulajdona
162. o. Végső István tulajdona

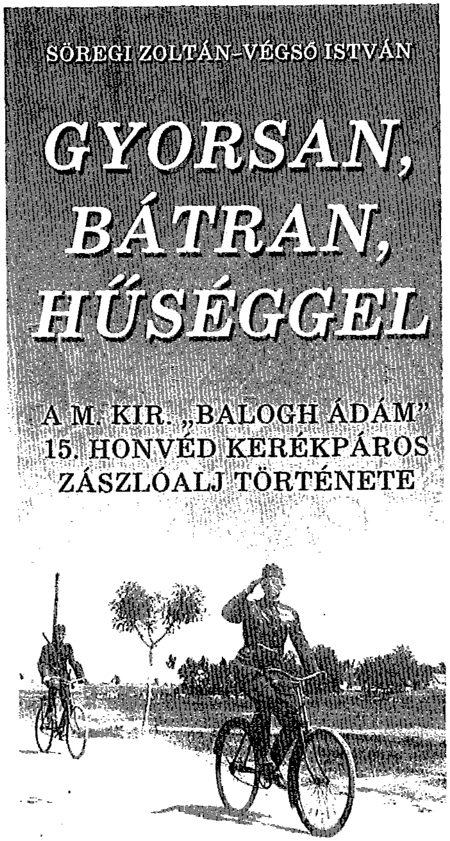

SÖREGI ZOLTÁN–VÉGSŐ ISTVÁN

GYORSAN,
BÁTRAN,
HŰSÉGGEL

A M. KIR. „BALOGH ÁDÁM”
15. HONVÉD KERÉKPÁROS
ZÁSZLÓALJ TÖRTÉNETE

A SZERZŐKRŐL

Sőregi Zoltán 1974-ben született a Nógrád megyei Pásztón. Tizenöt éve foglalkozik hadtörténettel, azon belül szűkebben Magyarország szereplésével a két világháborúban. Számos publikációja jelent meg a témákban. Fő kutatási területei: a Magyar Királyi Honvédség kerékpáros csapatnemének története, különös tekintettel a személyi állományra és a szervezési adatokra, valamint a Magyar Királyi Csendőrség háborúban és békében. 2002 óta a Magyar Hadtudományi Társaság tagja. A kerékpáros csapatnem, valamint az egyes alakulatok történetén kívül folyamatosan dolgozik a kerékpáros tisztek adatbázisán.

Publikációk jegyzéke

Képek egy légvédelmi tüzérosztály életéből. In.: Haditchnika, 2003/4.

Magyar huszárok az ostromlott Budapest védelmében. In.: Az elsodort város. Polgart, Budapest, 2005.

Teljesítményjelvények a Magyar Királyi Honvédségben. In. Haditechnika, 2005/5.

Egy katona visszaemlékezése világháborús frontszolgálatára In: Lymbus magyarságtudományi forrásközlemények, 2007.

Kerékpáros zászlóaljak a Magyar Királyi Honvédségben. In: Veterán Autó és Motor, 2008/4.

Gyorsan, bátran, hűséggel. A 15. kerékpáros zászlóalj története 1932–1945. In: Timp Kiadó, Üllő, 2009. (társszerzőként)

Csendőrök a budapesti katlanban. Kézirat

Végső István, történész (szül.: Kiskunhalas, 1979. január 22.). Tanulmányait a Szegedi Tudományegyetemen végezte történelem (1997–2002), politikatörténet (1999–2002) és kommunikáció (2002–2006) szakokon. 2002 és 2007 között részt vett Randolph L. Braham professzor által szerkesztett és összeállított *A magyarországi holokauszt földrajzi* *enciklopédiája* című háromkötetes mű elkészítésében. 2002 és 2005 között írta meg a kiskunhalasi helytörténeti oktatáshoz használt helytörténeti olvasókönyv két kötetét. 2004-től közreműködik a kiskunhalasi Thorma János Múzeum és a Kiskunhalasi Városi Könyvtár kiadványainak megírásában. *A Magyar Nemzeti Múzeum* és a *Holokauszt Dokumentációs Központ* Páva utcai állandó kiállítására 2004 és 2005 folyamán gyűjtött dokumentumokat és iratokat a Bács-Kiskun Megyei, Békés Megyei, Pest Megyei, Szabadkai, Zentai és Zombori levéltárakban. 2006 és 2007 között archivátorként dolgozott a *Magyar Nemzeti Filmarchívumnál*, annak Filmhíradós és dokumentumfilmes csoportjában. Szakterületei: Kiskunhalas 19–20. századi helytörténete, Duna-Tisza közi zsidóüldözések, szélsőjobboldali mozgalmak története és 1956 vidéki eseményeinek kutatása.

Publikációk, könyvek

A zsidótörvények hatása a kiskunhalasi zsidóság életére, In: *Századok,* 2003. 1. sz.

Kiskunhalas helytörténeti olvasókönyv 1–2. Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas, 2003-2005.

Kiskunhalas a második világháborúban. In: *Kiskunhalas története III. kötet.* Ö. Kovács József – Szakál Aurél (szerk.), Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas 2005.

1956 Kiskunhalason. Thorma János Múzeum, Kiskunhalas, 2006.

Bács-Bodrog vármegye. In: Randolph L. Braham (szerk.) *A magyar holokauszt földrajzi enciklopédiája.* Park Kiadó, Budapest, 2007.

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. (társszerző: Vági Zoltán) In: Randolph L. Braham (szerk.) *A magyar holokauszt földrajzi enciklopédiája.* Park Kiadó, Budapest, 2007.

Zsidósors Kiskunhalason – kisvárosi út a holokauszthoz. L'Harmattan, Budapest, 2007. (társszerző: Simko Balázs)

Vári Szabó István, Kiskunhalas város polgármestere. (társszerző: Komáromi Szilárd) Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Szakközépiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma, Thorma János Múzeum – Halas Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2008.

X 214606

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

Könyvünkben egy magyar katonai alakulat történetét és harcait mutatjuk be, amely a második
világháború során végigjárta az országgyarapítás
s helyszínét (Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Délvidék),
-ben és 1944-ben szovjet és lengyel területen is har-
Bevetésre került a magyarországi hadszíntéren, majd
triában amerikai hadifogságba esett. A tisztek kö-
számos jelentős, híres személyiség volt, mint például
is Ernő, a Szent Korona megmentője vagy Oszlányi
él, a II. világháború legmagasabb magyar katonai
résével, a Mária Terézia Katonai Renddel kitüntetett
rnok. Reméljük, hogy a mai szemmel harci feladatra
matlan alakulat története ráébreszti az Olvasót arra,
az emberi küzdés révén mekkora teljesítmény érhető
helyenként megvalósíthatatlan feladatokat is képes
oldani az, aki olyan leleményesség és bátorság bir-
ban van, mint a magyar királyi 15. „Balogh Ádám”
éd kerékpáros zászlóalj állománya volt.

A szerzők

0 679000 007168

Bookline
KultúrBolt

SŐREGI ZOLTÁN–VÉGSŐ ISTVÁN • GYORSAN, BÁTRAN, HŰSÉGGEL

HS
S83

SŐREGI ZOLTÁN–VÉGSŐ ISTVÁN

GYORSAN, BÁTRAN, HŰSÉGGEL

A M. KIR. „BALOGH ÁDÁM” 15. HONVÉD KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ TÖRTÉNETE